

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Název diplomové práce:

Tradiční víra Romů

Traditional Beliefs of Roms

Vedoucí práce: Mgr. Hana Syslová

Autor: Pavel Navrátil

Praha 2008

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jsem uvedené prameny a literatury, které jsou řádně označeny. Zároveň dávám svolení, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně Univerzity Karlovy, kde bude dále používána ke studijním účelům.

V Praze dne

Pavel Navrátil

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval bystranským Romům, bez nich by tato práce nevznikla. Děkuji studentkám romistiky, které mi byly ochotny odpovídat na moje nesčetné dotazy. Děkuji za vedení práce Mgr. Haně Syslové. UK, které mě bude prospěšné pro další činnost a pomoci potřebným lidem. V neposlední řadě děkuji i mým rodičům.

Anotace

Cílem této diplomové práce je popsat dosud zachovalé náboženské praktiky a rituály u Romů ve zkoumaných oblastech. Jedná se zejména o Servika Roma a Vlachika Roma. Jelikož je toto téma složité, diplomní práce, pro přehled čtenáře, začíná historií a vysvětlení původu Romů. V praktické práci se věnuji popisu víry a rituálů Romů, které je provázejí po celý život. Snažím se zde nalézt a popsat souvislosti s religiozitou, kterou si Romové dochovali z indické pravlasti. Nejdůrazněji se práce věnuje tak zvaným přechodovým rituálům, které se konají před a po narození člověka a po smrti člověka. Jedná se o tak zvané tři světy. V neposlední řadě se v práci dozvíme zejména o léčebné, milostné a ochranné magii Romů a dále pak o specifickosti pastorační a evangelizační Romů. A to jak novými náboženskými směry, tak církvemi.

Summary

The aim of the thesis is to describe the religious practice and rituals which have been kept until now in certain Romany regions. Primarily it concerns Servika Roma and Vlachika Roma. For the complexity reasons the thesis starts with the history and the description of the Romany origins. In the practical part I focus on the Romany faith and ritual description which go along with their whole lives. In this part my effort is to find and depict connexions with the religiousness which the Romany have passed on from their prehistoric homeland. The biggest attention is paid to so called transition rituals which are held before and after the birth and after the death of an individual. This applies to so called three worlds. Last but not least in the thesis we learn above all about the medical, amorous and protective occultism. Another aspect is the specification of the Romany ministry service and evangelization by new religious movements as well as the church.

Klíčová slova:

Rom, Athinganoi, tři světy, mulo, poslancos, Dharma, Del, rašaj

Rom, Athinganoi, three worlds, mulo, poslancos, Dharma, God, cohen

ÚVOD	11
1. POJMY	12
2. HISTORIE ROMŮ	14
2.1. INDIE	14
2.1.1. DOMOVÉ	16
2.1.2. ODCHOD DOMŮ Z INDIE	16
2.2. PERSIE	17
2.2.1. PŘÍCHOD ROMŮ DO EVROPY	17
2.3. ROMOVÉ V BYZANCI	18
2.3.1. BYZANC	18
2.3.2. VYSVĚTLENÍ NÁZVU „ATSINGANOI“ – „ATHINGANOI“	19
2.3.3. VYSVĚTLENÍ POJMU EGYPŤANÉ A MALÝ EGYPŤ	20
2.4. RUMUNSKO	21
2.4.1. DOMÁCÍ OTROCI (TSINGANI DE CASATSI)	21
2.4.2. ZEMĚDĚLSTÍ OTROCI	22
2.2. ROMOVÉ V UHERSKU A V ČECHÁCH A NA MORAVĚ	24
2.5.1. UHERSKO	24
2.5.2. POČÁTEK PŘÍCHODU ROMŮ DO ZEMÍ ČESKÝCH A NA MORAVU	25
2.5.3. PROTIROMSKÁ OPATŘENÍ	26
2.5.4. MARIE TEREZIE	27
2.6. ROMOVÉ V ČSR	27
2.6.1. SITUACE ROMŮ V ČESKOSLOVENSKU PŘED PRVNÍ SVĚTOVOU VÁLKOU	27
2.6.2. DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA	28
2.6.3. SITUACE ROMŮ PO VÁLCE	29
2.6.4. PRVNÍ MIGRAČNÍ VLNA	29
2.6.5. DRUHÁ MIGRAČNÍ VLNA	30
2.6.6. TŘETÍ MIGRAČNÍ VLNA	30
3. SKUPINY ROMŮ NA ÚZEMÍ BÝVALÉHO ČESKOSLOVENSKA	32
3.1. SERVIKA ROMA	32
3.2. VLACHIKA ROMA	33
4. VYSVĚTLENÍ POJMŮ GADŽO A NE-ROM	34
5. TERÉNNÍ VÝZKUM	36
5.1.1. POPIS LOKALIT A METOD VÝZKUMU	36
5.1.2. METODA VÝZKUMU	36
5.2. VÝHODY A NEVÝHODY VÝZKUMU	36
5.2.1. JAZYKOVÁ BARIÉRA	37
5.2.2. TABU Z TRANSCENDENTNA	37
5.2.3. KULTURNÍ ROZDÍLY	37
6. POPIS LOKALITY BYSTRANY	39
6.1.1. HYGIENA	41

6.1.2	ŠKOLA	41
6.2	OBYVATELSTVO A SAMOSPRÁVA	43
6.2.1	VEŘEJNO PROSPĚŠNÉ PRÁCE	43
6.2.2	SOUŽITÍ S NE-ROMSKOU POPULACÍ	43
7.	TRADIČNÍ VÍRA ROMŮ	46
7.1.	VÍRA	47
7.1.1	PRAMENY ROMSKÉ VÍRY	49
7.1.2	HISTORICKÉ LEGENDY O KŘESŤANSKÉM A ŽIDOVSKÉM PŮVODU ROMŮ	50
7.2	TŘI SVĚTY	52
7.3	DEL – BŮH	53
7.3.1	BŮH VE SNU	58
7.3.2	BENG	59
7.4	RITUÁLNÍ ČISTOTA A NEČISTOTA	60
7.4.1	PŘÍSAHY	61
7.4.2	PŘÍSAHA OBŘADNÍ	61
7.4.3	PŘÍSAHA VŠEDNÍ	61
7.4.4	RITUÁLNÍ ČISTOTA – NEČISTOTA JÍDLA	62
7.4.5	ČISTOTA LIDSKÉHO TĚLA	63
7.4.6	SEXUÁLNÍ ČISTOTA	64
7.4.7	ČISTÉ A NEČISTÉ PRACOVNÍ PROFESE	65
7.5	PŘECHODOVÉ RITUÁLY	65
7.5.1	OCHRANA DÍTĚTE PŘED NAROZENÍM	65
7.5.2	MAGIE KONTAMINOZNÍ – DOTEKOVÁ	66
7.5.3	MAGIE VIZUÁLNÍ – POHLEDOVÁ	66
7.5.4	POROD	67
7.5.5	OCHRANA MATKY A DÍTĚTE PO PORODU	68
7.5.6	GULI DAJ – BOSORKA	68
7.6	KŘEST	72
7.6.1	ROMSKÉ KŘTINY	73
7.6.2	HOSTINA	74
7.6.3	KMOTR A KMOTROVSTVÍ	75
7.6.4	ÚLOHA KMOTRA	77
7.7	MAGIE	77
7.7.1	OCHRANA DÍTĚTE BĚHEM ŽIVOTA	78
7.7.2	OCHRANA PŘED MOCI ÚŘEDNÍ	78
7.7.3	OCHRANA PŘED NEMOCÍ	78
7.7.4	UHRANUTÍ	79
7.7.5	MILOSTNÁ MAGIE	81
7.7.6	VĚŠTĚNÍ Z RUKY A KARET	82
7.8	SMRT	83
7.8.1	UMÍRÁNÍ	83
7.8.2	POSLANCOS	84
7.8.3	PŘEDZVĚST SMRTI U PŘÍBUZNÝCH	84
7.8.4	ROMSKÁ POŠTA, ANEB KÁLO ČIRIKLÓRO	85
7.8.5	OPATŘENÍ MRTVÉHO TĚLA A PŘÍPRAVA NA POHŘEB	87
7.8.6	VARTOVÁNÍ	88
7.8.7	PARUŠAGOS (POHREBOS)	91
7.9	REVENANTI	92
7.9.1	MULO	92
7.9.2	VÝSKYT A DŮKAZY PŘÍTOMNOSTI MULŮ	93
7.9.3	MULO V PODOBĚ ČLOVĚKA	94
7.9.4	ŘEČ MULE	95
7.9.5	MULO V PODOBĚ ZVÍŘAT	95

7.9.6	DOBRÝ A ZLÝ MULO	95
7.9.7	OCHRANA PROTI MULŮM	97
7.10	MANŽELSTVÍ	98
7.10.1	MANGAVIPEN	98
7.10.2	SITUACE U VLACHIKA ROMA	99
8.ALTERNATIVNÍ ZPŮSOB PASTORACE A EVANGELIZACE		100
8.1 ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV		100
8.2 MEZINÁRODNÍ KŘESŤANSKÁ MISIE SE SÍDLEM V OSTRAVĚ		102
ZÁVĚR		106
SUMMARY		107
LITERATURA		108

Místo motta povídka:

Jak Bůh pekl lidi

Náš sladký Bůh byl sám na světě a nebylo mu dobře, protože jak se říká: „Lépe je být chudý, než opuštěný.“ A tak povídá Pánbíček: „Udělám si člověka.“

Dobrá. Vzal Bůh těsto, dobře je vypracoval, uhnětl člověka, krásného – hlava, ruce, nohy, břicho, všechno, ještě srdce a rozum, a strčil ho do pece upéct. Těsto se peklo, Bůh seděl u pece, bylo mu teploučko, šlo na něj spaní, až nakonec usnul.

Probudí se, volá: „Jejda! Vždyť mám člověka v troubě! Nespálil se mi?“ Rychle vytáhne těsto z pece. A člověk se mu připálil, úplně zčernal.

„No dobrá,“ povídá Pánbíček, „půjdeš bydlet tam, kde pálí slunce.“ A tak vznikli černoši.

„No,“ povídá náš sladký Bůh, „zkusím, vynasnažím se, prubnu to ještě jednou. Snad ten příští člověk bude hezčí.“ Znova zadělal těsto, zformoval z něj člověka, dal ho na plech a strčil ho péct do pece. Otevřel okno, aby mu šel dovnitř studený větřík. „Jen foukej, foukej, abych neusnul,“ povídá.

Řekněme, že se člověk pekl deset minut, a Bůh ho honem vytáhl ven. Vytáhl ho ven a co vidí, co ne, ten člověk je bílý jako tvaroh. Napůl syrový. „Co mám dělat,“ povídá Bůh, „oheň už mi vyhasl. Musíš zůstat takový, jaký jsi. Budeš žít tam, kde je zima a hodně sněhu. Oblečeš si na sebe šaty, neboj se, nebude vidět, že jsi nedopečený.“

„Zkusím to potřetí,“ povídá si Pánbíček v duchu. Jak se říká: „Moudrá osoba se neustále učí.“ Anebo: „Moudrá osoba se dovede poučit i ze své hlouposti.“

Dobrá. Vzal Bůh těsto a znova udělal člověka, hezoučkého – hlava, ruce, nohy, břicho, srdce, rozum – a dal ho do pece, ať se peče. A co udělal Bůh, aby neusnul? Můj dědeček říkal, že si vzal housle a hrál. Veselou písničku. Smutnou písničku. Já nevím. Ale přitom dával pozor, pořádně dával pozor, aby se člověk neupekl ani moc, ani málo. Sotva bylo trošilinku cítit, že už je upečený, otevřel Bůh pec a vytáhl člověka ven. Jéje, ten je hezký, tenhle človíček! Ani moc černý, ani moc bílý – akorát, jak má být. A tak vznikli Romové.

(Hübschmanová Milena – Romské hádanky; str. 21-22)

ÚVOD

„Cikáni! Ať táhnou tam, odkud' přišli! My je zde nechceme! Příživníky!...“

Takové a ještě podobné věty jsou v dnešní době moderní. Můžeme je slyšet jak v pohostinstvích nechvalné cenové skupiny od veškerého obyvatelstva v celém spektru vzdělání (od základní školy až po vysokoškoly), tak i (což je na tom tragičtější) ve sdělovacích prostředcích od politiků.

Jak se vlastně „Cikáni“ objevili na území České republiky? Přišli k nám opravdu z Rumunska? Kam je chtěl poslat jeden vysokoškolský student VŠCHT, když jsem se ho zeptal, odkud vlastně k nám přišli, když je posílal do jejich pravlasti. Proč se jim vlastně říká Romové, když se jim odjakživa říkalo „Cikáni“!? Není to jen výmysl vlády, aby se „Cikánům“ říkalo „Romové“? Jak mě přesvědčovali Romové - Cikáni na nádraží ve Spišské Nové Vsi, když čekali na rychlík do Čech, aby jeli za prací. Co to vlastně znamená „Cikán“ a co znamená „Rom“. Proč mají tolik dětí – což je velmi vyčítáno majoritní společností – a proč si je vůbec pořizují, když jsou jich plné kojenecké ústavy a dětské domovy! Je opravdu tomu tak? Není chyba někde jinde, než na straně „Cikáno - Romů“!?

Co vlastně o nich víme? Jaká je vlastně jejich kultura? Mají-li vůbec nějakou. Jsou vlastně věřícími? Nebo jen provádějí magii a věští z ruky? A proč tedy do kostela nechodí. Jak vlastně prožívají svůj náboženský život? A jaký je důvod, proč duchovní odmítají křtít romské děti?

Hned v úvodu jsme si položili mnoho otázek. Tyto otázky a vymyšlené mýty o Romech jsou běžnou součástí naší společnosti. Proto bych ve své práci „Tradiční víra Romů“ chtěl tyto nesprávné mýty vyvrátit. Zároveň bych tuto práci rád věnoval duchovním všech denominací, kteří pracují, či budou pracovat s Romy. A to jak po stránce pastorační, tak i po stránce sociální. Práce může být i ku prospěchu sociálním pracovníkům, pedagogům, nebo všem lidem, kteří se o romskou kulturu zajímají. Proto jsem považoval za nutné, abych v mé práci, ještě než se dostanu k tradiční víře Romů, vysvětlil historii Romů. A to od prapočátku až do dnešních dnů. Zároveň jsem považoval za povinnost i zmínit takové termíny, co například znamená slovo „Rom“ a co „Cikán“, jak tyto termíny vznikly atd.

1. POJMY

Na začátku práce jsou uvedeny výrazy, které se v textu vyskytují. Veškeré pojmy a cizí slova jsou v textu vysvětleny, proto v přehledu pojmů jsou vysvětleny stručně a heslovitě.

athinganoi, atsinganoi – nedotýkati se; nedotknutelní

beng – čert, ďábel

bijav - svatba

bižužo – rituálně nečistý; ďábel; nečistá síla

boňa - křtiny

cikán – vzniklo z označení athinganoi. Je to označení majoritní společnosti na společnost minoritní, která přišla na Balkán.

čhaj – romská dívka, holka; svobodné děvče, slečna; dcera; panna

čhibalo – romský starosta

degešis – sociální termín; nepořádný člověk, který se živý rituálně nečistým masem (koňským, psím, zdechlinami); Termín se může použít i jako nadávka

Del - Bůh

dharma – povinnost, řád, závazek

Dómové – původní indické obyvatelstvo, podmaněné Árijskými kmeny. Ze slova Dom, vznikl název Rom.

dupkos – viz degešis

gadžo – Ne-Rom, neromský vesničan, sedlák

džátí – kasta

indraḷori – červená nitka, která se váže novorozeněti kolem zápěstí na ochranu před zlými silami a uhranutím

jagalo – ohnivý

jagalo paňi – voda, kterou se léčí uhranutí

jakha – oči, zrak

jakhaḷiben/jakhaḷipen - uhranutí

konkubinát – vztah muže a ženy, kteří nejsou manželé, ale trvale spolu žijí, například druh a družka

lubňi – děvka, kurva; potvora, mrcha

mangavel – namlouvat si (děvče)

mangavipen - zasnuby
marime – rituálně nečistý
mulo – mrtvý, mrtvola, duch zemřelého
paňi - voda
paramisi – pohádka
paťiv – čest, počestnost; úcta, pocta
rašaj – farář, kněz
rakl'i – neromská dívka
raklo – neromský chlapec
rikoňaris, rikoňare – ras, pohodný; člověk, který jí psy (považovaný za nečistého)
romipen – romství; romská tradice; romská kultura
terno - mladý
vajda – romský starosta
vartinel – hlídat; bdít u mrtvého
zajda – plachetka, ve které (většinou ženy) nosí na zádech náklady
žužo – čistý i rituálně

2. HISTORIE ROMŮ

Staré známé přísloví praví: „Kdo nezná minulost, nemůže znát ani přítomnost.“ A právě proto, než čtenář začne studovat praktickou stránku diplomové práce. Seznámí se s historií, putování a kulturou Romů.

2.1. Indie

V první kapitole zvané Indie se dozvíme, kde leží pravlast Romů. Důkazy, že Romové pocházejí z Indie máme antropologické, profesní a v neposlední řadě lingvistické. Po mnoha staletích od odchodu předků Romů z Indie si Romové zachovali jak podobnost jazyka, tak i svou profesnost, kterou měli jejich předci v indické pravlasti.

Předkové dnešních Romů tedy pocházejí z Indie. Roku 1763 student teologie I. Valiy v nizozemském Leidenu učinil lingvistický objev. Zjistil totiž, že indiští kolegové se nápadně podobali Romům z jeho rodného města. Proto přišel s myšlenkou, že zjistí, zda by se s romštinou nemohla shodovat řeč těchto studentů, pocházejících pravděpodobně ze Srí Lanky. Zapsal si asi 1 000 jejich slov, předložil je romským obyvatelům z Györu a ti prý většině z nich rozuměli.¹

Až téměř o sto let později badatelé podle lingvistických výzkumů umístili pravlast Romů do Paňdžábu² a Rádžasthánu. To je území, které se rozprostírá na severozápadním území dnešní Indie.

Předkové dnešních Romů patřili pravděpodobně k původnímu obyvatelstvu Indie.³ Toto obyvatelstvo bylo kolem poloviny 2. tisíciletí př. n. l. podmaněno kočovnými indoevropskými kmeny Indoárijců nebo Árijců.⁴

Áriové byli rozděleni do společenských stavů – varn. Varny byly rozděleny na základní tři skupiny. A to na:

- 1) **Bráhmany** – do této skupiny patřili kněží, obětníci a náboženští učitelé.
- 2) **Kšatrije** – patřili sem vladaři a bojovníci.
- 3) **Vajšije** – byli zde zastoupeni řemeslníci, obchodníci a chovatelé dobytka.

„Později do sociálního systému včlenili varnu čtvrtou – **šúdry**.“⁵ Sem patřili sluhové a pomocní pracovníci.

---

¹ NEČAS Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*; str. 9

² Podle prof. Ctibora Nečase tvrzení, že Paňdžáb je pravlastí Romů, je překonané. : Tamtéž; str. 4

³ Tamtéž; str. 10

⁴ HORVÁTHOVÁ Jana: *Kapitoly z dějin Romů*; str. 5

Varny se později rozvojem hinduismu rozpadají a rozčleňují se na další příbuzensko profesní skupiny – kasty (**džátí**).

Kasty se vyznačují například tím, že: „*Sociální distance mezi kastami se projevuje například endogamií – zákazem vybírat si za manželské partnery příslušníky jiných kast. Dále zákazem komensality, doslova společného stolování. Příslušník **džátí**, která se považuje za „vyšší“, nepozře sousto potravy v kastě, kterou považuje za „nižší“. U méně „nižší“ pak může pojíst **kačča kháná**, syrové jídlo, jehož se při vaření nedotkla ruka onoho „nižšího“.*“⁶

Definice kast (džátí) je velmi složitá. Jak nejjednodušeji přiblížit kastu k našemu vnímání je pomocí znaků a určitých funkcí kastovnímu systému. Podle N. K. Dutta můžeme vidět těchto sedm znaků:⁷

1. Členové kasty nesmějí uzavírat sňatky mimo svou kastu;
2. Podobné, ale méně rigorózní předpisy platí i pro požívání jídla a nápojů s členy jiných kast;
3. Pro mnoho kast jsou přesně určena povolání;
4. Kasty jsou hierarchicky seřazeny s bráhmami na vrcholu stupnice;
5. Člen kasty má zrodem určenou kastovní příslušnost na doživotí, pokud není pro porušení jejich předpisů vyloučen.
6. Přejít z kasty do kasty není přípustný;
7. Celý systém je založen na autoritě bráhmánů.

Když Árijové rozšiřovali své panství, podmaňovali si další obyvatelstvo a etnika. Tak zvaní páriové se stávali: „... tzv. *nedotknutelnými*, tj. *nesměli se dotknout příslušníků prvních čtyř stavů*.“⁸ Každá varna měla souhrn určitých práv a povinností – jinak také řečeno **dharma**. Znamenalo to, že: „...byli *plnoprávními pouze příslušníci nejvyšších tří stavů, kdežto čtvrtý stav zahrnoval neplnoprávné. Tzv. nedotknutelní pak stáli mimo tradiční stavy*.“⁹

Dharma a rozdělení obyvatel na varny měl určitý nejen sociální význam: „**Dharma** kasty, to je poslání, povinnost, úvazek, závazek, náboženství – často dokonce jejím příslušníkům zakazuje, které práce dělat nesmějí. Pokud pak některá příbuzenská pospolitost uvnitř kasty začne provozovat profesi jinou, odstěpí se a stává se jinou kastou. Je-li ona profese výnosnější, váženější, podaří se časem nové **džátí**, aby postoupila na statusovém žebříčku výše. Naopak, je-li ekonomickými, sociálními či jinými okolnostmi donucena

---

⁵ HORVÁTHOVÁ Jana: *Kapitoly z dějin Romů*; str. 5

⁶ HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit*; str. 22

⁷ ZBAVITEL Dušan: *Boží bráhmáni lidé – Čtyři tisíciletí hinduismu*; str. 205

⁸ NEČAS Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*; str. 11

⁹ Tamtéž

k „nižším“ pracem a způsobům obživy, stává se rovněž novou kastou, ovšem s pokleslým statutem.“¹⁰

2.1.1. Domové

Mezi původní obyvatelé Indie, podmaněné Árijskými kmeny, patřili Domové.

Z názvu skupiny Dom, vzniklo označení Rom. Je to název, který si dali Romové (Domové) sami. Až později, v Evropě, Ne-romská majoritní společnost nahradila slovo Rom slovem Cikán.¹¹

Domské kasty s dnešními Romy pojí nejenom název, ale také podobná tradiční řemesla. Domové, stejně jako jejich potomci Romové se živilí například: kovářstvím, výrobou košíků, kotlů, sít a nepálených cihel. Věnovali se také pěvecké, hudební a taneční produkci i jiným formám zábavy. Zejména předváděli cvičenou zvěř, akrobacii a loutkoherectví. Jejich obživou také byl obchod s dobyt看. Zabývali se také profesí, která byla typická pro skupinu tzv. nedotknutelných a to pohřebnictvím a krádežemi dobytka, či žebrotou.

Monoprofesnost různých **džátí** měla zejména sociální důsledky: „V opatřování základních životních potřeb byli členové kasty odkázáni na okolí, zvláště rolnické obyvatelstvo a tento způsob obživy je permanentně nutil k územnímu pohybu, který se projevoval buď řemeslnickým kočovnictvím, nebo parazitující potulkou. Kováři a další řemeslníci, pracující s kovem, dřevem, kůží, hlinou, proutím a s jiným materiálem, kočovali, v pravidelném okruhu, jehož časové obraty podmiňovala sporadická poptávka po jejich výrobcích. Naproti tomu muzikanti, tanečníci a kejklíři neodváděli žádnou produktivní práci, putovali za málo produktivním cílem a doplňovali zdroje své obživy krádežemi, žebrotou a dalšími projevy příživnictví. Kočovníci přitom stáli kastově výš než tuláci.“¹²

2. 1. 2 Odchod Domů z Indie

Dodnes nevíme, kdy a proč domské kasty opustily Indii. Jedna z hypotéz vysvětlující odchod Domů z Indie odkazuje na jejich monoprofesnost. Monoprofesností Domů se zužoval okruh odbytiště výrobků. Můžeme se tudíž domnívat, že Domové, aby se uživilí, opustili Indii z ekonomických důvodů.

Dalším důvodem migrace z Indie mohly být války a dobytí severní části Indie Perským šáhem Erdeširem. Oblast severní Indie se stala perskou (iránskou) kolonií, což bylo příčinou toho, že někteří lidé z této oblasti začali odcházet za prací do Persie.

¹⁰ HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit*; str. 23 - 24

¹¹ Více kapitola ROMOVÉ V BYZANCI

¹² NEČAS Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*; str. 11

Také časové určení, kdy Domové opustili Indii, neznáme přesně. Domové pravděpodobně opouštěli Indii v několika vlnách a to v časovém rozmezí mezi 3. až 9. či 10. stoletím po Kr. z nichž největší vlnou byla mezi 9. a 10. století po Kr.¹³

2. 2 Persie

„Z Indie odcházeli různí lidé: zemědělští dělníci, pastevci, žoldnéři a palácoví strážci, hudebníci, účetní i obchodníci. Všichni slýchali historky o skvělém životě v Persii a domnívali se, že se jim tam povede lépe. V Persii on ně byl zájem, mimo jiné i proto, že za stejnou práci dostávali nižší plat než Peršané.“¹⁴

Důkazy o přítomnosti skupin Domů v Perské říši jsou uvedeny v písemných záznamech. Neznámější pochází z pera básníka Firdausiho z počátku 11. století po Kr. Z eposu „**Šáh – náme**“ se dozvídáme, že v 5. století po Kr. perský panovník Bahram V., zvaný Gúr pozval na svůj dvůr z Indie několik tisíc muzikantů – hráčů na loutnu (v eposu jsou zváni jako **Luriové**), aby obveselovali poddané: „*Šáh zaslal Šangulovi list, v němž stálo: Vyber deset tisíc **Luriů**, mužů i žen, kteří dovedou hrát na loutnu. Když se pak **Luriové** dostavili k šáhovi, dal každému z nich vola a osla, protože chtěl, aby se stali rolníky. Dal jim také tolik kukuřice, kolik by uneslo tisíc oslů. Měli ji zasít, s voly a osly obdělávat půdu, sklízet úrodu a bez nároku na mzdu hrát chudým. **Luriové** odešli, voly porazili a kukuřici snědli. Na sklonku roku se vrátili s propadlými licemi. – Neměli jste zmarnit kukuřičná zrna, řekl jim šáh, teď už vám zbyli jenom osli. Naložte na ně svůj majetek a ozdobte hudební nástroje hedvábnými stuhami. Tito **Luriové** dokonce ještě dnes putují světem, hledajíce útočiště. Spí se psy a vlky a dnem i nocí kradou.“¹⁵*

2. 2. 1 Příchod Romů do Evropy

Romové, jak již bylo výše zmíněno, přišli z Indie do Evropy, přes Persii a Arménii. První skupiny se v Arménii pravděpodobně vyskytly koncem 9. století po Kr.¹⁶ Zde se Romové pravděpodobně naučili tavit rudu a vyrábět zbraně a střelivo.¹⁷ Důkazem toho, že Romové v Arménii pobývali a věnovali se zpracování rud, je to, že do své slovní zásoby převzali arménské výrazy pro výheň a cín.

¹³ RYVOLOVÁ Karolína: *Stručný přehled dějin Romů*; str. 15; In: MANUŠ Erika: *Jdeme dlouhou cestou*

¹⁴ KENRICK Donald: *Cikáni na cestě z Indie do Evropy*; str.18

¹⁵ KENRICK Donald: *Cikáni na cestě z Indie do Evropy*; str. 22

¹⁶ SOULIS C. Georgie: *Romové v Byzanci – Cikáni v Byzantské říši a na Balkáně v pozdním středověku*; str. 10

¹⁷ HANCOCK Ian: *Země utrpení*; str. 21

Můžeme se taktéž domnívat, že Romové v Arménii začali přebírat některé prvky křesťanství, protože například romské slovo označující Velikonoce¹⁸ pochází z Armenštiny.¹⁹

2.3 Romové v Byzanci

2. 3. 1 Byzanc

Důvod, proč Romové opustili Arménii a odešli do Byzance, přesně neznáme. Můžeme se ovšem domnívat, „... že *Cikány k odchodu na byzantské teritorium přinutilo invaze Seldžuků do Arménie, jejímž důsledkem byla dobře známá dislokace arménského lidu a následné založení Malé Arménie v Kilikii.*“²⁰

Již v 8. století n. l. v řeckých pramenech jsou zmiňovány zprávy o athinganech (Romech) v Malé Asii, odkud se pak rozšířili do Byzantské říše.²¹ Podle nejdůvěryhodnějších a nejranějších záznamů o přítomnosti Romů v Byzantské říši se můžeme domnívat, že zde Romové byli již v 11. století po Kr. Mezi tyto záznamy patří „Život svatého Jiří Athonského“, v kterém je zaznamenáno: „...v roce 1050 si císař Konstantinos Monomachos (1042-55) přál vyhubit divoká zvířata, která napadala císařský park Philopation v Konstantinopoli a dávala císařovu lovnou zvěř. Povolal tedy za tímto účelem „potomky Šimona Kouzelníka, samaritánský lid zvaný **Adsincani**, známé kouzelníky a šarlatány“. Tito **adsincani**, pokračuje spis, úspěšně zlikvidovali mnoho divokých šelem jednoduše tím, že rozložili očarované kusy masa na místech, kam šelmy chodily, a ty dravou zvěř usmrtily, sotvaže je pozřela. To císaře nesmírně nadchlo – jeho pověřčivost byla pro Byzantice jedenáctého století typická a proto požádal **adsincany**, aby kouzlo opakovali v jeho přítomnosti. Byl předveden pes a **adsincani** před něj položili kousek očarovaného masa. Gruzínský světec, který byl také přítomen, odsuzoval ovšem zálibu v pověrách, a tak – veden vírou v Boha – přistoupil k očarovanému masu a udělal nad ním kříž. Pes maso snědl a oproti očekávání zůstal naživu. **Adsincani** byli velmi zneklidnění a císař, na kterého zákrok svatého Jiřího udělal hluboký dojem, prohlásil: „Dokud bude tento svatý muž po mém boku, nemusím se obávat kouzelníků ani jejich smrtících jedů.““²²

¹⁸ Velikonoce – **patraďi** – Hübschmanová Milena, Šebková Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko-český a Česko-romský kapesní slovník*

¹⁹ HANCOCK Ian: *Země utrpení*; str. 21-22

²⁰ SOULIS C. Georgie: *Romové v Byzanci* – Cikáni v Byzantské říši a na Balkáně v pozdním středověku; str. 10

²¹ ROCHOWOVÁ Ilse: *Romové v Byzanci* – Cikáni v Byzantské říši a na Balkáně v pozdním středověku; str. 46

²² SOULIS C. Georgie: *Romové v Byzanci* – Cikáni v Byzantské říši a na Balkáně v pozdním středověku; str. 10

2.3.2 Vysvětlení názvu „Atsinganoi“ – „Athinganoi“

Z výše citovaného gruzínského textu se dovídáme o skupině „Adsincanů“ – v řečtině nazýváni jako **Atsinganoi** nebo také **Atzinganoi**.

Co však toto označení přesně znamená, nevíme. Podle vědce L. Wiesnera slovo Atsinganoi (Atzinganoi) je původní indické nebo perské jméno, které si s sebou Romové přinesli při příchodu do Byzance, a Byzantci je pak pozměnili k nejpodobnějšímu názvu, jaký znali – ke jménu heretické sekty **Athinganoi**.²³

Z toho jasně vyplývá, že ze spisu „Život svatého Jiří Athonského“ jasně nevíme, zda šlo o právě čerstvě přichozí Romy či o heretickou sektu. Tak i tak obě skupiny (jak sekta či nově přichozí) měly podobnou živnost ve smyslu vykladačů osudu a kouzelníků. Romové později byli pravděpodobně ztotožňováni s **athingany**.

Z původního označení pro heretickou sektu v Byzanci – **Athingano**, což v překladu znamená: A-záporka a **Thingano**-matám, hmatám, dotýkám se něčeho²⁴, čili **nedotýkati se**, nebo také **nedotknutelní**; vzniklo nejrozšířenější pojmenování Romů na celém světě. Tak například v latinském jazyce to znělo Aciganus, nebo také Ciganus, Cingerus. V dalších Evropských jazycích se toto označení vyskytuje v: Bulharštině (Acigan, Cigan), srbštině (Ciganin), rumunštině (Tsigan), Maďarštině (Czigányok), slovenštině (Cigán), češtině (Cikán), němčině a holandštině (Zigeuner), švýcarské němčině (Zeginer), starofrancouzštině (Cingare, Cingar, Cingan), italštině (Zingaro), polštině a ruštině (Cygan), ukrajinštině a běloruštině (Chán) atd.²⁵

Z toho plyne, že nejrozšířenější označení, a to **Cikán**, je nesprávné označení majority pro tuto skupinu lidí. Označení **Cikán** je pro Romy **neznámé slovo a vůbec nevychází z romského jazyka!**

Otázkou zůstává, o jaké sektě, či náboženské skupině, s kterou byli Romové v pramenech zaměněni, se hovoří. I. Rochová se domnívá, že: „*V byzantských zdrojích jsou athingani ztotožňováni s melchisedechiány, samaritány, Židy či s novociány, anebo jsou srovnány se sabatiány. O jednotlivých naukách prameny nereferují. Zmiňují jen řadu náboženských, nebo spíše pověrečných praktik, jako věšectví, čarodějnictví, astrologii a zařikávání.*“²⁶

Až v pramenech, které byly napsány později, si můžeme být jisti, že označení **Athinganoi** nepatří heretické sektě, ale Romům. Z pramenů té doby se také dovídáme,

²³ SOULIS C. Georgie: *Romové v Byzanci* – Cikáni v Byzantské říši a na Balkáně v pozdním středověku; str. 11

²⁴ LEPAR: *Řecko-český slovník. Nehoméřský*

²⁵ NEČAS Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*; str. 13

²⁶ ROCHOWOVÁ Ilse: *Romové v Byzanci* – Hereze athinganů v 8. a 9. století a otázka jejich dalšího osudu; str. 34

čím se Romové na Balkáně živili. Bylo to zejména žonglérství a akrobacie: „... *umění, které předváděli, bylo ohromující a plné kouzel; přesto však nemělo nic společného s magií, nýbrž bylo výsledkem zručnosti, vynalézavosti a dlouhého tréninku.*“²⁷

Typickou romskou obživou bylo také medvědářství²⁸, ale věnovali se též řemeslům jako např. výrobou sít, již známému kovářství apod.

2.3.3 Vysvětlení pojmu *Egypt'ané a Malý Egypt*

Označení **Athingangoi (Atcinganoi)** pro Romy však nebylo v Byzanci jediné. Ke konci 15. století máme několik záznamů o výskytu tak zvaných **Egypt'anů** usídlených na Peloponésském poloostrově u města Modonu.²⁹ Nejobsáhlejší ze záznamů je od Adolfa von Harffa: „*Ubírali jsme se předměstím. Obývá je mnoho chudých, černých, nahých lidí. Příbytkem jsou malé domy se střechou pokrytou rákosem, v nichž celkem přebývá asi tři sta rodin. Jmenují se Cikáni, u nás známí jako pohané z Egypta cestujících po našich zemích...*“³⁰

Později byli Romové, pro jejich údajně egyptský původ, nazýváni **Aigiptioi** – Egypt'ani. Toto označení pro Romy se ujal v západní Evropě: Zejména ve Velké Británii se Romům říká **Gypsies** (ze slova Egyptians, Egypcions, Egypsies). Ve Španělsku se ujal název **Gitanos** (ze slova Egypcions, Egitanos) atd.³¹

To, že majoritní obyvatelstvo začalo říkat Romům „**Egypt'ané**,“ sami Romové využili a při svém putování Evropou vznikaly legendy o jejich tajuplném egyptském původu. Jedna z pověstí praví, že: „... *romští kováři ukovali hřeby pro Ježíšovo ukřižování, a proto musí jejich potomci činit pokání.*“³² Další legenda vypráví o tom, že: „*Romové odmítli poskytnout svaté rodině pomoc při jejím útěku před Herodesovým vražděním betlémských nemluvňátek a za tuto zbabělost byli odsouzeni k putování do Říma, kde měli požádat hlavu římsko – katolické církve o odpuštění.*“³³

Romové, jak bychom se mylně mohli domnívat, nepocházeli z Egypta, který leží v severní části Afrického kontinentu, ale název Egypt'ané (nebo také Maloegypt'ané) získali tím, že žili u již výše zmíněného města Modonu na Peloponésském poloostrově, kterému se říkalo „**Malý Egypt**“. Zakladatelka a průkopnice české Romistiky Doc. Milena Hübschmanová ovšem není spokojena s vysvětlením, že Romové nepocházejí z Egypta

²⁷ SOULIS C. Georgie: *Romové v Byzanci* – Cikáni v Byzantské říši a na Balkáně v pozdním středověku; str. 13

²⁸ Tamtéž; str.15

²⁹ Již ve 14. století byl Romy rozsáhle osídlen i ostrov Korfu.

³⁰ SOULIS C. Georgie: *Romové v Byzanci*; str. 18

³¹ HORVÁTHOVÁ Jana: *Kapitoly z dějin Romů*; str.12

³² HORVÁTHOVÁ Jana: *Kapitoly z dějin Romů*; str. 13

³³ NEČAS Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*; str. 13

a domnívá se, že: „*Na té egyptské teorii je nějaké zrnko pravdy; nevím co to je, ale teze s Malým Egyptem mě zkrátka neuspokojuje.*“³⁴

2.4 Rumunsko

Odchod Romů z Byzance do Evropy byl ze strachu před nebezpečím nájezdu Turků: „*Cikánská kolonie v Modonu upadala bezesporu proto, že její obyvatelé postupně, ale nepřetržitě odcházeli před nájezdy Turků, které vyvrcholili v roce 1500.*“³⁵

Evropská část obyvatelstva Romy nepřijala vlídně, neboť se ze strachu před nebezpečím nájezdu Tatarů domnívali, že jsou jejich vyzvědači.

Romové ve Valachii (dnešní Rumunsko) byli otroky. Otroctví na Balkáně a zejména v Rumunsku mělo ekonomické důvody, neboť Evropa čile obchodovala s Orientem. Muslimské ohrožení Byzantské říše zamezilo Evropě obchodní cesty do Orientu i poutní cesty do Svaté země. Také křížové výpravy do Jeruzaléma v letech 1099 – 1212 přinesly sice jižní Evropě oproti západní rozvoj obchodu, neboť vojsko zajišťovalo bezpečnost obchodních stezek. Avšak válečné ztráty měly za následek postupné vyčerpání pracovních sil. Rolníci se na společenském žebříčku posunuli směrem vzhůru a v Moldávii, Transynválii a Valachii se z nich stal střední stav. Tyto skutečnosti měly za následek, že tak zvaná dělnická třída neexistovala. Proto z počátku byli Romové vítanými řemeslníky. Později, kdy vznikaly protiromské nálady z důvodu ohrožení Turky, začali být Romové pro svůj neznámý jazyk a barvu pleti uvrhováni do otroctví.

Nejranějším právním dokladem, který zmiňuje Romy jako otroky, pochází z doby vlády Rudolfa IV. a Stefana Dušana z r. 1331 – 1335. V dokumentech jsou Romové zvaní jako: „*...sclavi, scindromi nebo robie, což jsou rumunské a slovanské výrazy označující otroka.*“³⁶

Romští otroci se na Balkáně dělili na dvě skupiny. A to na otroky domácí a otroky zemědělské.

2.4.1 Domácí otroci (*tsingani de casatsi*)

Jsou to otroci, kteří se dělili do tří kategorií státních nebo královských otroků:

---

³⁴ Milena Hübschmanová ve vzpomínkách – Marcel Courthiade: „My Romové...“; str. 38

³⁵ HANCOCK Ian: *Země utrpení*; str. 17

³⁶ HANCOCK Ian: *Země utrpení*; str. 26

„ jmenovitě *slavi domnesti* (otroci šlechticů)³⁷, *slavi curte* (dvorští otroci) a *slavi gospod* (otroci v domácnostech), a jedné kategorie církevních otroků (*slavi monastirești*)“³⁸

2.4.2 Zemědělstí otroci

Tito otroci se dělili do dvou kategorií: „A to do skupiny bojarů, známých jako *slavi coevestsi*, a otroků drobných zemědělců, známých jako *slavi de mosii*.“³⁹

Státní otroci vykonávali tři základní profese, které byly podobné, anebo stejné, jakými se Romové živil: „...byli to *rudari* (případně *aurami*), čili rýžovači zlata, dále *ursari*, nebo medvědáři, a *linguari*, zabývající se výrobou dřevěných lžic. Navíc tu byla skupina zvaná *laieși*, což byli jednotlivci, kteří se po panstvích mohli pohybovat s jistou volností, a kteří vykonávali rozmanitou práci. Do této skupiny spadali též *lautari*, hudebníci, či přesněji šumaři. Mezi klášterní otroky se řadili *vatrami*, což byli podkoní, kočí, kuchaři a drobní obchodníci, a značný počet *laieșů*. Různorodá zaměstnání *laieșů* napomohla vytvoření názvů *vic* (jednotné číslo *vica*), neboli klanů, v současné době používaných mezi olašskými tj. ‚valašskými‘ nebo ‚dunajskými‘ Cikány: *kirpaci* – košíkáři, *kovaci* – kováři, *zlatari* – rýžovači zlata, *čurari* – síťáři, *civute* – biliči stěn, atd. Charakteristickým znakem otroctví na Balkáně byla skutečnost, že i sami otroci museli platit daně státu, nebo v případě *laieșů* svým pánům, takže i z toho, co si dokázali ušetřit, jim byla část odebrána.“⁴⁰

Ačkoliv se nám může zdát, že život v otroctví v Rumunsku mohl být v relativní shodě a spokojenosti obou stran, jak ze strany otroků, tak ze strany pánů, nebylo tomu tak. Romové žili v nelidských podmínkách a jejich pánové je mučili a dokonce docházelo k zabíjení. Svědectví o krutých trestech na otrockém obyvatelstvu nám poskytuje deník francouzského novináře Felixe Colsona z první poloviny 19. století, ve kterém se dozvídáme, že vražda Cikána byla tak běžná věc, takže žádný bojar pro ni nebyl hnán k soudu: „Cikánskému poslu, nebo listonošovi bývá často za drobný prohřešek, či zcela bezdůvodně, prohnána kulka hlavou, nebo je umrskán k smrti, aniž by si vraždy kdokoliv povšiml, protože „to byl jen Cikán“.“⁴¹

³⁷ Do této skupiny patřili otroci, kteří byli nazýváni *skopici*. Byli to mužové, kteří byli v mládí vykastrováni. Jejich úkolem bylo kočírovat vozy šlechticů, které se tak nemusely obávat obtěžování. (HANCOCK Ian: *Země utrpení*; str. 31)

³⁸ HANCOCK Ian: *Země utrpení*; str. 26

³⁹ Tamtéž

⁴⁰ HANCOCK Ian: *Země utrpení*; str. 26 - 27

⁴¹ HANCOCK Ian: *Země utrpení*; str. 29 – (Chamber's Journal of Popular Literature, 1856:274)

Colson popisuje i jiné tresty za jen malé prohřešky. Například se zmiňuje o trestu zvaný falangue: „... při něm otroci viseli ve vzduchu a chodidla jim rvaly na cáry rány biče, vyrobeného z býčích šlach.“⁴²

Mezi mírnější příkazy a zákazy patřilo odebírání dětí rodičům, prodávání jednotlivých členů rodiny různým pánům, zákaz sňatků bez dovolení atd. Povinností otroků bylo také být po vůli pánovým sexuálním potřebám: „Navečer si pán vybere jednu z krásných dívek, případně některou nabídne svému hostu – odtud všichni ti plaví Cikáni se světlou pletí.“⁴³ Potomci ze sexuálního zneužívání se automaticky stávali otroky. Právě sexuální zneužívání romských žen vede k vysvětlení, proč má tolik dnešních Romů světlou plet'. Některé hypotézy odhadují, že průměrný podíl bílých genů je až šedesát procent.⁴⁴

Nelidské zacházení s otroky vedlo někdy i k povstání. O organizovaných povstání se však nedochoval žádný záznam. Existuje však záznam z roku 1780 o případu otroka: „...který se svému pánovi pomstil za to, že ho mučil. Svého majitele přemohl a odnesl do své chýše, kde ho svázal a během několika měsíců postupně otrávil. Intenzivní pátrání po zmizelém muži, kterého se zúčastnili panští zaměstnanci, bylo neúspěšné, což svědčí o tom, že do cikánských čtvrtí členové domácnosti běžně nevstupovali.“⁴⁵

Bezmocnost a život v otroctví od narození po několik generací, je zřejmě důvodem, proč nedocházelo k častějším povstáním. Otroctví pro Romy bylo bráno jako přirozený stav věcí. Existovali však utečenci – **Netotsiové**, kteří se schovávali a žili v lesích a horách.

V první polovině 19. století docházelo k snahám o zrušení, nebo alespoň ke zmírnění nelidských podmínek v otroctví. Některá panství otroctví zrušila a z Romů se stali právoplatní spoluobčané. Tito bývalí otroci se živili zemědělstvím. Také tlak ze západních zemí za zrušení otroctví na Balkáně byl velmi silný. Otrokům několikrát svítla naděje, že konečně budou svobodní. Jednou ze snah o uzákonění zrušení otroctví bylo při revoluci v roce 1848. Prozatímní vláda, která byla tvořena členy revolučního hnutí, vydala prohlášení, ve kterém se praví: „Rumunský lid odmítá nelidský a barbarický zvyk vlastnit otroky a oznamuje okamžité osvobození všech otroků, kteří jednotlivým otrokářům patří.“⁴⁶

Tato snaha ovšem skončila nezdarem, neboť obě knížectví⁴⁷ ovládli Rusové a Turci, kteří opět zavedli staré zákony, které uzakoňovaly otroctví. Otroctví v těchto knížectví bylo zrušeno až v roce 1855 v Moldávii a v roce 1856 ve Valachii. Úplné právní svobody

⁴² HANCOCK Ian: *Země utrpení*; str. 30 – (Roleine, 1979:111)

⁴³ HANCOCK Ian: *Země utrpení*; str. 30 – (Roleine, 1979:111)

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ HANCOCK Ian: *Země utrpení*; str. 52

⁴⁶ Tamtéž str. 46

⁴⁷ Jedná se o knížectví valašské a moldavské.

(slobuzenja) od otroctví se Romové dočkali až v roce 1864: „*V tomto roce nejprve kníže Ioan Alexandru Couza, vládce obou již spojených knížectví (přejmenovaných v roce 1861 na Rumunsko), vrátil osvobozené Cikány i neromské nevolníky zpět na jejich původní panství.*“⁴⁸ Cestou osvobozující politiky od otroctví se vydal i jeho nástupce Mihail Kogalniceanu, jehož vláda schválila zákon, který zrušil otroctví a nevolnictví a zajistil přerozdělení půdy mezi rolníky.

2.2. Romové v Uhersku a v Čechách a na Moravě

Nyní se dozvíme, to co nás nejvíc zajímá. Budeme se zabývat historií příchodu, životem a vztahů Romů s Ne-romskou populací na našem území až do dnešních let. Naším územím myslíme bývalé Československo. To znamená historické země české, moravské a Uhersko. Jelikož Romové přišli dříve do Uherska než do Čech, začneme se nejprve věnovat historii Romů v Uhersku.

2.5.1 Uhersko

O počátku usazování a příchodu Romů do Uherska máme jen kusé informace. První Romy měl údajně přivést do Uher v roce 1219 král Ondřej II. Při návratu z křižácké výpravy do Jeruzaléma.⁴⁹ Další pochybnou zprávou, v které jsou uvedeni Romové a přitom se jedná o Bulhary je z roku 1260. Jedná se o list Přemysla Otakara II., v němž informuje papeže o vítězné bitvě u Kressenbrunnu, při které porazil uherského vládce Bélu IV. a zároveň se zmiňuje, že zajal: „*Cingary*“.⁵⁰

Nejvěrohodnější zprávy o výskytu Romů na Uherském území pochází až ze 14. století: „*Nejstarší z nich se vztahuje k r. 1322, kdy se spišskonovovenský rychtář Jan Kunch zmiňuje o romské skupině na majetku rodiny Mariássyovců.*“⁵¹

Různé skupiny Romů byli vedeny tak zvanými **vévody (vojvody), barony, králi atd.** Odtud vznikl název **vajda**. Toto označení romských předáků bylo v minulosti poměrně časté. Samotní Romové tituly užívali při styku s Ne-romskou veřejností, aby v ní vzbudili patřičnou vážnost a srozumitelnými výrazy blízké pro Ne-romskou část obyvatelstva přiblížili své postavení ve vlastní komunitě. Uvnitř romských skupin se tato označení zpravidla nepoužívala. Vajda byl většinou movitý muž, který měl autoritu u všech členů skupiny.

---

⁴⁸ HANCOCK Ian: *Země utrpení*; str. 47

⁴⁹ NEČAS Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*; str.16

⁵⁰ NEČAS Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*; str.16

⁵¹ Tamtéž str.17

Automaticky se stával vyjednávačem mezi neromy a romskou skupinou. Také soudil vnitřní záležitosti a rozhodoval o trestech.

Kolem roku 1417 se územím Slovenska pohybovali romské skupiny, které vedl král Sindel a vévodové Paniel, Michal a Ondřej: „*V roce 1417 se tato více než třísetčlenná skupina vydala z Budína do Košic, odtud putovala přes Levice jižním Slovenskem do Bratislavy, kde se rozdělila na několik částí, které potom pokračovaly dále na západ.*“⁵²

Romové na Slovensku byli vítanými návštěvníky. Také zde se představovali jako poutníci z Malého Egypta, kteří jako kající hříšníci musí putovat po světě.⁵³ Obyvatelstvo je přijímalo pohostinně a využívalo jejich služeb tradičních řemesel a nádenické sezónní práce za minimální mzdu, nebo za naturálie ve formě potravy. Různí šlechtici a panovníci (i papež) jim vydávali ochranné listy – glejty, aby mohli svobodně putovat. Jedním z ochranných listů je glejt, který vystavil na Spišském hradě 17. dubna 1423 císař Zikmund Lucemburský: „...*důrazně vám přikazujeme, abyste tohoto vévodu Ladislava a jemu podřízené Cikány nijakým způsobem neomezovali, ale všestranně ho podporovali a ochraňovali! Pokud však mezi samotnými Cikány vznikne nějaká neshoda, ne vy ani žádný z vás, ale pouze tentýž vévoda Ladislav má dovoleno provinilce soudit anebo osvobodit.*“⁵⁴

2.5.2 Počátek příchodu Romů do zemí českých a na Moravu

Také u prvních záznamů o výskytu Romů na českém území si nemůžeme být jisti, zda šlo o skutečné Romy. Jedním z takových záznamů je z roku 1314 v Dalimilově kronice, v které se uvádí: „...*že r. 1242 mělo do Českého království přijít na 500 tatarských zvěďů. Nosili údajně vysoké čepice, přiléhavé kalhoty a přes ně krátké kabátce. V rukou měli dlouhé hole a z potoků pili přímo ústy a jenom naklonění na břehu. Když prosili o chléb, říkali prý: „Kartas boh“.* Podle toho dostali jméno Kartasové.“⁵⁵ Z jednou z lingvistických hypotéz vyplývá, že jestli by se pojmenování Kartasové týkalo Romů, tak slovo kartas v romštině znamenalo způsobit a slovo boh, nebo také bogh by znamenalo hlad. V překladu z romštiny kartas boh znamená Bůh učinil hlad. Z dalších domněnek vyplývá, že Kartasové byli Turci, respektive Mongolové, popřípadě zvědové v jejich službách. Slovní spojení „Kartas boh“ v turečtině znamenalo „Bratře, pane!“

---

⁵² MANN B. Arne: *Romský dějepis*, str. 8

⁵³ Omyl majoritní společnosti na Slovensku, že Romové pocházejí z Egypta, zapříčinil, že Romům se neříkalo jen „Cigáni“, ale i „Farahúni“: „*Holoto cigánská, verbeži, farahúnovo plemeno, chcete podpálit les?*“ (LACKOVÁ Elena: *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*, str. 45)

⁵⁴ MANN B. Arne: *Romský dějepis*, str. 8

⁵⁵ NEČAS Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*, str. 17

Věrohodnější důkaz o identitě Romů je z roku 1399, kde se v Popravčí knize pánů z Rožumberka píše o: „*výslechu nějakého lapky Vachka, který uvedl jména a charakteristiky členů své tlupy operující na česko – rakouském pomezí v jižních Čechách. Vedle několika několika jiných k nim patřil „Cikán, černý, Ondřejův pacholek“.*“⁵⁶ Také z tohoto záznamu není jasné, zda se jednalo o Roma, nebo o Ne-Roma. Přezdívka nebo spíše pojmenování Cikán (Cigán) byla v minulosti běžná jak na našem území, tak i v okolních státech.

Konečně bezpečnou zmínku o Romech na našem území máme zaznamenanou ve Starých letopisech českých a týká se roku 1416: „*Také toho léta, vláčili se Cikáni po České zemi a lidi mámili.*“⁵⁷

V roce 1523 se Romové znovu objevili v Čechách a opětovně navštívili Prahu: „*... den sv. Lamperta přestěhovali se z Starého Města pražského na hořejší Nové Město a leželi mezi pilaři pod Slovany v některých domích několik dní a potom na Malou Stranu se drali...*“⁵⁸

Za zmínku stojí i to, že prvními Romy, kteří se dostali do Francie, byli Romové z Čech. Bylo to v 15. století a právě ve Francii příchodem Romů vznikl populární název **Bohém**. Když se totiž francouzské obyvatelstvo ptalo Romů, odkud jsou. Romové jim odpovídali latinským (respektive keltským) názvem pro Českou zemi – Bohémiens. Francouzi si mysleli, že v Čechách žije celé obyvatelstvo stejným způsobem života jako Romové. Později takto vznikl název pro lidi, kteří žijí svobodným životem a pro umělce.⁵⁹

Na Moravě se Romové poprvé vyskytli právě v těchto letech, konkrétně roku 1417 ve Znojmě, kde byli obdarováni penězi.⁶⁰

2.5.3 Protiromská opatření

Tak jako jinde v Evropě byli zpočátku Romové i v českých zemích Ne-romskou populací bráni neutrálně až přívětivě: „*Hlavním důvodem, proč se Cikánům zpočátku všude dostávalo přátelského přijetí a podpory, byla úloha poutníků, kterou na sebe vzali před křesťanským světem. Tato úloha měla dočasně různé výhody. Cikánům se zpočátku nejen dostávalo materiální podpory, ale byl jim nadále umožněn potulný způsob života.*“⁶¹

---

⁵⁶ NEČAS Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*, str. 18

⁵⁷ Tamtéž

⁵⁸ HANZAL Jiří: *Cikáni na Moravě v 15. až 18. století*, str. 25 – převzato z Horváthová Emília: *Cigáni pred príchodom do Európy*. In Slovenský národopis 9, 1961, s. 3-34

⁵⁹ HORVÁTHOVÁ Jana: *Kapitoly z dějin Romů*; str. 14

⁶⁰ HANZAL Jiří: *Cikáni na Moravě v 15. až 18. století*, str. 28

⁶¹ HANZAL Jiří: *Cikáni na Moravě v 15. až 18. století*, str. 20 – převzato z: Horváthová Emília, *Cikáni na Slovensku*, s. 41-42

Také legenda o jejich Egyptském původu a nutnost vykonávat poutě, vyvolala soucit a poskytování almužen. Nejen na Slovensku, ale i v Čechách byli levnou pracovní námezni silou.

2.5.4 Marie Terezie

Politika osvícené panovnice Marie Terezie vůči Romům byla z počátku diskriminační. Ještě v roce 1749 vydala dekret, v kterém nařizovala, aby dopadení Romové byli vypovídáni ze země a v případě návratu měli být podrobeni známým trestům: „Mrskání a vypalování cejchu, poté museli podepsat hrdelní revers. Při třetím návratu ženy i muži propadli hrdlem.“⁶²

Od šedesátých let 18. století byla politika Marie Terezie vůči Romům asimilační. To znamená, že byly snahy aby romská populace splynula s ostatním obyvatelstvem. Marie Terezie chtěla, aby se Romové přeměnili na řadové rolníky. „Romové byli povinně usazováni v nově budovaných koloniích, velký důraz se kladl na to, aby řádně vyznávali katolickou víru, pravidelně navštěvovali bohoslužby a vůbecřídili se zásadami katolické víry.“⁶³

Docházelo i k násilnému přejmenovávání Romů: „Místo slova cikán se např. v Uhrách mělo užívat neutrální označení – Novomad'ar, novorolník nebo novoosadník, romská příjmení se nahrazovala běžnými jmény neromskými.“⁶⁴ Při asimilaci se Romům, pod pohrůžkou násilí zakazovalo užívat jejich mateřštinu. Romové dále pak nesměli nosit svůj tradiční oděv.

Represivní program Marie Terezie vůči Romům neobsahoval jen negativa, ale i pozitiva. Panovnice dbala na zlepšení hygienických podmínek Romů a dávala velký důraz na školní docházku romských dětí.

2.6 Romové v ČSR

2.6.1 Situace Romů v Československu před první světovou válkou

V období první republiky vznikl Zákon o potulných cikánech 117/27 Sb. Ke vzniku tohoto zákona vedlo dva medializované procesy s cikánskými zločinci a kanibaly.⁶⁵ Romové se měli dopustit loupežných vražd a kanibalismu. I když byli z jedné skupiny 158 zadržených bylo Romů 22 a jen pět lidí bylo odsouzeno, přesto u veřejnosti sílily protiromské nálady.

---

⁶² HORVÁTHOVÁ Jana: *Kapitoly z dějin Romů*; str. 37

⁶³ Tamtéž

⁶⁴ HORVÁTHOVÁ Jana: *Kapitoly z dějin Romů*; str. 37

⁶⁵ HORVÁTHOVÁ Jana: *Kapitoly z dějin Romů*; str.43

Zákon nebyl namířen proti samotným Romům, ale proti jejich způsobu kočovného života. Uvážíme-li, že v té době na území ČSR byla většina Romů usazena, zjistíme, že zákon byl namířen proti Olašským Romům, kteří jediní kočovali a tvořili asi pět až deset procent veškerého romského obyvatelstva.⁶⁶

Romové, kteří kočovali a byli starší čtrnácti let se museli prokazovat cikánskými legitimacemi. Legitimace vydávaly obce a obsahovaly osobní údaje i otisky prstů.

Kočující romské skupiny musely mít i kočovnické listy, do kterých zástupci obcí a měst: „*potvrzovali souhlas s pobytem na obecním území a stanovili jeho délku*“⁶⁷

Dalším nařízením, které se však moc neprovádělo, bylo, aby se neusazeným Romům byly odebírány děti z důvodu pro: „*nemožnost poskytování náležité péče*.“⁶⁸

Stejně tak, jako nařízení panovnice Marie Terezie nepřinášelo po Romy jen negativa, tak i zákon z roku 1927 přinášel i pozitiva. Jednalo se zejména o zavedení preventivních zdravotnických a veterinárních opatření.⁶⁹

2.6.2 Druhá světová válka

Nejhrůznější kapitolou 20. století byla pro Romy 2. světová válka. Stejně jako na Židy, tak i na Romy se vztahovaly rasistické zákony nacistického Německa. V roce 1940 byly v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu byly otevřeny pracovní kárné tábory, do kterých se kumulovali lidé, kteří nezanechali kočovného života, případně lidé, kteří neposílali své děti do škol. Počet romských vězňů v těchto táborech se pohyboval okolo 10-25 procent.⁷⁰ Od roku se pracovní kárné tábory přeměnily na sběrné tábory. Tak zvané „cikánské tábory“ již od této chvíle nebyly určeny jen pro dospělé muže, ale pro celé romské rodiny, včetně žen a dětí. Zde Romové byli shromažďováni do té doby, než byli odvezeni do vyhlazovacího tábora v Osvětimi. Do Osvětimi byli deportováni i Romové, kteří žili usedlým a spořádaným životem. „*Romskému koncentračnímu táboru v Osvětimi II – Březince předcházelo masové vyvražďování Romů v Polsku, na Krymu a na Ukrajině. Speciální tábor, ve kterém byli zejména Romové z Maďarska, Rumunska a Balkánu, byl zřízen v roce 1941 v polské Lodži. Do Osvětimi přijel první transport v únoru 1943. Romům našívali na oděv černé trojúhelníky, na předloktí jim vytetovali číslo a písmeno „Z“ (Zigeuner). Na mnohých Romech (zejména na těhotných ženách a dvojčatech vykonával svoje „vědecké pokusy*“

---

⁶⁶ MANN B. Arne: Etnokulturní vývoj Romů; přednáška na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy; 2004

⁶⁷ HORVÁTHOVÁ Jana: *Kapitoly z dějin Romů*; str. 44

⁶⁸ Tamtéž

⁶⁹ Tamtéž

⁷⁰ NEČAS Ctibor: *Neznámý holocaust*; str. 29

nechvalně známý lékař Josef Mengele. “⁷¹ Postupující frontou byli v létě roku 1944 schopnější Romové přemístěny do táborů v německém vnitrozemí. V noci ze 2. na 3. srpna 1944 v Osvětimi, v plynových komorách, zahynulo na tři tisíce romských žen a dětí.⁷²

Stávali se i výjimky, kdy se Ne-romští starostové se zastávali svých Romů. S odůvodněním, že místní Romy potřebuje obec na opravu silnic, bylo před deportacemi zachráněno nemnoho romských životů. Známy je i případ známého romského muzikanta a primáše Jožky Kubíka⁷³. Na zásah starosty, byl těsně před deportací Jožka Kubík vytáhnut z dobytčího vlaku. Jeho příbuzné se však starostovi nepodařilo zachránit. Mladý Jožka Kubík během noci, kterou strávil v dobytčím vlaku zešedivěl.⁷⁴

Na Slovensku, při Slovenském národním povstání, byli Romové jednotkami SS masově popravováni. Záminkou bylo, že se v romských osadách pro jejich odlehlost a strach Ne-Romů vstoupit do osady z obav z nemoci, schovávali partyzáni.

Odhaduje se, že za druhé světové války přišlo o život mezi třista tisíci⁷⁵ až půl milionu⁷⁶ Romů.

2.6.3 Situace Romů po válce

Mnoho Romů žijících v protektorátě Čechy a Morava nepřežilo 2. světovou válku. Na Slovensku byla situace jiná. „Podle úředních odhadů se celkový počet Romů na Slovensku zvýšil od roku 1938 z 32 000 (evidovaných) osob na 70 000.“⁷⁷ Na východě země mnoho romských rodin ztratilo původní domovy a obživu. Osvobozená Československá republika potřebovala obsadit české pohraničí po Sudetských Němcích. Také potřebovala pracovní sílu do průmyslu, aby se ČSR dostala z válečného traumatu. Zde můžeme mluvit o třech migračních vlnách Romů ze Slovenska:

2.6.4 První migrační vlna

První migrační vlnou Romů, můžeme datovat do let 1945 – 1947. Zejména se jednalo o vylidněné oblasti v příhraničí, které do té doby obývali Němci. Jelikož během roku 1946

---

⁷¹ MANN B. Arne: *Romský dějepis*; str. 15

⁷² HORVÁTHOVÁ Jana: *Kapitoly z dějin Romů*; str.48

⁷³ Jožkovi Kubíkovi byl v roce 1987 ve Strážnici odhalen pomník. Na území ČR je to jediný pomník Romovi. Planetka, kterou v roce 1995 objevili čeští astronomové je pojmenována po Jožkovi Kubíkovi. In: MANN B. Arne: *Romský dějepis*; str. 25

⁷⁴ MANN B. Arne: *Etnokulturní vývoj Romů. Přednášky konané na FHS UK*

⁷⁵ MANN B. Arne: *Romský dějepis*; str. 16

⁷⁶ HORVÁTHOVÁ Jana: *Kapitoly z dějin Romů*; str. 48

⁷⁷ PAVELČÍKOVÁ Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*; str. 25

se začala rozvíjet obnova hospodářství a infrastruktura, tak soukromé firmy, zemědělské a lesní závody nabízely pracovní příležitosti vhodné pro romské dělníky.⁷⁸

2.6.5 Druhá migrační vlna

Největší migrační vlnou Slovenských Romů do Čech bylo v 50. letech 20. století. V časech, kdy Československá republika snažila povznést z hospodářského úpadku, jezdili na Slovensko do romských osad náboráři, kteří nabízeli Romům nekvalifikované dělnické profese v průmyslových Čechách. Romové jezdili ze Slovenska do Čech za prací vlaky na týdenní a čtrnáctidenní pracovní turnusy. Později si v oblastech těžkého průmyslu našli ubytování, kam se později přestěhovali s celou svou rodinou. Bydlení si našli zejména v centru měst. Byli to neopravené byty nižší kategorie, bez základních sociálních a hygienických zařízení. Z doby 50. let, kdy Romové jezdili za prací do těžkého průmyslu v Čechách, vznikaly i různé romské písně, v kterých se zpívá o Čechách jako o ráji, v kterém je práce a blahobyt.

Romové jezdili za prací do průmyslových center a měst jako byly Ostravsko, Karvinsko, Kladensko, Český Krumlov, Karlovy Vary, Vsetín, Ústí nad Labem atd.

Ke konci 50. let 20. století byl v Československu schválen zákon č. 74/1958 Sb. O trvalém usídlení kočujících osob. Zákon měl protiústavní charakter, neboť: „*Omezoval svobodnou volbu pobytu a pohyb početné skupiny obyvatel, čímž zasahoval do jednoho z jejich základních občanských práv.*“⁷⁹ Tento zákon se týkal zejména Olašských Romů, kteří v té době kočovali. Ze dne na den byla kočovným Romům odmontována kola od vozů a koně byli zabaveni. Místní národní výbory byly podporovány vládou k podpoře zaměstnanosti a k usazení dosud kočujících Romů. Skutečnost ovšem byla taková, že Národní výbory neměly dost ubytovacích kapacit. Proto Romové bydleli ve svých vozech, která již neměla kola, popřípadě ve vyřazených prázdných vagonech.

2.6.6 Třetí migrační vlna

Třetí migrační vlnou můžeme zařadit do období 60. let 20. století. Konkrétně se jedná o rok 1965. Od roku 1965 probíhaly: „*Realizované likvidace nežádoucích romských soustředění a následný rozptyl jejich obyvatel.*“⁸⁰ Slovenské okresy, v kterých byla usídlena romská minorita, měly dohodu s jednotlivými okresy v Čechách, kolik si na své území přistěhují romských obyvatel. Vystěhování Romů z osad probíhalo tak, že Romové si museli

---

⁷⁸ Tamtéž

⁷⁹ PAVELČÍKOVÁ Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945 - 1989*; str. 62

⁸⁰ HORVÁTHOVÁ Jana: *Kapitoly z dějin Romů*; str. 52

vzít jen to nejnnutnější a pak před jejich zraky byla vypálena osada a následně srovnána se zemí buldozery. Dělal se to tak z toho důvodu, aby se Romové nevraceli do svých domovů v osadách.⁸¹

Romové z osad byli stěhováni do sociálně vyloučených sídlišť jako je například Chánov u Mostu. Likvidace osad byly provázeny negativní jevy. Jedním takovým je „*zánik rodových komunit, které byly zárukou morálního řádu pro své členy.*“⁸² Necitlivým sestěhováním Romů do panelákových sídlišť docházelo např. k tomu, že v jednom domě bydleli tak zvaní **žuže Roma** se skupinou **degeš**.⁸³ Dnešní kritika Romů majoritní společností, že všechno zničí, vychází právě z tohoto období. Musíme si uvědomit, že Romové, kteří v osadách neznali vodovodní kohoutek, splachovací záchod či plynový sporák, neuměli s takovými vymoženostmi civilizace zacházet a právě proto byly neodbornou manipulací ničeny. Velmi rozšířeným názorem Ne-romské společnosti je, že Romové vytrhávali parkety a dělali si ve svých bytech ohniště. Tento názor je zcestný a nezakládá se na pravdě.⁸⁴

---

⁸¹ MANN B. Arne: Etnokulturní vývoj Romů. Přednášky konané na FHS UK

⁸² HORVÁTHOVÁ Jana: *Kapitoly z dějin Romů*; str. 52

⁸³ vysvětlení pojmů **žuže** a **degeš** viz níže.

⁸⁴ MANN B. Arne: Etnokulturní vývoj Romů. Přednášky konané na FHS UK

3. SKUPINY ROMŮ NA ÚZEMÍ BÝVALÉHO ČESKOSLOVENSKA

Zatím jsme se dozvěděli, jak byli v určitých zemích označeni majoritním obyvatelstvem Romové. Nyní se budeme věnovat tomu, jak sami sebe Romové nazývali a do jakých skupin se dělí.

Dělení Romů na různé kmeny, skupiny a podskupiny může být složitá záležitost. Možností je mnoho. Romové se mohou odlišovat podle povolání. Jedná se zejména o tradiční řemesla jako jsou kovářství, kotlářství, profese muzikantská či artistická, košíkářství, obchod s koňmi, artisti, zábavní průmysl atd. Dalším kritériem rozdělení Romů mohou být teritoria, na kterých žijí (pražští Romové, brněnští, čeští, moravští, slovenští...) Romové se sami nazývají rituálně čistými (**žužo** Roma) nebo pojmenovávají ostatní rituálně nečistými (**bižužo, dupko, degeš**). Romové se mohou rozdělovat i rodově.

Na území České republiky můžeme Romy rozdělit do dvou skupin. Jedná se zejména o skupiny tak zvaných **Servika Roma** a skupiny **Olašských Romů**.

3.1 Servika Roma

Na našem území se jedná zejména o tak zvané **Slovenské**, neboli **Servika Romy**, kteří přišli ze Slovenska do Čech ve třech vlnách migrace v polovině dvacátého století (viz níže). **Servika** vychází ze slova Serbika, Serbos, Serbija. „Romové na Slovensku tak byli nazýváni, protože sem přišli ze Srbska.“⁸⁵ A dále pak **České** a **Moravské Romy**. Patří sem i tak zvaní **Maďarští Romové**, neboli **Ungrika Roma**. Původně to bylo hanlivé označení Olašských Romů pro usedlé Romy. Později označení Ungrika Roma bylo přijato ne-olašskými Romy a vznikl název **Rumungre Roma**.

Před druhou světovou válkou obývali území ČSR (zejména v českém pohraničí) tak zvaní **Sinty Roma**, jinak nazývaní jako **Němečtí Romové**.⁸⁶

---

⁸⁵ HÜBSCHMANNOVÁ Milena. *Servika Roma (Slovak Roma, kherutne / domaca Roma)*; in: <http://romani.uni-graz.at/rombase/cd/data/ethn/groupscz/data/cz-servika.cs.pdf>

⁸⁶ **Sinty Roma** znamená z hindštiny (sant) spojení nebo spolek. In: NEČAS Ctibor: *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740 – 1945)*; str. 13. Převzato z KENRICK D.: *Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies)*. London 1996, str. 153

Sintové zejména žijí v německých jazykových oblastech, také v severní Itálii, v Belgii, Polsku a Rusku. Na našem území žili v českém pohraničí až do druhé světové války.

3.2 Vlachika Roma

Jsou ti Romové, kteří v 2. polovině 19. století, po zrušení otroctví v Rumunsku začali kočovat. Tito Romové původně pocházeli z rumunského Valašska, jehož romský název zní **Vlašika**. Proto tato skupina je nazývána jako **Vlachika Roma**, nám známí spíše pod názvem **Olašští Romové**. Olašští Romové se sami nazývali jako **Čače Roma**, což znamená opravdoví. Vlachika Roma se sami sebe dělili podle profese, kterou se živili. Nejznámější jsou **Kalderara** a **Lovara**.

- **Kalderara (kalderaši)** – caldare = kotel (z rumunštiny), se živili vyráběním a opravováním měděných kotlů.
- **Lovara (lovárové)** – ló = kůň (z maďarštiny), provozovali koňské handlířství.
- **Ričkari** – ričh = medvěd (z romštiny) a **Ursari** – urs = medvěd (z rumunštiny). Čili jak už z názvu napovídá, věnovali se medvědářství. To znamená, že se živili vystupováním cvičených medvědů.

4. VYSVĚTLENÍ POJMŮ GADŽO A NE-ROM

V počátečních kapitolách této práce jsme se dozvěděli lingvistický základ slov Rom a Cikán. Zůstává však otázka, jak sami Romové nazývají majoritní „bílé“ obyvatelstvo. Proto se tomuto tématu nyní budeme věnovat.

Od Romů můžeme jako označení obyvatel majoritní společnosti nejčastěji slyšet pojem **gadžo**. Znamý český psycholog, profesor Pavel Říčan v úvodu své knihy se tohoto pojmu zastává: „*Nemám rád označení „Nerom“. Zaprvé proto, že je čistě negativní, definuje mě něčím, čím nejsem, zadruhé proto, že jsem nucen psát je (tak mi velí strážci českého pravopisu) s velkým začátečním písmenem. To totiž působí dojemem, že my, ne – Romové, tvoříme nějakou skupinu, že jsme nějak spojeni proti Romům. Raději tedy gadžo než Nerom! Snažím se být tím, co Petr Pithart nedávno nazval „celkem slušný gádžo“.*“⁸⁷

Co však slovo gadžo znamená? Gadžo je ne-Rom, neromský vesničan, sedlák.⁸⁸ Jelikož v dnešní době většina majoritních obyvatel nejsou vesničané a pracují v průmyslu a ve službách, čili jen malá část pracuje v zemědělství, nemá pojem gadžo už významu a tím pádem pozbyl smyslu. Dovolil bych si na základě mých vlastní zkušeností z romské osady tvrdit, že pojem **gadžo** má spíše hanlivý význam. Při jednom odjezdu z osady jsem osmiletému romskému klukovi Ž. R. věnoval prázdné audio kazety, které mi zbyly. Jeho teta, paní H. L. si všimla, že má audio kazety a zeptala se ho, kde je sehnal. Ž. R. jí odpověděl, že mu kazety věnoval „gadžo“, čímž myslel mě. Paní H. L. mu důrazně vysvětlila, že nejsem žádný gadžo, ale Pavel a kazety mu zabavila.

Je sice pravdou, „... že v některých oblastech se tohoto označení užívá pro kohokoli, kdo není Rom,“⁸⁹ přesto pro neromské obyvatelstvo mají Romové i jiné výrazy. Jeden z těchto výrazů zní **goro**. „*V hindštině znamená gora člověka bílé pleti. V marvářštině se říká goro. V romštině je goro jiný výraz pro neroma.*“⁹⁰

V minulých dobách Romové pro měšťany, a příslušníky neromské inteligence užívali pojem **raj**, což znamená pán.⁹¹

---

⁸⁷ ŘÍČAN Pavel: *S Romy žít budeme – jde o to jak*; str. 9

⁸⁸ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; pojem **gadžo**

⁸⁹ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; pojem **gadžo**

⁹⁰ HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit*; str. 52

⁹¹ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; pojem **gadžo**

U Romů se můžeme setkat také s výrazy jako jsou **o raklo** a **e rakli**. **O raklo** znamená neromský chlapec a **e rakli** znamená neromská dívka⁹². Tímto výrazem (rakli) Romové v osadě titulovali kamarádky (studentky HTF UK) které se mnou v osadě byly.

Můžeme se setkat i s jiným oslovením adresované Ne-romskému obyvatelstvu. V osadě v Letanovicích u Slovenského Ráje na nás děti volaly „**haje!**“.

Právě ze zde zmíněných příčin je těžké rozpoznat, jaké je správné označení Ne-romského obyvatelstva. V této práci bych mohl užít termínu jako většinové, čili majoritní obyvatelstvo. Tento termín však nedává smysl v případě, kdy píšeme o romské osadě v Bystranech, kde samotní Romové tvoří majoritu – většinu v obci a „bílé“ Slováci tvoří menšinu obyvatelstva. Proto jsem se rozhodl, že „bílé“ obyvatelstvo budu titulovat univerzálním výrazem **Ne-Rom**.

---

⁹² ŠEBKOVÁ Hana, ŽLNAYOVÁ Edita: *Nástin mluvnice slovenské romštiny (pro pedagogické účely)*; str. 57

5. TERÉNNÍ VÝZKUM

Cílem terénního výzkumu je seznámit čtenáře se situací a prostředím v jakém ve zkoumaných oblastech Romové žijí.

5. 1. 1 *Popis lokalit a metod výzkumu*

Výzkum byl prováděn zejména v romských osadách na Slovensku v Letanovcích a v Bystranech na Spiši. Také mě inspirovali Romové v České republice v lokalitě Masokombinát Kladno a Plaňany na Kolínsku.

5. 1. 2 *Metoda výzkumu*

Výhodou mého výzkumu bylo, že se dalo přímo v romské osadě v Bystranech přespávat. To znamená, že jsem se mohl účastnit každodenního života Romů a to celých 24 hodin denně. Z tohoto vyplývá, že zdrojem získaných informací bylo zúčastněné i nezúčastněné pozorování každodenního života Romů v pozorované lokalitě. K výzkumu jsem použil i řízené a neřízené rozhovory a vyprávění, které byly nahrávány na audiokazetový diktafon značky Panasonic RQ – L31.

5. 2. Výhody a nevýhody výzkumu

Romové jsou pohostinní a empatičtí lidé, kteří mají tradiční úctu k hostu. Výhodou bylo, že mě mezi sebe přijali a mohl jsem pobývat v jejich domácnostech. Dalším faktorem, který mi v tomto směru pomohl, bylo, že když se mě ptali co studuji, tak kamarádka, která studovala romistiku na FF UK, za mě odpověděla, že studuji na rašaje.⁹³ Toto sdělení se rozneslo po osadě „romskou poštou“ rychlostí blesku. Ačkoliv jsem z toho byl nerad, vnímali mě jako někoho na výši a byli ke mně čím dál tím uctivější.

Nevýhod a překážek ohledně výzkumu bylo více. A to i jazyková bariéra a tabu, o kterém Romové nechtěli hovořit. Mezi nevýhody výzkumu bych zařadil i nedostatečná znalost jiného kulturního prostředí.

---

⁹³ **rašaj**: farář, kněz; HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*

5.2.1 Jazyková bariéra

Jelikož neovládám romský jazyk, tak se rozhovory a vyprávění odehrávaly v jazyce východoslovenském s romskými prvky a nářečím. V některých rozhovorech lze vidět, že jsou zde větší pomlky. Také věta: „...ako sa to povie,“ uprostřed věty, kdy si vypravěči nemohli vzpomenout na správný překlad z romštiny do slovenštiny, byla hojná až častá.

A právě proto jsem se rozhodl, že pokud budou v práci užívány citace vypravěčů z mého výzkumu, pak se bude jednat o foneticky doslovně zaznamenané slova a věty, které nebudou nijak upravovány.

5.2.2 Tabu z transcendentna

Jazyková bariéra nebyla jedinou překážkou výzkumu. Jinou překážkou bylo to, že jsem mužského pohlaví.

Jelikož jsem rozhovory prováděl s romskými ženami⁹⁴, tak se mi stávalo, že některé choulostivé věci mi nechtěly vůbec sdělit. Zejména se jednalo o tak zvanou milostnou magii a magii jako léčitelskou, případně čarodějnictví.

Proto jsou některé prvky výzkumu doplněny odbornou literaturou, popřípadě jsem některá fakta převzal od jiných výzkumníků, kteří jsou vždy příslušně označeni.

5.2.3 Kulturní rozdíly

Můj pobyt v romských osadách provázelo i nepochopení a neznalost romského prostředí, které jsem si uvědomil až později. Za všechny vybírám dva příklady mých faux pas, které jsem v osadě provedl a které vznikly z neznalosti romské kultury.

V únoru roku 2006 jsem vyjel do osady v Bystranech. V zimě byly tenkrát až dvacetistupňové mrazy. Ještě než jsem odjel, zatelefonoval jsem paní L. H., že přijedu a že také pomůžu s přípravou dřeva, či že s lidmi budu chodit na dřevo na topení. Paní L. H. se v telefonu smála a tvrdila, že mají dřeva dost. Vůbec jsem nemohl pochopit, proč to říká a co je na tom směšného, neboť v romské osadě dřeva není nikdy dost, zvláště v zimě. Až později, když jsem četl knížku paní Hübschmannové, jsem si uvědomil, že její smích byl na místě. Svou výzvou v telefonu, že spolu budeme chodit do lesa na dříví, jsem vlastně bezděčně vyzýval paní L. H. k milostným hrátkám: „*Avas, džas kaštenge*“, *pojď, půjdeme*

---

⁹⁴ Bystranští muži byli většinou za prací v zahraničí. Většinou se jednalo o státy jako Česká republika, nebo Velká Británie.

na dříví, byla milostná výzva a daleko v intimitě lesa, kterou nikdo neporušil, se odehrával milostný život dospělých.“⁹⁵

Celodenní pobyt v osadě je dost náročný. Abych občas získal trochu klidu, pod záminkou, že jdu s dětmi na hřiště nebo do parku, několikrát z osady s houfem dětí odešel. V parku, nebo na hřišti jsme hráli různé hry.

Když se pak začínalo stmívat, vraceli jsme se do osady. V obci u obchodu jsme potkali romskou ženu s naříkajícím, asi tří letým dítětem, které plakalo, protože chtělo nějakou sladkost v obchodě a tu nedostalo. Romská mataka dítěte na mě vykřikla, ať si její plačící dítě „zoberem“. Myslem jsem si, že tím myslela, aby se její dítě šlo hrát s námi. Asertivně jsem ji odpověděl, že mám sebou dětí dost a že už žádné další děti nepřibírám. Skutečnost však byla ta, že matka chtěla dítě vystrašit a říkala mu tím vlastně, že si ho odnese gádžo.

Podle slovenského etnologa Arne B. Manna strašení dětí, že si je odnese příslušník jiného etnika, existuje jak u Ne-Romů tak i u Romů: „*Priznávam se, že sám som bol v detstve strašievany svojou matkou (učiteľkou!), že ak budem zlý, zoberie ma Cigánka. Strachu „vypestovaného“ takýmto spôsobom som sa zbavoval až v dospelosti. Pri svojich terénnych výskumoch v rómskych osadách na východnom Slovensku som si viackrát všimol, že rómske mamičky na mňa ukazujú prstom a pritom niečo hovoria svojim malým deťom, ktoré na mňa vystrašene pozerajú. Rómske ženy potvrdili moju domnienku: strašili deti, že keď nebudú poslúchať, tento bradatý gádžo ich odnesie...*“⁹⁶

Romskou osadu v Bystranech navštěvuji tařka pravidelně od srpna 2004. Z počáteční, zcela spontánní návštěvy vznikl nápad napsat a popsat rituály a víru při každodenního života Romů v Bystranech. Později se výzkum rozšířil o romské přátele žijící v České republice (Plaňany na Kolínsku a holobyty na Masokombinátě v Kladně).

---

⁹⁵ HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit*; str. 42

⁹⁶ MANN B. Arne: *Prečo sa nemáme báť Cigána?*; in BARTOSZ Adam: *Neboj sa Cigána – Na dara Romestar*; str. 6

6. POPIS LOKALITY BYSTRANY

Obec Bystrany se nachází ve východní části Slovenské republiky a leží asi 20 kilometrů na východ od Spišské Nové Vsi. Ze Spišské Nové Vsi do Bystran trvá cesta autobusem asi 30 minut. Blízko Bystran, směrem na Spišské Podhradie, leží další romská osada Žehra. Asi 6 kilometrů od Bystran se nachází Spišský hrad. Nejbližší větší obce, kam Romové jezdí na úřady, k lékaři, či nakupovat jsou Spišské Vlachy nebo Krompachy.

Romská osada leží asi 500 metrů od obce směrem na západ (tedy na Spišskou Novou Ves).

Osada je rozdělena na dvě části: „*a to jak ekonomicky, tak i rodově a územně.*“⁹⁷ Rodiny jsou rozděleny na „*uprune Roma – horní Romy. Druhou skupinou jsou telune Roma – dolní Romové.*“⁹⁸ Mezi Uprune Roma patří rodiny: Horváthovi, Tulejovi, Dunkovi, Kandračovi, Šándorovi, Holubovi, Pohlodkovi. K telune Roma patří Žigovi, Šándorovi, Pačanovi, Pechovi, Kroščenovi, Mírgovi a někteří Horváthovi.⁹⁹ Vzhledem k sňatkům, kdy si lidé z horní strany berou za manžele lidi z dolní části, se rozdělení osady na horní a dolní do jisté míry stírá.

Můj pobyt byl většinou v dolní části osady u telune Roma. Většinou jsem pobýval u rodin v první a druhé bytovce, které jsou hned u vstupu do osady. Zejména jsem přebýval u rodin Horváthů, Žigů a Pačanů.

V romské osadě v Bystranech jsou k vidění jak dřevěné chýše, tak zděné domky. Vyskytují se i chýše s tak zvanou pražcovou architekturou. Jedná se o stavby příbytků, které jsou postaveny z vyřazených dřevěných železničních pražců. Netřeba dodávat, že tyto pražce jsou napuštěny naftou, čili jsou vysoce toxické.

Chýše jsou malé stavby o jedné místnosti, v které bydlí celá rodina. V této místnosti se spí, vaří a vlastně se odehrává veškerý život rodiny. Stejně jsou situovány i byty v bytovkách. Většinou v bytovkách najdeme dvě, někdy i tři místnosti. Z chodby se vstupuje do největší

---

⁹⁷ DOBRUSKÁ Petra, KUBÁTOVÁ Martina: *Bystrany versus Chánov (Slovensko a Česko – co je společné a co je jiné)*; Romano džaniben – sborník romistických studií, jevend 2004; str. 190

⁹⁸ DOBRUSKÁ Petra: *Víra v revenanty jako součást náboženství bystranských Romů*, Bakalářská práce, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav jižní a centrální Asie, Praha 2006; str. 5

⁹⁹ DOBRUSKÁ Petra: *Víra v revenanty jako součást náboženství bystranských Romů*, Bakalářská práce, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav jižní a centrální Asie, Praha 2006; str. 6

místnosti v bytě, kde jsou kamna na tuhé paliva a na kterých se vaří. V této místnosti probíhá veškeré dění. Vaří se zde, pere, sledují se televizní programy, poslouchá hudba, přijímají se návštěvy i se zde spí. Ostatní, lépe zařízené místnosti se nepoužívají, leda pro přespání případných návštěv.

Horní ulici tvoří řada zděných jednopatrových domů. Tyto domy vznikly před rokem 1989, kdy muži jezdili za prací do průmyslových oblastí, zejména na Ostravsko a Vsetínsko.¹⁰⁰

Mezi zdejšími Romy je téměř stoprocentní nezaměstnanost. Po vstupu Slovenské republiky do Evropské Unie se vydali první muži za prací do Velké Británie. O několik týdnů až měsíců později za nimi vyjely i jejich rodiny i s dětmi. Děti ve Velké Británii chodí do škol a učí se rychle anglicky. Zpráva o práci v Anglii se roznesla rychle a k dnešnímu dnu není snad ani Roma, který by ve Velké Británii nebyl. Téma o práci v Anglii se užívá při každodenních rozhovorech mezi Romy: „*Kana džas andre Anglicko? (Kdy jedeš do Anglie?) Hin the romes buči? (Má tvůj muž práci?) Bičhadža tuke o love? (Poslal ti peníze?) Dikhes sar odoj amare Roma dživen, džaba he amen upre... (Vidíš jak tam naši Romové žijí, pojedeme tam i my...)*“¹⁰¹

V Anglii mají Romové práci zejména v potravinářském průmyslu. Hlavní je, že vůbec mají práci a že si mohou, na rozdíl od Slovenska, slušně vydělat a žít důstojně: „*I tady takové fabriky fungují, které jsou v cizích zemích. Proč nás – Romy – přijímají do práce v zahraničí? Děláme s masem, s výrobky. Pracujeme tam manuálně, a tady na Slovensku by Roma nepřijali do takové práce. Proč to tak je? (...)*“

*Ale nechtějí přijmout jen Romy. Proč neberou Romy do práce? Proč se neotvírají pracovní místa? I tady se dají vydělat peníze, kdyby bylo kde pracovat. A nemuseli bychom jezdit do cizích zemí. Ale je zde stále rasismus a pořád bude. Tady bude pracovat akorát gádžo, ale Rom ne. Rom nikdy. Ještě tak v Čechách se k Romům chovají lépe než tady na Slovensku. Tady Romové nemohou vydržet. My Romové musíme odejít za prací jinam, abychom si vydělali peníze, aby se nám dobře žilo, abychom žili na úrovni. Dnes již máme demokracii a chceme si žít dobře, uživit naše děti, učit se, pracovat. No ale tady na Slovensku se to vůbec nedá, ani se to vůbec tady tak nedá dělat, protože tu Romy ve všem ponižují.“*¹⁰²

V osadě lze též vyzorovat, že se její architektura rychle mění. Zejména v horní části

¹⁰⁰ MANN B. Arne; přednáška Etnokulturní vývoj Romů; Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy; 7. dubna 2004

¹⁰¹ DOBRUSKÁ Petra, ZNAMENÁČKOVÁ Zuzana: *Maro manušeske kempel – a'le the e pa'iv (Člověk potřebuje chleba, ale také úctu)*; Romano džaniben, sborník romistických studií, jevend 2005, str. 212

¹⁰² DOBRUSKÁ Petra, ZNAMENÁČKOVÁ Zuzana: *Maro manušeske kempel – a'le the e pa'iv (Člověk potřebuje chleba, ale také úctu)*; Romano džaniben, sborník romistických studií, jevend 2005, str. 212; informátorka Ribana

osady u uprune Roma mizí dřevěné chýše a rostou velké cihlové stavby. Lidé, kteří se vracejí z Velké Británie, se snaží kupovat domy přímo v obci nebo v okolních obcích.

Osada je elektrifikovaná¹⁰³, bez vodovodního řadu a plynofikace. Lidé si topí v kamnech dřevem, které si sbírají v lese, anebo ti bohatší si dřevo kupují.

6.1.1 Hygiena

V romské osadě se používá voda na pití, vaření, praní a koupání ze dvou studní. Jedna studna je v horní části osady a druhá (pramenná voda) je v údolíčku pod osadou.

V roce 2005 byla v Bystranech epidemie tuberkulózy. Starosta František Žiga tvrdil, že: „Každoročne sa v obci vyskytne asi sedem ochorení na tuberu...“¹⁰⁴ Z důvodu kvalitnější hygieny a snížení počtu onemocnění tuberkulózou se v roce 2006 otevřelo v přízemí prostřední bytovky hygienické centrum. V hygienickém centru jsou sprchy, umývárny, sociální zařízení, tři pračky a jedna sušička: „Kto má záujem si v centre vyprat šatstvo, za jedno pranie zaplatí 25 korún, za osprchovanie 10 a za použitie toalety sa platí symbolická jedna koruna.“¹⁰⁵ Úspěšnost tohoto zařízení svědčí i to, že je plně vytížen a využíván. V letních měsících hygienické centrum navštíví až osmdesát lidí.¹⁰⁶

6.1.2 Škola

„Škola je v Bystranech etnicky rozdělena.“¹⁰⁷ To znamená, že v Bystranech je jiná Základní škola pro romské žáky a jiná Základní škola pro Ne-romské žáky. Základní škola pro Ne-romské žáky funguje do 4. třídy. Od 5. třídy Ne-Romové dojíždějí do Základní školy ve Spišských Vlachoch, které jsou od Bystran vzdáleny asi 3 kilometry. V Bystranech je i tak zvaná „osobitná škola“.

Vzhledem k tomu, že nejenom v Bystranech jsou školy rozděleny na školy romské a Ne-romské žáky, tak nedává smysl toto rozdělení škol podle tvrzení některých učitelek. A to, totiž, že Romové jsou Slováci. Pro objasnění a vzhledu do situace přepisují rozhovor s jedenáctiletou romskou dívkou:

Ž. L.: „...Ešte kričia na nás, keď sa rozprávame po romsky.“

¹⁰³ V osadě v Letanovicích, která je vzdálena asi dva kilometry od obce, není zavedena elektřina. Romové tam sledují televizi napájenou automobilovou baterií. Místní romská kapela zkouší generátorem na benzín.

¹⁰⁴ <http://www.romea.cz/index.php?id=archiv/2005-7/141516>; Schön T. Jožo: *Panská choroba medzi slovenskou bedačou*

¹⁰⁵ <http://www.rpa.sk/rpa.php?lang=Sk&m=VYH&id=&show=4015>; VANOVA Jarmila: *Hygienické centrum v Bystranoch je v prevádzke, Romovia ho plne využívajú*; 4.1.2006

¹⁰⁶ osobní sdělení sociálního pracovníka v hygienickém centru. Srpen 2006

¹⁰⁷ DOBRUSKÁ Petra, KUBÁTOVÁ Martina: *Bystrany versus Chánov (Slovensko a Česko – co je společné a co je jiné)*; Romano džaniben – sborník romistických studií, jevend 2004; str. 190

N. P.: „Normálne, když máte prestávku, tak nemôžete rozprávať po romsky? Proč?“

Ž. L.: „Len taký, sa rozprávame po romsky, keď ide preč. A potom, keď zatača...keď sa rozprávame na nás kričia.“

N. P.: „A čo na vás kričí?“

Ž. L.: „Že abysme sa nerozprávali po romsky, že sme Slováci...“¹⁰⁸

Ve škole pro romské žáky je evidováno 624 dětí. Z toho, podle údajů zjištěných v roce 2006, je ve škole přítomno 398 dětí.¹⁰⁹ Zbytek dětí, které nejsou přítomny v bystranské škole, jsou s rodiči ve Velké Británii. Podle sdělovacích prostředků¹¹⁰ vede úbytek dětí ze školy k budoucímu propuštění poloviny pedagogického sboru.

V romské Základní škole se učilo dvoufázově. To znamená, že z kapacitních důvodů chodila polovina dětí do školy týden dopoledne a druhá polovina se učila odpoledne.

Jako cizí jazyk se zde učí ruština.¹¹¹ Podle vyjádření zástupkyně ředitele je v současné době problém nedostatku pedagogů výuky cizích jazyků i v okresních městech na gymnáziích.¹¹²

Současné době škola zaměstnává tři romské asistenty, kteří se snaží napomáhat zejména v komunikační bariéře mezi žáky a učiteli.

Aby romské dítě chodilo vůbec do školy, rozhodla se vláda Slovenské republiky zavést motivační programy. Motivační program spočívá hlavně v tom, že se například přispívá na obědy a svačiny ve škole.¹¹³ Také děti dostávají tak zvané stipendia od 200 do 500 slovenských korun. Školní potřeby jako pera, pastelky, sešity apod. zajišťuje škola.

Mezi motivační program můžeme zařadit i nultý ročník, jako takový mezičlánek, v kterém se děti přizpůsobí přechodu do školy.

Neexistují však jen motivační programy, ale z důvodu zameškaných neomluvených hodin nastupují i programy represivní. Represivní programy při zameškaných neomluvených hodinách můžeme rozdělit do dvou kategorií:

1. Neomluvené hodiny, které přesáhly 15 vyučovacích hodin za měsíc, se hlásí na úřad práce, který to dále předává Obecnímu úřadu v Bystranech a ten pozastaví výplatu přídatků na dítě.
2. Pokud se situace nezmění a žák má neomluveno více jak 60 hodin za měsíc, tak je podáno trestní oznámení na rodiče (to podává Obecní úřad) z kterého může být i podmíněčná vazba.

¹⁰⁸ Ž. L. ; 11 let, Bystrany – březen 2007

¹⁰⁹ Osobní setkání se zástupkyní ředitele paní Mgr. Čurillová Júlia

¹¹⁰ <http://www.cassovia.sk/korzar/archiv/clanok.php3?sub=21.11.2007/30965> KARASOVÁ Erika: *Výjezdy do Anglicka narušajú vzdelávanie*

¹¹¹ DOBRUSKÁ Petra, KUBÁTOVÁ Martina: *Bystrany versus Chánov (Slovensko a Česko – co je společné a co je jiné)*; Romano džaniben – sborník romistických studií, jevend 2004; str.190

¹¹² Mgr. Čurillová Júlia; osobní rozhovor v Bystranské škole; březen 2007

¹¹³ částka činí až dvacet pět korun slovenských. Žák si přispívá jednou korunou.

6.2 Obyvatelstvo a samospráva

V obci Bystrany žije 2800 obyvatelů a z toho je přibližně 1700 romského původu.¹¹⁴ Ne-Romové tvoří minoritu. Obec vede romský starosta František Žiga, který byl do úřadu starosty zvolen již podruhé.

6.2.1 Veřejno prospěšné práce

V obci Bystrany probíhají aktivační, neboli veřejno prospěšné práce. Aktivační práce vznikly na základě nepokojů Romů, když jim Slovenský stát v roce 2004 snížil dávky sociální podpory. Těm, kteří jsou nezaměstnaní a zúčastňují se veřejně prospěšných prací, je sociální dávka dorovnána do původní výše. Tento program je financován do roku 2013 Evropskou unií. Slovenský stát si tímto vyřešil svůj problém, avšak nevyřešil problém téměř stoprocentní nezaměstnanosti Romů na Slovensku.

V Bystranech se na aktivačních pracích podílí 250 evidovaných nezaměstnaných, které řídí 19 koordinátorů.¹¹⁵ Při aktivačních pracích se lidé podílí zejména na úklidu a udržování pořádku jak v romské osadě, tak i v obci.

6.2.2 Soužití s Ne-romskou populací

Romové na Spiši byli usedlí již od 16. století. (více výše) Šlechta na Spiši nechala na svých panstvích usazovat Romy a využívala je jako levnou pracovní sílu. Romové se pro panstvo především osvědčili jako nadháněči zvěře při lovu. Sbírali také dříví v lese i lesní plody. Šlechta využívala také jejich hudebního nadání a nechávala si od Romů hrát.

Také Ne-romští obyvatelé využívali služeb Romů, především jako levnou pracovní sílu. V době, kdy sedlák potřeboval sklidit úrodu, využíval služeb Romů, kteří mu za naturálie úrodu sklidili. Ne-romské obyvatelstvo využívalo rovněž romských řemesel. Jednalo se zejména o kovářství, hudebnictví, košíkářství, výrobu metel, výrobu nepálených cihel, chytání myši na polích, vypomáhání při zabíjačkách. Ženy vypomáhaly Ne-romským selkám při zametání dvoru či vymazávání pecí. Ženy také žebřaly.

Mezi Romy a Ne-Romy vznikla určitá symbióza. Sedlák nenechal svého Roma a jeho rodinu, kteří mu vypomáhali na statku zemřít hladu. Zejména v zimních obdobích, kdy Romové měli nedostatek potravin, dával sedlák svým Romům potraviny nebo obnošené oblečení.

---

¹¹⁴ VAŇOVÁ Jarmila: *Aktivne rómske ženy z obce Bystrany sa chcú zametat najmä na problémy mladých*; 26.3.2007; in: <http://www.rpa.sk/rpa.php?lang=SK&m=VYH&id=&show=5906>

¹¹⁵ VAŇOVÁ Jarmila: *Rómovia v obci Bystrany využívajú všetky dostupné možnosti zapojenia sa do pracovného pomeru*; 22.11.2004; in: <http://www.rpa.sk/rpa.php?lang=SK&m=VYH&id=&show=2500>

Důležitá také byla úloha kmotrovství. Romové si rádi zvali za kmotra svých dětí Ne-romského sedláka, neboť věděli, že kmotr se v době bídy se musí o svého kmotřence postarat. Příznačné heslo pro vztah Romů s Ne-romskými sedláky bylo: „*Můj gadžo – můj Rom.*“

Tato symbióza trvala až do 2. světové války. Ještě během války se našli někteří odvážní starostové a zachránili Romy před transportem do koncentračních táborů s odůvodněním, že je obec potřebuje na opravu silnic.

Nyní se seznámíme s tím, jak probíhá soužití s Ne-romskou skupinou obyvatel dnes. Uvádím zde jen pár příkladů z každodenního života:

V Bystranech není etnicky jen rozdělena jen škola, ale také hostinec. V jednom hostinci, který je ve stejné budově jako obchod se smíšeným zbožím, je zvlášť místnost pro romské hosty a zvlášť pro neromské: „*V restauraci mají přepážkou oddělené místo pro Romy a Slováky. V druhé restauraci postoupili dál a oddělili i skleničky a panáky.*“¹¹⁶ Je až komické sledovat, jak se v restauraci baví dva kamarádi. Problém je ovšem v tom, že každý má jinou barvu pleti a mluví skrze přepážku, každý na své straně.

Arogance a pohrdání Romy je vidět při každodenním styku s Ne-romskou populací. Jelikož Ne-Romové jsou v Bystranech v minoritě, snaží se z Bystran přestěhovat do větších měst jako je například Spišská Nová Ves. Jelikož v obci zůstalo mnoho prázdných domů, tak se je snaží Romové, kteří mají vyděláno z Anglie peníze, odkoupit. Je však jen málo případů, kdy Ne-Romové prodají Romům opuštěný dům.

Dalším příkladem „štitění se“ Romů je stěžovat jim situaci při jednání ve větších městech. S paní H. L. (47 let) jsem byl nakupovat ve Spišské Nové Vsi. Jelikož měla za 14 dní odjet i s rodinou za svým manželem do Velké Británie, snažila si rozměnit slovenské koruny na libry. Zašli jsme do směnárny Western union, kde mladá slečna paní H. L. sdělila, že žádné libry nemá. Jelikož jsem stál za paní H. L. a slečna si myslela, že jsem další zákazník, zeptal jsem se, kde by se dali ve městě sehnat libry. Na to mě slečna ochotně odpověděla, že libry mají a kolik jich potřebuji. S poděkováním jsme ze směnárny odešli a šli jsme rozměnit peníze do nejbližší banky. Tentokrát jsem peníze, aby nebyly žádné problémy rozměňoval sám.

S jednadvacetiletou dcerou paní H. L. – Adélou jsme byli na úřadě práce, sociálních věcí a rodiny v obci Krompachy. Pracovnice úřadu se zde sice nechovaly arogantně, ale Romům tykaly, jako by se znaly již od dětství.

Snad největší aroganci až sprostotu jsem zažil u profesionálních pracovníků na dětské pohotovosti nemocnice v obci Krompachy. Paní Ž. B. (37 let) onemocněl dvouletý syn Kevin.

---

¹¹⁶ DOBRUSKÁ Petra, KUBÁTOVÁ Martina: *Bystrany versus Chánov (Slovensko a Česko – co je společné a co je jiné)*; Romano džaniben – sborník romistických studií, jevend 2004; str. 191

Při našem příjezdu do Bystran jsme s kamarádkou (studentka HTF) paní Ž. B. přemluvili, aby jela se synem k doktorovi a aby se nebála, že pojedeme s ní. Po dlouhém přemlouvání nakonec svolila a přijeli jsme do nemocnice v obci Krompachy. V nemocnici se prodávají návleky za 10,- Sk. Jelikož jsme usoudili, že za vyšetření na pohotovosti se platí padesátikorunový poplatek a návleky by měly být v ceně poplatku, tak si paní Ž. B. žádné návleky nekoupila. Zašli jsme do prázdné čekárny dětské pohotovosti a zazvonili. Uběhlo asi 10 minut, kdy jsme důrazněji zazvonili znovu a z reproduktoru se ozval hlas, cože si přejeme. Podotýkám, že během čekání nikdo se zdravotnického personálu do ordinace nevstoupil, ani neodešel! Ani v ordinaci nebyli žádní klienti. Paní Ž. B. vysvětlila, že má nemocného syna. Ozvalo se: „...a čo mu je?“ Bylo to léčení přes mluvítko. Paní Ž. B. vysvětlila, že syn má „hnačku“ a horečky. Vrcholem všeho bylo, kdy se hlas z druhé strany nezajímal o stav klienta, ale zda má návleky. Do toho jsem se vložil já a do „mluvítka“ jsem pověděl, že to dítě je opravdu nemocné a zda se bude léčit, nebo mluvit přes mikrofon. Na to se jen ozvalo suché: „Počkajte“. Čekali jsme dalších 10 minut, než se laskavě podařilo zdravotnicím zvednout ze židle a otevřít ordinaci. U dveří stála zdravotní sestra, která ani nepozdravila a jen se beze slova dívala. To už paní Ž. B. pochopila, že může vstoupit s dítětem do ordinace. My jsme zatím čekali venku v čekárně. Jelikož v čekárně nikdo nebyl, slyšeli jsme plyně a srozumitelně rozhovor v ordinaci. Vybírám jen slušnější výrazy, jaké ošetřující lékařka užívala na sedmatřicetiletou paní. Tykání a nadávky do Cikánů patřily k běžnému vyjadřování. Dítě s matkou několikrát vyšlo s ordinace, neboť mu byl dán lék a čekalo se, až začne účinkovat. Jelikož Kevin několikrát lék vydávil, dostal nový a opět se čekalo v čekárně. Při opakovaných vstupech paní s dítětem do ordinace nadávky ze strany lékařky a sestry neznaly mezí. Když vyšla zdravotní sestra do čekárny, vytáhl jsem diktafon, který jsem měl u sebe a zeptal jsem se, zdali by byla ochotná a sdělila mi své jméno a jméno ošetřující lékařky, protože na vstupních dveřích tato jména nejsou uvedena a že jsme z televize a na takové jednání si hodlám stěžovat. Slovo „televize“ zapůsobilo jako mávnutí kouzelným proutkem a paní lékařka si vzpomněla na základy slušného chování. Pak nás ještě poslali na rentgen dítěte, který byl o patro níž. Tam už na nás čekal uvítací výbor s vybraným chováním a s omluvou s tím, že se zde provádějí zednické práce a ať si matka dá pozor, aby nespadla do díry.

V romské osadě v Letanovicích mají lidé na úředních dokladech(!) napsáno Letanovce – cikánská osada. Pokaždé, když tuto osadu navštívím, děti se mě ptají, zda „sa nehanbím“ k nim chodit. Na otázku proč bych se měl hanbit, odpovídají, že každý gádžo se za ně hanbí.

7. TRADIČNÍ VÍRA ROMŮ

Odborná literatura, která se věnuje Romům, se téměř nezmiňuje o jejich duchovní kultuře, či víře. Můžeme se dozvědět, že oblast nejtradičnější duchovní kultury Romů je oblast lidového náboženství, pověr a magických praktik.¹¹⁷

Zastavme se na chvíli nad pojmem pověra. Pověra zní tak trochu jako hanlivé označení oproti oficiální víře Ne-Romů, která v křesťanství nemá co pohledávat. Označení „pověra“ v romské tradiční víře může pramenit z etnických stereotypů či předsudků Ne-romské společnosti. Romská víra je dosud neprobádaná a značně tajemná. Proto má majoritní Ne-romská společnost předsudek – strach z „jiného“, „cizího“, „neznámého“. Paradoxní na celé věci je, že u Romů jsou v jejich víře se zakonzervovaně dochované ty náboženské představy a praktiky, které vládly u majoritní populace více jak před padesáti lety.¹¹⁸

Na následujících příkladech si ukážeme, proč pojem pověra je nesprávný a nebude zde uváděn.

V komerčních televizích nebo v populárních časopisech můžeme čas od času shlédnout ve vši vážnosti míněnou reportáž či rozhovor s lidmi, kteří se věnují spiritismu a „vyvolávají duchy“ zemřelých. Veřejnosti není známo, že Romové věří v **mulo**,¹¹⁹ které je navštěvují. Pro Romy jsou důležité tak zvané přechodové rituály. Nejdůležitějším z nich je pohřeb. Při umírání a smrti samotné se mohou stávat různé jevy. Ne-romská kamarádka (studentka HTF UK) mi říkala, že když jí zemřel děda, tak ji v tu chvíli v pokoji spadl ze stěny obraz. Další velmi dobrá kamarádka mně říkala, že když zemřel známý romský muzikant Ján Ačo Slepčík, tak ji dvě hodiny předtím začala v místnosti blikat žárovka. Pět minut po jeho skonu žárovka praskla.

Předzvěst smrti je známa i u křesťanským teologů. Dana Němcová v knize rozhovorů¹²⁰ popisuje případ známého českého teologa Zvěřiny. Pro Zvěřinu se zdál absurdní sen, jak spočinul v náruči Boží v plavkách. Tento sen se opravdu vyplnil, když po roce 1989 byly v Československu otevřeny hranice a Zvěřina skonal na infarkt v Itálii, když právě vstupoval do moře.

Kromě jiného, při poslední návštěvě romských osad na východním Slovensku v lednu 2008, se mně stala zajímavá věc. Navštívil jsem tentokrát dvě osady. V první – Letanovicích -

¹¹⁷ DAVIDOVÁ Eva; *Cesty Romů – Romano drom 1945 – 1990*; str. 123

¹¹⁸ KOVÁČ Milan, MANN B. Arne (eds.): *Boh všetko vidí – Duchovný svet Rómov na Slovensku, O Del sa dikhel – Romano paťaviben pre Slovensko*; str. 11

¹¹⁹ **mulo** = mrtvý; HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*

¹²⁰ BARTA Jan: *Dana Němcová – Lidé mého života*

jsem byl jen půl dne. Na večer jsem přijel do Spišské Nové Vsi, kde jsem přespal v turistické ubytovně. Další den ráno jsem chtěl pokračovat v cestě do osady v Bystranech. Od mého probuzení mě pronásledoval splín a odjezd do Bystran jsem ze Spišské Nové Vsi všelijak oddaloval. Do osady jsem přijel až odpoledne kolem šestnácté hodiny. Při uvítacím rozhovoru s Romy, mně bylo řečeno, že ten den zemřela sedmdesátiletá romská žena.

Romové jsou empatičtí lidé. Často se mi stává (podotýkám, že to není pravidlem) že mě Romové oslovují a říkají mi, že zrovna zrovna o mě mluvili, když asi zase přijedu a já jsem přijel. Je to „romská předtucha“, romská slušnost, nebo o mně Romové mluví pořád?

Psychoterapeuti výše zmíněné jevy nazývají **psychospirituální krizí**. Teologové zase **transcendentálním zážitkem**, či **prožitkem**.

Je zajímavé, že u výše zmíněných příkladů, které se staly Ne-Romům, jsem ani v jednom neslyšel, že se jedná o pověru. Téměř identické jevy, které prožívají Romové, Ne-romská populace nazývá pověrami.

U Romů jsou tyto jevy běžné a oni jim věří. Ne-Romové, kteří dávají přednost kariéře, racionalizaci, moderní době atd., tyto jevy vytěsňují a nevěnují jim pozornost. Navíc na obranu racionalizace a sebe sama si je pojmenovávají pojmem „pověry“. A právě proto z již výše zmíněných důvodů termín pověra vynechávám a nahrazuji jej **tradiční vírou** Romů, nebo **duchovní kulturou** Romů.

Nyní, v praktické části práce se doberu k víře, každodenním rituálům a náboženskému prostředí Romů. Jelikož se mi podařilo seznámit se v Kladně s Olašským Romem, rád bych v určitých kapitolách zdůraznil, v čem se liší některé rituály Olašských Romů od rituálů Slovenských Romů, na které je tato práce zaměřena především..

Cílem praktické a zároveň nejdelší kapitoly diplomové práce je seznámit se, přiblížit se a popsat každodenní rituály, zvyky a specifickost náboženského prožívání Romů ve zkoumaných oblastech. Diplomová práce by měla přivést majoritní společnost k lepšímu pochopení náboženského myšlení a kultury Romů. A právě toto pochopení by mělo vést k lepšímu soužití a předcházení nedorozumění jak ze strany Ne-romské majority, tak romské minority.

7.1. Víra

S jistotou můžeme tvrdit, že Romové přijali náboženské prvky a rituály od majoritních Ne-Romů v té které oblasti, kde se právě nacházeli. Čili v křesťanských zemích Romové přijali křesťanství, v muslimských zemích Romové vyznávají islám. Na území České republiky

a Slovenské republiky se Romové z většiny hlásí k římskokatolické církvi. Romové se také hlásí k církvi pravoslavné¹²¹ a v posledních letech můžeme sledovat vývoj, kdy Romové přechází k novým náboženským směrům (Náboženská společnost Svědkové Jehovovi) a různým letničním hnutím jako jsou například Slovo života, Mezinárodní křesťanská misie se sídlem v Ostravě atd.

V počáteční úvodní kapitole jsme se dozvěděli, že Romové pocházejí z Indie. Je tedy možné, že romská víra se skládá se směsice některých prvků hinduismu, buddhismu a převzetí některých prvků duchovních směrů zemích kterými putovali a lidové víry v křesťanství.

Můžeme se ovšem zamyslet nad tím, co se Romům z původního náboženství dochovalo až dodnes. Současný romský básník Vlado Oláh se domnívá, že: „*Romové emigrací z Indie ztratili své náboženství; bráhmani, kasta pověřená pěstováním náboženství a duchovní péčí o příslušníky ostatních kast je ovšem nedoprovázeli.*“¹²²

Na rozdíl od vyvoleného izraelského národa, který při odchodu z egypského otroctví měl své kněze, kteří dohlíželi na víru praotců, Romy nedoprovázel žádný z duchovních vůdců, který by jim pomáhal v udržení hinduismu.¹²³ A snad právě proto si některé prvky hinduismu Romové nahrazovali jinými prvky z jiných náboženství, s kterými se na své pouti setkali. Například nejznámějším důkazem duchovních zvyklostí odkazující na indické náboženství, které se Romům zachovalo dodnes je: „*pálení nebo rozbíjení majetku zesnulého, což se v západní Evropě týká i karavanů.*“¹²⁴

Romové, při setkávání novými náboženskými prvky v cizích zemích, si nechávali i své povědomí o hinduistických božstvích: „*Šiva bývá v Indii zobrazován s trojzubcem zvaným trušul. Později se Romové setkali s křesťanským symbolem kříže a nazvali ho stejně: trušul. Dalším známým vtělením boha je černá bohyně Kálí. Romové si ji našli i v Evropě v podobě černých soch Panny Marie, např. v Polsku, a později svaté Sáro v městečku Les Saint Maries de la Mere ve Francii*“¹²⁵. *Některé romské skupiny v Makedonii dodnes světi jarní svátek Baisakhi, jehož součástí je pouť k nejbližší řece.*“¹²⁶

---

¹²¹ Zejména ve východních částech východního Slovenska. V České republice v Rokycanech působí mezi Romy první romský pravoslavný kněz a referent Komise pro pastorační Romů při Ekumenické radě církví v ČR David Dudáš.

¹²² ŘÍČAN Pavel: *S Romy žít budeme – jde o to jak*; str. 53 - 54

¹²³ Tamtéž; str. 54

¹²⁴ KENRICK Donald: *Cikáni na cestě z Indie do Evropy*; str. 19

¹²⁵ Kult svaté Sáro je u Romů v západní Evropě velmi rozšířený. Podle apokryfních evangelií byla Sára Egypská služkou Marie – matky apoštola Jakuba. Po ukřižování Ježíše Krista ženy opustily svatou zemi a lodí se přeplavili do oblasti Provencals v jižní Francii. Legendy hovoří, že Sára byla romskou ženou, která přijala křest a je pokládána za patronku všech Romů. Každoročně 24. až 25. května se v jihofrancouzském městečku Les Saintes Maries de la Mer konají romské poutě k Svaté Sáře. Poutě se skládá ze sobotní mše a adorací v kryptě, v které je umístěna socha svaté Sáro. Na závěr mše jsou nosítka na kterých je socha svaté Sáro nesena do moře. Procesí vrcholí příchodem na pláž a vstupem nosičů se sochou do vody. Voda tímto získává posvátnou moc. Proto do ní vstupují především matky s dětmi, které omývají a ponořují, neboť věří, že mimo očištnou moc vody jim

Podobnost, chceme-li to nazvat převzetím tradičních prvků hinduismu, do současné víry Romů, zůstala u věcí jako například uctívání svatých obrazů a domácích oltářů, rituální čistota a nečistota atd. V domácnostech Romů můžeme vidět svaté obrazy Ježíše Krista a hlavně Panny Marie. Zřídka se můžeme setkat s obrazem Ježíše Krista na kříži. Těmito jevy se budeme zabývat podrobněji v jiných kapitolách na konkrétních příkladech Romů ve sledované oblasti.

7.1.1 *Prameny romské víry*

Nutno zde zmínit, že názory, odkud a jakou mají Romové duchovní kulturu se u vědců různí. Proto si zde ve zkratce přiblížíme tři směry a názory pramenů romské víry:

1. Prvním směrem je směr „romistický“, který tvrdí, že Romové vyznávají náboženství, které má prvky náboženství, které je v Indii. Tento směr především zastává Doc. Milena Hübschmannová.

2. Druhým směrem, jejíž hlavní představitelkou je Eva Davidová, tvrdí, že Romové jsou vyznavači: „*přírodních a animistických sil a duchů*.“¹²⁷ Tato víra se projevuje například „*zdobením svých přebytků i sebe zelenými větévkami nebo čímkoliv „živým zeleným*.“¹²⁸ V Rumunsku se víra v animismu dodnes projevuje v rituálu, při kterém někteří Romové přivolávají déšť.¹²⁹

(Zde však zdůrazňuji, že při mých návštěvách v romských osadách na Slovensku jsem se s takovými rituály nesetkal).

3. Třetím a posledním směrem je směr etnologa Arne B. Manna, který tvrdí, že skoro nic Romům z Indické pravlasti v oblasti víry nezůstalo a vše si přebírali od majoritního obyvatelstva, u kterého to bylo běžné před 50 až 100 lety.¹³⁰ Arne B. Mann to dokládá na příkladu při zvycích a ochranné funkci při narození dítěte. Podle hinduismu, stejně jako u Romů, musí při narození dítěte svítit světlo proti zlým silám, než je dítěti proveden rituál přijetí do tohoto světa. Mann odkazuje na to, že ochranná funkce světla u dítěte proti negativním silám se vyskytuje všude na světě.

---

zprostředkovaně přinese i patrončinu ochranu. In: BARTOSZ Adam: *Neboj sa Cigána – Na dara Romestar*; str. 124 a Dvořáková Hana: *Romské poutě a svatá Sára*; Dingir 1/ 2004; str. 17

¹²⁶ KENRICK Donald: *Cikáni na cestě z Indie do Evropy*; str. 20

¹²⁷ DAVIDOVÁ Eva: *Cesty Romů – Romano drom 1945 – 1990*; str. 123.

Také MANN B. Arne: *Duchovní kultura Rómov*; in DINGIR – časopis o současné náboženské scéně; str. 10

¹²⁸ DAVIDOVÁ Eva: *Cesty Romů – Romano drom 1945 – 1990*; str. 126

¹²⁹ Tamtéž

¹³⁰ MANN B. Arne: *Etnokulturní vývoj Romů*; přednáška na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy; 2004

V neposlední řadě bych chtěl zmínit i názor Ne-romského obyvatelstva, který tvrdí, že Romové vyznávají vlastní náboženství. Dokonce: „*Slovenský štatistický úrad zisťoval v roku 1994 okrem iného tiež konfesijnú príslušnosť Rómov, kam zaradil aj absurdnú otázku „uctievajú tradičných rómskych bohov a duchov?“ , na ktorú získal dokonca 6 % pozitívnych odpovedí (!).*“¹³¹

7.1.2 Historické legendy o křesťanském a židovském původu Romů

Důkazem toho, že Romové v Evropě přebírali křesťanské vyznání jsou jejich legendy o původu. Nebyli to jen samotní Romové, kteří si vytvářeli křesťanské legendy o svém původu, ale i Ne-romští historikové. Jelikož historikové nevěděli o indickém původu Romů, tak se například snažili romský původ zasadit do knihy Genesis: „*Podle jedné verze byl první Cikán synem pramáti Evy a narodil se jako Adamův pohrobek.*“¹³²

V roce 1530 vznikla teorie německého okultisty a filosofa Cornelia Agrippy z Nettesheimu, kde tvrdí, že první Romové se objevili až po potopě: „*Tito lidé (tj. Cikáni) pocházející z oblasti ležící mezi Egyptem a Etiopií. Jsou to potomci Kúša syna Chámova, který byl synem Noemovým, a stejně jako jejich předek stále nosí na čele znamení hanby.*“¹³³

Někteří autoři byli inspirováni Písmem svatým natolik, že původ Romů dávali už biblickému Kainovi. Vysvětlení a nutnost kočování badatelé opřeli o tento biblický výrok: „*Budeš – li obdělávat půdu, už ti nedá svou sílu. Budeš na zemi psancem a štvancem.*“ Kain Hospodinu odvětil: „*Můj zločin je větší, než je možno odčinit. Hle, vypudil jsi mě dnes ze země. Budu se muset skrývat před tvou tváří. Stal jsem se na zemi psancem a štvancem. Každý kdo mě najde, bude mě moci zabít.*“¹³⁴ V Kainovi totiž spatřovali podobnost romského života.¹³⁵ Musíme zde podotknout, že jméno Kain v hebrejštině znamená kovář,¹³⁶ což je klasickým zaměstnáním Romů. Nejenom na kovářství se historici obraceli, když vysvětlovali původ Romů, ale také i na hru na hudební nástroj.¹³⁷ Z páteho pokolení Kainova žil muž Lámech, který pojal dvě ženy: „*... jedna se jmenovala Áda a druhá se jmenovala Sila. Áda porodila Jábala, který se stal praotcem těch, kdo přebývají ve stanu a u stáda. Jeho bratr se jmenoval Júbal; ten se stal praotcem všech hrajících na citaru a flétnu. Také Sila porodila, a to Túbal – kaina, mistra všech řemeslníků obrábějících měď a železo.*“¹³⁸

¹³¹ MANN B. Arne: *Duchovní kultura Rómov*; in DINGIR – časopis o současné náboženské scéně; str. 10

¹³² KENRICK Donald: *Cikáni na cestě z Indie do Evropy*; str. 10

¹³³ Tamtéž

¹³⁴ Gn 4, 12 - 14

¹³⁵ BARTOSZ Adam: *Neboj sa Cigána – Na dara Romestar*; str. 17

¹³⁶ NOVOTNÝ Adolf: *Biblický slovník*; heslo **Kain**

¹³⁷ BARTOSZ Adam: *Neboj sa Cigána - Na dara Romestar*; str. 17

¹³⁸ Gn 4, 19 - 22

Samotní Romové si tvořili a vyprávěli mýty a pohádky, kterými se odkazovali na židovsko-křesťanský původ. Jedním z těchto příběhů je, jak Bůh stvořil a pekl lidi.¹³⁹

Mezi Romy je i známá pohádka, která se odkazuje na biblickou tradici a vysvětluje jejich prokletí k věčnému putování o tom, jak ukovali hřeby pro odsouzeného Krista.¹⁴⁰ Toto vyprávění má různé obměny. Jedná se o to, že římsí vojáci dostali peníze, aby nakoupili hřeby na popravované lotry. Než si šli vojáci splnit své povinnosti, zašli do hospody, kde zpronevěřili polovinu peněz. V kasárnách měli být do půlnoci a proto narychlo sháněli kováře. Došli tedy k prvnímu židovskému kováři a aby si získali autoritu začali na něho křičet, že potřebují čtyři hřeby na ukřižování Ježíše. Kovář to odmítl a tak mu vojáci zapálili bradu a odešli k dalšímu kováři. Tento se cukal a tvrdil, že za čtyřicet krejcarů uková jen čtyři malé hřeby. Vojáci mu také zapálili bradu a vystrašený Žid začal kovat. Aby byla práce rychle hotová, tak se jeden z vojáků ke kováři naklonil a řekl mu, aby je ukoval pořádně, že jsou pro Ježíše, syna Marie. Jakmile to Žid uslyšel, tak ze strachu odmítl kovat dál a vojáci ho zabili kopím. Poté vojáci odešli k třetímu kováři – Syřanovi. Ten viděl u vojáků zkrvavené kopí a také odmítl ukovat čtyři hřeby. Kováře postihnul stejný osud jako předešlé. Vojáci ho propíchli kopím.

Římsí vojáci měli problém. Kdyby v hospodě nezpronevěřili čtyřicet krejcarů, mohli se vrátit do kasáren a povědět co se stalo a tak by mohl Ježíš být zachráněn. Vojákům teklo do bot a museli sehnat někoho, kdo ukove čtyři hřeby pro Ježíše. Za branami Jeruzaléma potkali Roma. Ten si od nich peníze napřed schoval a poté se dal do práce. Rom ukoval postupně tři hřeby, které si vojáci hned schovávali. Když koval čtvrtý hřeb, tak mu jeden z vojáků poděkoval a řekl mu, že těmi hřeby ukřižují Ježíše. Když to Rom uslyšel, zároveň slyšel hlasy předchozích kovářů, kteří ho prosili, aby hřeby nekoval. Toto slyšeli i vojáci a vylekali se tak, že utekli, aniž by si počkali, až bude čtvrtý hřeb ukován.

Rom však pokračoval v práci a když byl hřeb ukován, snažil se hřeb vychladit. Nalil na něj studenou vodu, ale hřeb zůstal žhavý. Romovi se nepodařilo hřeb zchladit a tak ze strachu zbalil stan a odešel do pouště. Tam s hrůzou zjistil, že rozžhavený hřeb putuje s ním. Ráno se opět Rom snažil hřebu utéct, ale ten putoval s ním. Na cestě potkal Araba, který ho poprosil, aby mu opravil železnou obruč kola. Rom toho využil a na opravu si vzal žhavý hřeb, který ho pronásledoval a počkal si, až Arab se žhavým hřebem odcválá.

Rom pokračoval cestou do Damašku, kde si znovu rozložil svou kovářskou dílnu. O něco později za ním přišel muž, který potřeboval spravit rukojeť svého meče. Rom vzal

¹³⁹ Celá tato povídka je přepsána na začátku této práce.

¹⁴⁰ FONSECOVÁ Isabel: *Pochovajte ma postojacky – Rómovia a ich cesty*; str. 83 - 84

do ruky meč a hřeb, který spojoval rukojeť s mečem se sám od sebe rozžhavil. Rom se lekl a zase utekl. Legenda vypráví, že od té doby se hřeb zjevuje ve stanech potomků muže, který ukoval hřeby na ukřižování Ježíše. Vždy, když se hřeb objeví, tak Romové utíkají. Proto se Romové stěhují z místa na místo a proto Ježíše ukřižovali jen třemi hřeby.

7.2 Tři světy

Romové věří v tak zvané tři světy, v hindštině zvané *tín lók*.¹⁴¹ Tři světy je vlastně přestup z jedné dimenze do druhé.¹⁴² Znamená to tedy, že například při narození dítěte vstupuje dítě z jednoho světa do světa našeho, v kterém právě žijeme. Při úmrtí člověka se dostáváme z tohoto světa do světa třetího. Snad pro pochopení nejvýstižněji tři světy popsal v Bystranech pan H. R.: „*Ja som vidiel aji brata, hej. Verím, že oni žijú! Oni sú takto. U nás žiju. My sme stred. Takto rozprávajú. Staré. Moj otec rečoval, že Boh u nás, hej. My sme stred... ľudia a dole...*“

T. M.: „*Pod... pod nama sú ľudie a my o tom ani neznáme. Ty si navrch. Nie, napríklad oni sú navrh. Ešte je stred a ešte pod námi sú nějaký ľudia!...*“

H. R.: „*... Rečoval, že my sme Boh je u nás. Tam su ľudie. My sme stred a ešte majú ľudí... dole.*“¹⁴³

Proto jsou pro Romy důležité takzvané přechodové rituály. Nejdůležitějším přechodovým rituálem je rozloučení se s člověkem, když skoná. Čili vyprovození a rozloučení se s nebohým člověkem, který odchází na onen svět. Hned v důležitosti přechodových rituálů za pohřbem, následuje narození a křest dítěte. To se člověk na tento svět dostává z jiné dimenze a děti jsou brány jako ti, které právě mluvily s anděly. V žebříčku poslední a nedůležitý rituál je pro Romy je svatba.

Romové mají narozdíl od Ne-Romů nerozdělené vnímání transcendentna. Ne-Romové mají jiné hranice „tajemna a transcendentna“: „*...jasné hranice mezi skutečností, kterou je možné osahat, vidět, slyšet, cítit a tou, kterou pomocí lidských smyslů vnímat nelze.*“¹⁴⁴ Zatímco v romském pojetí (či víře) naopak nejsou hranice mezi „třemi světy“. V praktickém životě Romů to můžeme pozorovat na jejich víře, kdy z jedné dimenze do tohoto světa přichází duše zemřelých (**mulo**) a jiných bytostí jako jsou **guľi daj**, nebo také

¹⁴¹ HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Moje setkání s romano šukar laviben*; Romano džaniben – ňilaj 2006, Časopis romistických studií; str. 55

¹⁴² MANN B. Arne; přednáška Etnokulturní vývoj Romů; Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy 2004

¹⁴³ H. R.; muž 52 let. T. M.; muž 34 let – Bystrany – prosinec 2006

¹⁴⁴ HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Moje setkání s romano šukar laviben*; Romano džaniben – ňilaj 2006, Časopis romistických studií; str. 55

poslancos. Těmto bytostem se říká **revenanti**, to znamená navracející se. Více o revenantech se dovíme níže.

7.3 Del – Bůh

Romové svůj vztah k Hospodinu velmi často neprojevují v kostele, jako většinová Ne-romská společnost, ale vztahem a chováním mezi sebou samými a k okolí. Toto etické jednání s indickým názvem **DHARMA** samotní Romové převzali z Indie. Je nutné zmínit, že slovo **DHARMA** samotní Romové nepoužívají, ani ho neznají a přitom se podle něho chovají.

DHARMA má velmi široký význam. Kmen **DHR** znamená držet řád, čili dodržovat řád, povinnost, či závazek. **DHARMA** není jen soustředění na věci, které nás přesahují, ale i na věci každodenního života. Tento řád určuje, jak se člověk má chovat po celý život. Jak se má chovat od narození až do smrti. Jak se má chovat ve svém i kastovním prostředí, ke své vesnici, či okolí.¹⁴⁵

Příkladem dodržování **Dharmy** může být i to, že v romské osadě mají Romové mnoho věcí společných. Mezi takové věci patří sekera, pila, vrtačka, struhadlo na brambory, ale také základní potraviny (mouka, cukr, sůl, vajíčka, káva). Známé romské přísloví: „**Rom romestar na čorla**“ – „Rom Roma neokrade,“ platí i v nejchudších osadách. Kdo potřebuje konkrétní věc, zajde k rodině nebo k sousedům, kde mu žádanou věc rádi dají: „*Neřikalo se půjč mi, ale **de man**, dej mi. Zažila jsem hádku, která se strhla proto, že jedna rodina sebrala druhé rodině dříví naštipané na zimu. Velká část osady odsoudila ty, co se pro „ukradené“ dřevo rozčílili. „**Hin sar gadže**“, jsou jako gádžové, zněl opovržlivý soud.*“¹⁴⁶

Největší transcendentní autoritou, která dohlíží nad zákony **DHARMY** a rozhoduje o životě a smrti je pro Romy Bůh.

V romském jazyce se Bůh řekne **Del**.¹⁴⁷ „Slovo **De(ve)l** patří k nejstarším lingvistickým skupinám romských dialektů. Slovo **Del** má i indickou etymologii. **Del** je spojeno snaskrtským termínem **deva**.“¹⁴⁸ Výraz **deva** zahrnuje různé významy, které jsou v opozici nebo synkretické koezistenci s jinak označovanými a jinak vymezovanými transcendentálními bytnostmi, které mají jiná jména a jiné definice. Bůh se může vyskytovat v těchto transcendentálních bytnostech.¹⁴⁹

¹⁴⁵ HÜBSCHMANNOVÁ Milena: přednáška Náboženství Romů; nedatováno

¹⁴⁶ HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit*; str. 40

¹⁴⁷ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo: **Del**

¹⁴⁸ <http://ling.uni-graz.at/~rombase/>: *De(ve)l, m., Devla! God, God!*

¹⁴⁹ Tamtéž

Vsánskrtském názvosloví slovo **deva** nabývá mnoho významů jako jsou: Bůh, král, kněz, Nejvyšší.

Ačkoliv se Romové v Bystranech zřídka kdy účastní římskokatolických mší a služby církve a kněze využívají zejména při svátosti křtů, svátosti manželské a pohřbů, neznamená to však, že v Boha nevěří. Romové vnímají Boha tak, že Bůh je všudepřítomný a ne jen v kostele. Nenavštěvování kostela opět vychází z indické pravlasti Romů: „*V Indii jsou chrámy relativně pozdní záležitostí. Obětiště byla prostě na zemi. Nevíme, kdy Romové z Indie odešli, ale je možné, že to bylo dříve, než se začaly stavět chrámy. A navíc – pro Indý jsou důležitější domácí oltáře než chrámy. Mnoho Indů do chrámů vůbec nechodí. Uctívá doma jednu z podob všemocného a všudypřítomného Boha.*“¹⁵⁰ Samotní Romové mají ve svých příbytcích vyzdobené stěny svatými obrázky Panny Marie Ježíše Krista, či andělů. V některých domácnostech můžeme i vidět domácí oltářiky. Velkou úlohu hraje uctívání Panny Marie. Není snad jedinné domácnosti, v které by nebyl obraz Bohorodičky. Opět tento zvyk si Romové ponechali z Indie: „*...Panna Maria je ženská síla nazývaná v indickém prostředí šaktí. Romové jsou patrně potomci předindoevropské, mohendžo – darské civilizace. A byla to asi právě tato civilizace, která přinesla úctu k ženské síle do indoevropského panteonu.*“¹⁵¹

Získávání svatých obrazů u Romů má svá určitá pravidla. Svatý obraz se nikdy nesmí koupit, nýbrž musí se získat darem: „*Jednou tady prodával takový pán takový ty obrazy svatých... s Ježíšem... Peníze abych vyhazvala! Ne! To! Obrazy svatých se nekupuje!... Za peníze. Když vidíš svatý obraz, tak ti to musí dát z lásky jako. Protože Boha se nekupuje. Svatý obrazy se ani nekupují za peníze.*“¹⁵²

Zřídka kdy se můžeme setkat s vyobrazením Ježíše Krista na kříži. Kříž znamená pro Romy **mulo**. Někteří Romové výslovně říkají: „*My nechceme kříž, protože nechceme muly.*“¹⁵³ Přesto i tak mají Romové kříž v úctě. Jestliže jdeme s Romy na výlet, či nakupovat a jdeme kolem božích muk či kříže, tak se Romové pokorně křížují.

Jen pro zajímavost zde uvedeme, že v rodině u Ž. byla pod svatými obrazy vyvěšena i plachta s podobiznou holandského prince a princezny, kterou jim věnovali blízcí příbuzní, kteří v Holandsku získali azyl. Na otázku, proč mají i vyvěšený budoucí holandský královský

---

¹⁵⁰ HUDÁKOVÁ Andrea, Zdeněk VOJTÍŠEK: *Archetypy již z Indie – Rozhovor s Milenou Hübschmannovou a jejími studenty*; DINGIR str.26

¹⁵¹ HUDÁKOVÁ Andrea, Zdeněk VOJTÍŠEK: *Archetypy již z Indie – Rozhovor s Milenou Hübschmannovou a jejími studenty*; DINGIR str. 26

¹⁵² M. K., žena, 54 let; Plaňany – říjen 2006

¹⁵³ HUDÁKOVÁ Andrea, Zdeněk VOJTÍŠEK: *Archetypy již z Indie – Rozhovor s Milenou Hübschmannovou a jejími studenty*; DINGIR str. 26

pár mě paní Ž.B. odpověděla, že i když jsou z královského rodu, tak se nepovyšují a chodí i s obyčejnými lidmi do obyčejných hospod na pivo.

Na příkladu holandského budoucího královského páru se dostáváme se k romskému vnímání úcty – **paʼiv** a chován se k hostu. Host u Romů je brán ve velké slušnosti a úctě. Známa je romská „Abrahamovská“ pohostinnost. Musíme zde podotknout, že nejen Romové, ale i veškeré národy na východě jsou vyhlášené pohostiností k hostu. K hostu se k němu musí slušně zachovat a nabídnout mu pití, stravu i nocleh. I v nejchudších rodinách musí hosta obsloužit a nabídnout mu stravu. Odmítne-li host jídlo, je to bráno jako urážka hostiteli.

Spolužák ze střední školy mě vypávil příběh, jak byl „na vandru“ v Polsku. V Polsku byl přepaden, zbit a okraden. Ani neví jak, dostal se do Slovenské republiky k Popradu. Tam si ho zbědovaného všiml neznámý Rom a přemluvil ho, aby s ním jel do osady, kde se vyléčí. Kamarád už neměl co ztratit, tak na takovou nabídku kývl. V osadě zůstal týden, než se mohl pohybovat. Vzpomínal na velkou pohostinnost, zvláště na velké kuřecí řízky.

Romové věří, že hosta posílá Bůh. Bůh na úctě k hostu vidí, jak která rodina se řídí **DRAHMOU**. A právě proto Romy buď trestá nebo odměňuje.

Na dvou příkladech informujících osob zde uvádím setkání se s Hospodinem. A totiž jeho popis a odměna, kterou Bůh dal hostitelům. Bůh je zde brán jako obyčejný člověk, který zkouší lidi, jak se k sobě chovají. Ti kteří se chovají k cizím lidem v úctě, Bůh náležitě odmění bohatstvím a zdravím pro celou rodinu. Nutno ještě podotknout, že se vypravěči s Hospodinem nesetkali přímo, ale příběhy jsou zprostředkované od jejich příbuzných.

M. A.: „Když někdo přijde do baráku, tak mu dáme najest, napít, všechno!“

M. B.: „Jedna, jedna kamarádka moje, jsem mu to vyprávěla o tom. Tady byla a říkala mi, že se jí to stalo v Kolíně, jak bydlela na Zálabí. Že přišel její manžel z práce domů, šel si lehnout. Děti byli ve škole a přišel k ní jeden chlap... do baráku. Zaklepal. Otevřela mu dveře a přišel k ní. A nevypadal, že by byl bezdomovec! Že špinavý, nebo něco takového. Dlouhý kabát a měl takhle bradku. A že že jí říkal, že jestli nemá něco k jídlu. No, ona když se otočila, že mu dá najest, tak zmiznul! Už nebyl v baráku! Tak šla budit svého manžela, že se lekla. A když se stalo, že nějaký chlap přišel prosit o jídlo. Ona mu chtěla, říkala, že neměla. Akorát měla tam hrachovou polévku, nebo něco. A otevřela ty dveře a šla ho hledat. Šla ho hledat a našla ho u parku sedět. Ne a ona na něho mluvila a on nic! Ona na něho mluvila, ona mu říkala: „Heleďte se pane, vy ste po mě chtěl jídlo, tak pojdte! Něco najdu tam a dám vám najíst.“ A že on za ni chytil ji za ruku, ne... Chytil ji za ruku a řekl jí, že je moc hodná. A ten chlap, ona se otočí a už chlap není. Takže sestra se lekla, přišla domů, takže byla hotová

z toho. Tak jsme ji říkali, že se ji objevil Ježíš a prosil o jídlo. A ona mu chtěla tu polívku pak... Zpátky přišla domů, ta se lekla. A jak přišla domů, tak už u ni seděl! Tak se lekla! Vzbudila manžela. Koukali na něho. On měl dlouhý plášť na sobě. Takže mu nandala prej to jídlo, tu polívku a on dvakrát vzal do pusy. Vzal do do pusy a poděkoval ji. A otevřel dveře a jak kdyby ho vzali... už nebyl v baráku! Tak říkali, že se jim objevil Bůh v baráku. A říkala, předtím, byla furt v dluhy měla, furt dluhy měla. Furt todleto, furt trápení. Neměla co k jídlu a teďkom pořád mají peníze i všechno má. I barák si zařizuje pomalu. Takže ji Bůh jako viděl, jako že je hodná, že nikomu neublížila. Takže ji pomoh Bůh! Ja sem ji říkala, proč nejde jako do kostela. A že ona se bojí. A že normálně, normálně říkala, kdyby byl tenhle jako bezdomovec, tak by vypadal jako ruce špinavý a nebo... Ale byl čistučkej, oblečenej, prej. Že měl dlouhý kabát, říkala. Normálně prosil o jídlo od ní. Ona mu to jídlo. Zmiznul z baráku a pak ho našla. Jak mi to vyprávěla, normálně říkám po mě... šel. Říkám: „K tobě Ježíš přišel od dveří k tobě.“ Každý říká... Ta ženská, ta jehovistka, jak chodí, říkala, že to je...“

N. P.: „A to se stalo v Kolíně?“

M. B.: „V Kolíně! To je moje kamarádka, od Igora jako. Ona je tam taková hodná ženská. Ona je až moc hodná!... Ona taková, že přijde někdo do baráku, nebo děti špinavý, nebo tak něco, aspoň vezme, chleba mu ukrojí, dá mu a to je dobrý. A kdyby byla falešná taková, tak... Nám to vyprávěla lidem tohlencto hodně. Nikdo jej nevěřil jako. A její manžel přišel. Vyptával se: „Co kecáš, vždyť tady nemáš žádného chlapa!“ Říká: „Jo, zmiznul mi.“ Ona ho hledala! Našla ho, v parku seděl. No a přišla, vzal jako, dala mu najíst. Dvakrát si dal do pusy a odjel! Poděkoval ji jako. A že nemohla ani spát. A pak se ji furt, tomu do hlavy ji nešlo, že co to je za chlapa. Byl... odkud ten chlap byl. A říkala sem jí: „Mel aspoň vlasy dlouhý, nebo co?“ Říkal taky byl zarostlej. Tak ji potom říkám: „To tě to tě mohlo taky napadnout, že to co to bylo...“ Říkala: „Vy vidíte, že som trpěla, že jak sem měla v baráku. Všecko. A teď jako že má. Peníze má, zdravá je ona i její děti. Že ji vyzkoušel, jaká je, no.“¹⁵⁴

V druhém příběhu jde také o setkání člověka s Bohem. Zde jde o udržení tajemství. Tajemství bylo porušeno a tím se bohatství k této rodině nedostalo:

T. M.: „Pavel... a raz sa mojej matke stalo...“

N. P.: „Hej.“

T. M.: „Mojej matke... Jdeš okolo desiatěj... Domů šla. Znáš jako to je...“

N. P.: „Okolo cesty?“

T. M.: „Cintor...“

---

¹⁵⁴ M.B. 54 let, žena a M. A., muž 60 let; Plaňany – říjen 2006

N. P.: „Cintorín! Hej.“

T. M.: „Iděš okolo cintoríny... A jeden tam ujko seděl s jedním psíkom... Biely psík.“

N. P.: „Biely psík??“

T.M.: „Biely psík... Čisto biely psík. A mal na hlave ... aj čepicu. Bielu, čiste bielu.“

N. P.: „Ten pes?“

T.M.: „On!“

N. P.: „Jo, ujko.“

T.M.: „... A vravel matke, ma... ma...matke on vravel: „Paní prijd'te tak okolo osmej devatěj, prijd'te tu! A za sa musím něčo porozprávát“.“

N. P.: „Povyprávět...“

T.M.: „...Že jako večer.

A matka sa ho usykla, že čo od něj chce! A matka niezná, nieveděla, že čo to je zač! A toto sa nikomu vôbec, ani v životě, nikomu... A moja matka sa ho zľakla! A matka išla domů a povedala otcovi. Že jej... Ale on jej povedal, aby nikomu nepovedala, vieš. Ale ona matka povedala o...otcovi. A otec moj ju udrel.“

N. P.: „Prečo?“

T.M.: „Lebo to bol Boh.“

N. P.: „Aha. Neposlechla Boha...“

T.M.: „To bol Boh. A on ju při sebe zavolal. Matka trpěla. Vieš jako to myslím. Matka trpěla, lebo otec bol v base. Osom a pol roka dostal. On už chcel' ist' do basy. A on... ona matka povedala aji nám. Že jej ňjaky ujo ju volal. Otec ju udrel! A povedal jej tiež otec. Otec jej povedal: „Proč si rekla mě toto!? ... Prečo si neišla?! Proč si tam neišla! To bol Boh!“ A matka vtedy u toho bola. Vtedy už toho bola. Prečo tam neišla.

N. P.: „A jak si představujete Boha? Jako uja se psem, nebo má ještě jiné podoby?“

T.M.: „Nie! To máš zase čo?! Hočico sa ti môže prihodit. To nič tak jako si myslíš!“

N. P.: „A potom tam tvoje matka nešla?“

T.M.: „Nešla, bála se. Keby šla, tak byžme boli bohatí. Abyzme mali všechno.“

N. P.: „Tak jsi tam měl jít ty.“

T.M.: „Čo ja som? S...“

N. P.: „Syn.“

T.M.: „Syn... Kde on zna, že ty už povieš. Bo ty si v chyži, aj on je v chyži! On zna, on všechno zna, co ty za něho vypravaš. Boh...keho jeho Boh? Boh teraz zná, že za něho rozprávam.“¹⁵⁵

---

¹⁵⁵ T. M., 34 let, muž, Bystrany – prosinec 2006; N. P., autor

7.3.1 Bůh ve snu

Romové věří na sny. Když jsem byl poprvé v srpnu 2004 se svoji kamarádkou, studentkou Romistiky v romské osadě Bystranech, tak každé ráno si kamarádka nechala od paní H. L. vyložit sen, co se jí tu noc zdálo. Jednu noc se jí zdálo o tom, jak spala a přišli si ji očuchat medvědi. Paní H. L. tento sen vyložila tak, že když se zdá o lišce, tak to znamená neštěstí. Ve snu se sice liška neobjevila, ale paní H. L. to zdůvodnila tím, že medvědi, stejně jako liška jsou zvířata, takže když se ve snu objeví jakékoliv zvíře, tak to znamená, že přijde nepříjemná věc. Druhým sen byl o tom, jak jsme šli osadou a paní H. L. na nás mávala listy ze zelí. Bylo to vysvětleno tak, že kamarádce přijde štěstí. Neboť když se zdá o ovoci (paní H. L. zařadila zelí do ovoce) tak to znamená, že ten dotyčný bude mít štěstí.

Sama paní H. L. mě vyprávěla sen, který se jí vyplnil. V tomto snu měl Bůh také lidskou podobu, jako v předcházejících příbězích. Ve snu Hospodin stál ve velkém stromě, měl vousy a palici. Podobnost s velkou palicí značí to, že Hospodin má v ruce žezlo. Ve snu se také objeví Panna Marie, která paní H. L. uklidňuje a řekne ji budoucnost:

„Tak rok, stále som bola zamyšlená. Taká so trošku bola jak... Znáš. Potom sa mi snívalo, znáš. Pravdu ti povedám teraz. Čo teraz rozprávam. Čistá pravda! Nechoť sa ňe nikdy vecí nestane! Ať ma Boh ochráni! Snívalo sa mi potom to, že Boh ma hovoril, že som hrišnica. Lebo malý... ležal vo vodě, na druhom svetě. Bolo to celkom zelená lúka, tráva. Také malé deti. Som viděla, jak normálně stály v kole sa chytily za ruky. A pri něj stála Pánna Mária. A Boh bol... V takomto strome veľkom. Mal palicu... Všetko som viděla... Bradu mal. A on mi hovorí: „Ty plačeš, však ty si hriešnica!“ Tak som utiekla ... prosila... Ježiša, aby mi odpustil, že sa budem polepšiť. Že už niebudem taká... Ale nechť ho vybere z vody von! Tak som ho prosila. Panna Maria mi potom hovorí: Ano, že sa to staňe, že Boh mi odpustí, keď sa polepším. Ale, že je jej ľúto, že mi musí hovoriť, že čakám dvojčiky. Čo ona veděla, že ja budem mať dvojčiky. Ale že mi zomre ešte jedna. Že si ju zobere pri seba ako. Že aby som už nerobila jak pri synom, že som plakala. Že som bola zarmúčená a že som mala strašné myšlenky, aby se mi už toto nestalo. Len toto hovorila, aby som bola veselá.“¹⁵⁶

Ještě před vyprávěním o snu je důležité zmínit, že když ji zemřel syn, tak to bylo doprovázeno jinými jevy jako například, že její otec nemohl v kamnech rozdělat oheň. Pro rozsáhlost vyprávění snu, uvádím celý příběh v příloze č. 1

---

¹⁵⁶ H. L.; žena 46 let, Bystrany – červen 2006

7.3.2 Beng

Romové také věří v **beng**. Beng v romštině znamená čert, nebo ďábel.¹⁵⁷ Slovo pochází ze sanskrtského **vyanga** a znamená had, nebo žába.¹⁵⁸ Tímto se dostáváme k rituální nečistotě. Pro Romy totiž had či žába znamená **bižužo**, což znamená rituálně nečistý.¹⁵⁹ Tabuizovaným slovem **bižužo**, jsou nazvány všechny zlé síly. Taktéž různá nečistá zvířata (žába, had, potkán) mohou být nazývána bižužo.

Jeden z hinduistických démonů bývá označován **bhangu**. Je proto možné, že v romštině došlo k spojení hada s ďáblem. Had je Romy považován za: „... výnimočne odporne a nebezpečne znečisťujúce zviera práve kvôli spôsobu, akým sa zbavuje pokožky, a preto, že požírá iné zvieratá vcelku a potom vyvráti ich špinavé kože.“¹⁶⁰

Romové mají z hadů velký strach. Při jednom pozdním příjezdu vlakem z mého domova na Moravě, se mnou, na Hlavním nádraží v Praze, navázala kontakt romská žena. Vyprávěli jsme si mimo jiné o pravlasti Romů. Můj argument, že pravlastí Romů je Indie, striktně odmítala. Argumentovala tím, že v Indii jsou zaklínači hadů a lidi, kteří dělají různé kousky s hady a to u Romů není možné, neboť se Romové vždy hadů báli. Podle této ženy jsou Romové z Babylonie.

Žába také u Romů vzbuzuje velký odpor. Dříve na Spiši horalové jedli žáby a tím u slovenských Romů vzbuzovali odpor a strach.¹⁶¹

Ďábel, neboli čert může mít i podobu zvířete. V červenci 2007, když jsme odjížděli ze Slovenska, jsme na nádraží ve Spišské Nové Vsi potkali skupinku Romů, kteří jeli za prací do Čech. Po cestě ve vlaku nám říkali, že čert je kůň. Proč, to nevědí. Připouštěli však, že je to tím, že kůň může mít podobu čerta a to svou hlavou či kopyty.

U slovenských Romů nemá beng takovou specifickou roli, jako ji má u jiných Romů. Například v Argentině u Kalderašů je beng velmi negativní a záporný. U slovenských Romů je beng rovnocenným partnerem Boha. Vyskytuje se v romských **paramisi**.¹⁶² Je to sice zlá síla, ale vykonává spravedlnost. Podobně se objevuje jako hloupý čert, kterého Rom ošálí. Hloupý a slaboduchý ďábel hraje podobnou roli i v českých a slovenských pohádkách.

¹⁵⁷ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo: **Beng**

¹⁵⁸ BARTOSZ Adam: *Neboj sa Cigána – Na dara Romestar*; str. 135

¹⁵⁹ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo **bižužo**

¹⁶⁰ FONCESOVÁ Isabel: *Pochovejte ma po stojačky – Rómovia a ich cesty*; str. 96 - 97

¹⁶¹ BARTOSZ Adam: *Neboj sa Cigána – Na dara Romestar*; str. 135

¹⁶² **paramisi** – pohádka; in: HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*

7.4 Rituální čistota a nečistota

Dozvěděli jsme se, jaká jsou rituálně nečistá (bižuže) zvířata. Mezi rituálně čistá (**žužo**) zvířata patří již výše zmíněný kuň a ježek.¹⁶³

Rituální čistota a nečistota se může týkat i člověka samotného. Nejizolovanější romskou skupinou u nás jsou Vlachika Roma (Olašští Romové). Ti se oproti jiným Romům považují za rituálně čisté – **žužo**, nebo také **vužo**, **užo**, **šužo**. Oproti rituální čistotě stojí rituální nečistota, neboli poskvrna – **marime**. Dodržování čistoty je vlastně dodržování DHARMY. V našich zemích dodržování Dharmy odpovídá slovo **romipen**. Jestliže romipen nedodržují, tak jsem zavrženíhodný/á.¹⁶⁴ K dodržování a posuzování přestupků vůči romipenu mají Vlachika Roma soudy. Olašský soud se skládá výhradně jen z mužů lichého počtu. Většinou se soudí přestupky proti cti – romipenu. Mezi takové přestupky například patří: „... *když jeden Rom druhého podceňuje, nehlásí se k němu a nepromluví s ním, když pijí Romové v hospodě, tak k nim nejde a nepozdraví je, také když nechodí mezi Romy.*“¹⁶⁵

Mezi tresty olašských soudů patří vysoká peněžitá pokuta. Pokud viník nezaplatí pokutu v termínu, je vyhoštěn z komunity. Tomu se říká **Magerimo**: „*Magerimo je pro olašské Romy trest nejvyšší. Každý Rom se bojí, aby nebyl Vyhoštěn. Pokud je člověk Hlavním Romem vyhoštěn z komunity, je potrestán i Bohem, protože s takovým člověkem nesmí nikdo cizí promluvit.*“¹⁶⁶

Romské soudy nejsou jen u Olašských Romů. Soudy se konají i u Moravských Romů. Pokud byl člověk rituálně nečistý, odsouzený, tak byl v tak zvaném **prastipenu**. Osvobození z prastipenu probíhá v jakémisi rituálním očištění: „*Když ten Rom byl „prasto“, tak už s ním nemluvili. A potom chodili po trzích a svolávali – náš „paňalo“ (romský starosta) svolával – Romy, aby ho z toho osvobodili, z toho prastipenu, aby přišel mezi nás jako čistý člověk. A musel vypít z lebky, toho mrtvého, musel vypít vodu. Teprve pak ho očistili. A pak se udělala velká hostina, on to musel všechno zaplatit, ten Rom.*“¹⁶⁷

Tento zvyk soudů a očištění rituálů pochází z Indie. Dojde-li k jakémukoli porušení kastovních předpisů, je dotyčný člověk předvolán před **paňčájat**, který podle potřeby

¹⁶³ FONCESOVÁ Isabel: *Pochovejte ma po stojacky – Rómovia a ich cesty*; str. 96

¹⁶⁴ HÜBSCHMANNOVÁ Milena: přednáška Náboženství Romů, nedatováno

¹⁶⁵ STOJKA Peter: *La krísiňake Rom taj i Románi krísi andrej Vlašika Rom – Soudci a soudy u Olašských Romů*; in Romano džaniben, 3 – 4 / 97; str. 120

¹⁶⁶ Tamtéž; str. 125

¹⁶⁷ HOLOMEK Antonín: *O mém životě kdybych měl mluvit, tak by to byl román*, in: Romano džaniben – sborník romistických studií, říj 2005; str. 33

vyslechne svědky a potom určí příslušný trest.¹⁶⁸ V Indii se dodnes můžeme setkat i se zvláštní rituální očišťou.¹⁶⁹

7.4.1 Přísahy

Na rozdíl od Olašských a Moravských Romů, Servika Roma romské soudy nemají a vše řeší v rámci rodiny. Specifikou Slovenských Romů jsou přísahy. V Bystranech můžeme rozdělit přísahy do dvou skupin. A to na přísahu obřadní a přísahu všední.¹⁷⁰

7.4.2 Přísaha obřadní

Obřadní přísaha je vykonávána například v takových případech, když se muž vrátí z ciziny domů a má podezření, že mu žena byla nevěrná. Tato přísaha je magický rituál vykonávaný za přítomnosti obřadníka a sakrálních předmětů – kříž nebo svatý obraz.¹⁷¹ Muži také většinou přísahají, že nebudou pít alkohol. Porušení přísahy může dotyčnému člověku způsobit nemoc, úraz nebo dokonce i smrt.¹⁷²

7.4.3 Přísaha všední

Při každodenních diskuzích a ostrých výměnách názorů mezi Romy můžeme slyšet častou větu: „*Poražka te chudel!*“ Což znamená „Ať tě trefí šlak (mrtvice)“. Tato věta je spojována s kletbou. Někdy může být slovo „poražka“ nahrazena slovem „rakovina“.

¹⁶⁸ ZBAVITEL Dušan: *Bozi bráhmani lidé – Čtyři tisíciletí hinduismu*; str. 213

¹⁶⁹ Bengálský spisovatel Šaratčandra Čattopádhyáj ve svém románu Sríkanta popisuje, jak skupina cestovatelů pohřbila bráhmanskou stařenku, neboť ji neměl kdo pohřbit, protože zemela nečistá. Když se vrátili do Rádžkótu, tak se před nimi zavíraly dveře. Jako „neznabohové“ museli za svůj čin pykat. Museli si oholit hlavy a sníst to, co je čisté, ale rozhodně není k jídlu. Měl to být kraví trus. Prekérní situaci cestovatelů vyřešil lékař, který v rodinách léčil zadarmo. Jakmile tuto historku uslyšel, tak nechal rozhlásit, že i kdyby v domech pronásledovatelů někdo umíral, tak se nepůjde na dotyčného ani podívat. Představení kasty se začali trousit k doktorovi a omluvili se cestovatelům. In: ZBAVITEL Dušan: *Bozi bráhmani lidé – Čtyři tisíciletí hinduismu*; str. 213 - 214

¹⁷⁰ DOBRUSKÁ Petra: *Víra v revenanty jako součást náboženství bystranských Romů*; str. 15

¹⁷¹ Tamtéž

¹⁷² Bartosz popisuje, jak se dá přísaha obelstít: „*Raz som bol na krstinách, kde som stretol svojho známeho Róma – a nebol veľký pijan – ktorý sedel nad vedrom piva a tento už teplý nápoj pil naberačkou. Naokolo bola zábava spojená s pitím alkoholu. Aby tento Róm dodržal prisahu, v ktorej sľuboval, že nebude piť pálenku a neprišiel o zabávanie sa s príbuznými, snažil sa opiť pivom, no bezúspešne, pretože bol poriadného veku.*“ In: BARTOSZ Adam: *Neboj sa Cigána – Na dara Romestar*; str. 127

Někteří Romové, kteří přísahali, že nebudou pít pálenku, se opíjeli koňakem. Když je někdo napomínal, vymlovali se na to, že ví co přísahali. – Tamtéž

BARTOSZ uvádí i případy, kdy Romové přísahu podcenili a nedodrželi ji. Romy stihl Boží trest: „*V roku 1987 po prisľubení návštevy Sv. otca Jána Pavla II. V Poľsku množstvo veriach sľubovalo abstinenciu počas celého júna, mesiaca, v ktorom mala prebiehať pápežova návšteva. Mistny kňaz prehovoril na takýto sľub aj tarnovským Rómom. Išlo predovšetkým o najväčších alkoholikov, aby aspoň mesiac nepili. Keď sa ocitli pred oltárom, ukázalo sa, že dvaja, ktorých sa to najviac týkalo tam neboli. Aké však bolo ich prekvapenie, keď ešte večer si jeden z nich zlomil chodidlo a druhý si rozbil hlavu, samozrejme, pod vplyvom alkoholu.*“ In: Tamtéž; str. 128

Kletba, případně prokletí se stává i u nejbližších členů rodiny. „*Většinou dotyčný pomocí zakletí sebe nebo členů rodiny – nejčastěji pak dětí nebo matky – demonstruje, že je jeho výrok pravdivý nebo že se musí stát, co řekl.*“¹⁷³ Většinou se proti kletbě nedá bránit. Na koho prokletí bylo použito odpovídá pouhým slovem „*Nehrieš!*“

Je pravidlem, že se prokletí může obrátit i proti člověku, který kletbu vyslovil. V Bystranech nám paní Ž. B.¹⁷⁴ vyprávěla, jak vyčítala svému muži, že pije pálenku. Její muž ji proklel a šel hrát na hřiště fotbal. Při fotbalovém utkání tento muž dostal mozkovou mrtvici. Od té doby nepije a když už, tak velmi střídavě. Podle názoru paní Ž. B. její muž onemocněl, protože zhřešil.

Za rituálně čisté se nepovažují jen Vlachika Roma, ale i samotní Slovenští Romové. Kdo je rituálně nečistý, je ostatními nazýván **marime** nebo **dupko**. Rituální nečistota se vztahuje i k tomu, co Romové jedí. Ti, kteří se stravují nečistým masem, zejména jedná-li se o mršiny zvířat, se nazývají **degeša**. Tito lidé stojí pro ostatní Romy i v sociálním žebříčku na nejnižší hodnotě.¹⁷⁵ Mezi degeše patří i ti, kteří jedí psí maso **rikoňaris - rikoňara**.¹⁷⁶

Při jednom výletě s bystranskými rodinami do Spišských Vlach, kam jsme si šli zaplavat do přírodní nádrže, i na ono místo si přišli zaplavat Romové ze sousední osady Žehra. Bystranští Romové zpozorněli a z vážnou tváří nám říkali, že jsou to Romové ze Žehry a že tam jedí psi. V Letanovicích mě zase s odporem děti říkaly, ať se nebavím s určitými dětmi, neboť jejich rodina chová a konzumuje psy.

7.4.4 Rituální čistota – nečistota jídla

Ohledně jídla a stolování se dotýkají i další rituální předpisy. Menstruující žena je u Romů považována za nečistou – **marime**. A právě proto nesmí vařit jídlo. V takovém případě jídlo připravuje nejstarší dcera rodiny, popřípadě mladá žena, kterou si do svého domu přivedl její manžel. Žena, která vaří jídlo, musí mít sepnuté vlasy, aby ji do jídla nespadlo.

Hosté spolu s pánem domu vždy stolují u stolu. Žena a děti jedí na pohovce, popřípadě je-li více dětí, tak jedí jídlo přímo na zemi. Přijde-li do místnosti více dětí, které nejsou příbuzné s rodinou hostitelky, tak hospodyně hostům automaticky přenesení jídlo do jiné

¹⁷³ DOBRUSKÁ Petra: *Víra v revenanty jako součást náboženství bystranských Romů*; str. 15

¹⁷⁴ Ž. B., 37 let, Bystrany

¹⁷⁵ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo: **degešis**

¹⁷⁶ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo: **rikoňaris**

místnosti. Toto preventivní opatření se dělá z důvodu, aby se host v klidu mohl najíst a nebyl uhrančen či očarován.

Uvařené jídlo se nesmí nechávat do druhého dne a druhý den se nesmí jíst. Doporučení o nekonzumaci druhého dne starého jídla pramení z romské víry v **mulo**. Hrozí nebezpečí, že se člověk v noci nevyspí, protože mulové třískají s hrncama, ale také mohou na člověka, který druhého dne zkonzumuje odstáté jídlo přenést chorobu, nebo způsobit dokonce i smrt:

H. R.: „... *Dakedy mrtvoly chodia... Niemal ráno jedzenie, mrtvoly. Tam robili bo... bordel. Oni mušeli v hrncu. Mali žízeň a tak to mali. Jedli mrtvola...*“¹⁷⁷

7.4.5 Čistota lidského těla

Lidské tělo je také podrobeno rituální čistotě a nečistotě. Co je na těle čisté a nečisté můžeme pomyslně rozdělit na dvě poloviny. Horní polovina lidského těla (od pasu nahoru) je považována za rituálně čistou. Jelikož hlava patří do horní poloviny těla, tak k čistému patří i výměšky z hlavy. Jedná se zejména o slzy, sliny a hleny. V osadě v Bystranech jsem si všiml, že je zcela běžné, když Romové plivají v domě sliny na podlahu a nikoho to nevzrušuje.

Dolní polovina těla – od pasu dolů je nečistá. Dolní polovinou těla odchází i zlý duch. V indické víře se má za to, že nemoci způsobuje **Bhūt** (romsky **balvaj**).¹⁷⁸ Staří Romové věřili tomu, že nemoci způsobuje špatný vítr. Vítr je regulován Bohem. Takže prostřednictvím větru působí vyšší síla. Když někdo má meteoismus (plynatost) je to v pořádku, protože zlý duch odchází z těla pryč. Plynatostí se člověk zbavuje zlých duchů.¹⁷⁹

Naskytá se tedy přirozeně otázka, do jaké poloviny se tím pádem čistoty nebo nečistoty zařazují ruce. Ruce vyrůstají z čisté – horní poloviny těla, přesto přesahují (zejména dlaně a prsty) do dolní – nečisté poloviny těla. Ruce, zejména v noci, mohou být znečištěny, protože se dotýkají nečistých míst na dolní polovině těla. Nečisté ruce se proto, ještě než se začne vařit jídlo, každé ráno umyjí.

Vypozoroval jsem, že každé ráno nejdříve vstanou domácí a provedou důkladnou očistu. Každému, kdo se umývá je vyměněna špinavá voda za čistou, byť by se jednalo o děti. Host, neboť je společensky unaven z předchozího dne vstává později. I hostu je nabídnuto

¹⁷⁷ H. R., muž 52 let, Bystrany, prosinec 2006

¹⁷⁸ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo: **balvaj**: vítr

¹⁷⁹ HÜBSCHMANNOVÁ Milena – přednáška Náboženství Romů, nedatováno

lavor s čistou vodou a mýdlo. Napřed se důkladně umyjí ruce a poté – již čistýma rukama se omývá obličej. Romové v Bystranech se na mě nechápavě dívali, že vždy volím opačný postup.¹⁸⁰

Během dne se pak ruce nemyjí. Jsou-li ruce velmi znečištěny, tak na požádání ochotně hospodyňka poskytne lavor s čistou vodou na umytí. Při jídle je k dispozici hadr na utření mastných rukou.

7.4.6 Sexuální čistota

S lidským tělem souvisí i sexuální čistota. Jak již bylo zmíněno výše, menstruuující žena je pokládána za nečistou. K první menstruaci dívky se váže zajímavý rituál, který se i dodnes zachoval v Bystranech: *„Při první menstruaci se z děvčátka stala dívka, z čhajori se stala čhaj. První žena v rodině, která na to přišla, jí musela dát obrovskou facku. Takovou facku, aby měla celý den červenou tvář. Věřilo se, že děvče bude pak hezké, dlouho mladé a hlavně odolné pro život. A že ponese bez reptání svou životní zajdu, tak jako bez hlesnutí sneslo tu facku.“*¹⁸¹ Ženu, kterou lze také považovat za nečistou, je žena v šestinedělí.

Chtěla-li žena svého muže ponížit a potrestat, přehodila přes mužovu hlavu svou sukni.¹⁸² Ženská sukně je **marime**. *„Žena by sa nemala ocitnúť nad mužom, lebo takáto situácia ho tiež poškrvňuje. Rómovia, ktorí dodržiavajú tradície, dbajú na to, aby bývali na najvyššom poschodí v bloku a nemali nad sebou žiadnu ženu.“*¹⁸³ Jen pro zajímavost zde zmiňuji, že rodiny, u kterých jsme přebýval, bydleli v bytovkách v nejvyšších patrech.

Romská žena v minulosti nesměla mít do svatby pohlavní styk. Paní H. L. v Bystranech¹⁸⁴ vyprávěla, že když si brala svého manžela, tak ona byla panna a on „pán“. Důkazem, že dívka je pannou, bylo prostěradlo, které se po svatební noci vyvěsilo do okna. Tento zvyk se dá různě obejít. Paní H. L. dodala, že má-li muž ženu opravdu rád, tak si pořeže ruce a nechá nakapat krev na prostěradlo.

Se sexuální čistotou souvisí i manželská nevěra. U romských žen je nevěra absolutně nepřipustná. U Vlachika Roma je i nepřipustné, aby muž byl nevěrný. Stane-li se, že je žena svému muži nevěrná, dojde ke tvrdým sankcím. Muž má právo ji znetvořit tvář (uřízne ji kus

¹⁸⁰ Podrobný a na vlast stejný rituální postup při ranní očištění těla u Maďarských Romů popisuje Michael Stewart: *„Romové si myli ráno obličej a ruce, nejlépe ještě dřív, než mluvili s kýmkoli mimo nejbližších příbuzných. Mýdlo potom položili mimo dohled a stranou od kuchyňských potřeb a nějaká mladá žena z rodiny vylila vodu za dům Romni (Cikánky) pak před dům položily „čistou“ mísu na mytí obličeje na znamení, že už mohou přijímat návštěvy. Poté se většina lidí nemyla až do setmění, maximálně si do úst nabrala vodu a polila si jí před domem ruce.“* In Stewart Michael: *Čas Cikánů*; str. 187

¹⁸¹ LACKOVÁ Elena: *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*; str. 84

¹⁸² HÜBSCHMANNOVÁ Milena; přednáška Náboženství Romů; nedatováno

¹⁸³ BARTOSZ Adam: *Neboj sa Cigána – Na dara Romestar*; str. 185

¹⁸⁴ H. L., žena, 47 let; Bystrany, srpen 2004

ucha, ostříhají se vlasy). Opakuje-li se u Vlachika Romů nevěra nadále, tak muž má právo vrátit ženu do původní rodiny, s tím, že dostane nazpět peníze, které jeho rodina zaplatila za nevěstu.

V současné době ve velkých městech se můžeme setkat s romskou prostitucí. Žena, která se živí prostitucí se nazývá **lubňi**.¹⁸⁵ Tato žena porušila **romipen** a je z romské komunity vyloučena. V Bystranech ljubňi nejsou. U Vlachi Roma se nejedná o prostituci (k sexuálnímu aktu nikdy nedojde) ale o okradnutí zákazníka.

Výrazem lubňi Romové označují také ženu, která se nemusí živit prostitucí, ale ráda koketuje s muži.

7.4.7 Čisté a nečisté pracovní profese

Ještě než se budeme zabývat zaměstnáními, která Romové z důvodu rituální čistoty nemohou vykonávat, dozvíme se, že Ne-Romové jsou všeobecně považováni za nečisté. Všeobecně platí, že povolání, která běžně vykonávají Ne-Romové, nemohou vykonávat Romové. Jedná se zejména o tyto nečisté práce, které si vyžadují kontakt s nemocnými a se špinou: „... *lekári (stretávajú sa s mŕtvolami a vyšetrujú ženy), pôrodné asistentky (asistujú pri pôrode – nečistom akte), smetiari, alebo tí, ktorí pracujú s mŕtvolami (sú nečistí cez kontakt so špinou)*“.¹⁸⁶

7.5 Přechodové rituály

Pro Romy, jak jsme si v kapitole Tři světy vysvětlili, jsou důležité tak zvané přechodové rituály. Nejdůležitější z přechodových rituálů je křest. Ještě, než se budeme zabývat křtem samotným, dozvíme se, co křtu předchází.

7.5.1 Ochrana dítěte před narozením

Samotnému křtu předchází početí a porod dítěte. Na toto období těhotenství, porodu a období do křtu se na romskou ženu a rodinu vztahuje různé ochranné prvky, se kterými se nyní seznámíme.

V romské komunitě, i když je romská společnost patriarchální, je těhotná žena velice vážena a je jí vyjadřovaná úcta. V obci Bystrany jsem byl svědkem toho, že když jsme nakupovali v obchodě, jehož majitelé byli místní Romové, nabídli obsluhující majitelé

---

¹⁸⁵ **lubňi**: děvka, kurva; In HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*

¹⁸⁶ BARTOSZ Adam: *Neboj sa Cigána – Na dara Romestar*; str. 190

obchodu ochotně a automaticky těhotné ženě nabídli oplatky zadarmo. Také, když těhotná žena přijde do domu, okamžitě je ji nabídnuto místo k sezení a jídlo. Věří se, že na co žena zrovna dostala chuť, tak to chce její dítě. Proto se těhotné ženě musí nabídnout jídlo. Pokud žena jídlo odmítne, znamená to, že její nenarozené dítě na toto konkrétní jídlo nemá chuť nebo je najedené a jíst nechce. Může se však stát, že žena spatří jídlo, dostane na něj chuť, ovšem ho ale nedostane, případně si ho nekoupí, protože nemá peníze. V takovém případě: „... dítě se v ní „zлакomi“ a odejde od ní pryč – čili dojde k potratu.“¹⁸⁷

Zároveň plod těhotné ženy i žena samotná je ohrožena různými nečistými silami, jako je například **guľi daj**.¹⁸⁸ „Poprvé přichází na tento svět v době, kdy je žena těhotná a má tak v sobě nepokřtěné děťátko. V tomto stadiu chrání matku, aby se jí něco nestalo, nedělá to však s dobrým úmyslem.“¹⁸⁹ Jejím úkolem je chránit těhotnou ženu. V případě, že by se uhodila, nebo spadla, tak tomu zabrání. Guľi daj doprovází těhotnou ženu celých devět měsíců těhotenství.¹⁹⁰

Proto se zde seznámíme s některými pravidly a ochrannými prvky, které mohou přispět k tomu, aby se dítě narodilo zdravé.

Ochranné prvky můžeme rozdělit na magii doteku (kontaminozní) a magii vizuální.¹⁹¹

7.5.2 *Magie kontaminozní – doteková*

Při doteku nečistých věcí se může přenést určitá vlastnot na plod dítěte. Proto se těhotná žena nesmí dotýkat kočky, nesmí vzít panenku do rukou atd. To by se dítě narodilo se srostlými prstíky na ruce. V době těhotenství romská žena nesměla na krku nosit korále: „protože dítěti by se mohla zamotat okolo krku pupeční šňůra a udusilo by se.“¹⁹²

V neposlední řadě se nesmí žena opřít zády o kamna. Dítě by se připálilo a nenarodilo by se.

7.5.3 *Magie vizuální – pohledová*

Těhotná žena se musí dívat na pěkné lidi, aby její dítě bylo taky pěkné. Nesmí se dívat na věci, které jsou považovány za nepěkné. Například nesmí sledovat přírodovědné filmy, neboť kdyby v televizi viděla dejme tomu opici, tak by se jí narodilo dítě s podobou opice. Kdyby spatřila králíka, narodí se její dítě s roštěpem. V neposlední řadě těhotná žena nesmí vidět

¹⁸⁷ DAVIDOVÁ Eva: *Cesty Romů – Romano drom 1945 – 1990*; str. 127

¹⁸⁸ **Guľi daj** se budeme více věnovat níže.

¹⁸⁹ DOBRUSKÁ Petra: *Víra v revenanty jako součást náboženství bystranských Romů*; str. 24

¹⁹⁰ Tamtéž

¹⁹¹ MANN B. Arne: Etnokulturní vývoj Romů, přednáška na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy

¹⁹² DAVIDOVÁ Eva: *Cesty Romů – Romano drom 1945 – 1990*; str. 127

mrtvé lidské tělo, byť by to byl její nejbližší příbuzný. To by potratila. „*V Bystranech těhotné ženy dodržují toto pravidlo první tři až čtyři měsíce těhotenství.*“¹⁹³

V sociálně vyložené oblasti zvané Masokombinát v Kladně, se mně podařilo seznámit s Vlachika Romem. Uvádím zde příklad, který je typický pro Vlachi Roma. Jedná se o to, aby se ještě před narozením dítěte nekupovalo oblečení:

I.: „... *Pokud to dítě není na světě, tak se nekupuje kočár. Když už třeba já nevím... Pokud třeba... Nemá si kupovat ani hadry, nic.*“

M. H.: „*To je jako bys ho připravoval na rakev. Víš jak.*“

N. P.: „*Aha.*“

M. H.: „*Až se to dítě prostě narodí, teprva začneš kupovat.*“

I.: „*Až už je na světě, jeho pomocníci, tak už třeba já nevím... Zeťák, tchán, nebo rozumíš... Já ted'kom zavolám mámě jo. Hele mám kluka... Tak už máma kupuje.*“

M. H.: „*Když už je propuštěna ta žena z toho, z nemocnice, tak přijdeš s výbavičkou.*“

I.: „*Správně by se nemělo koupit nic. Vůbec nic!*“¹⁹⁴

Toto opatření nemusí být tak pevné u chudších Romů, jako jsou Servika Roma v romských osadách na východním Slovensku. V Bystranech mě žádali, abych při příští návštěvě přivezl kojenecké oblečení i ještě nenarozeným dětem.

7.5.4 Porod

Dříve romské ženy rodily doma. Prostor v chýši musel být magicky čistý. Aby do porodního prostoru nepřišla nečistá síla, muselo se sáhnout k ochranným opatřením. Jedním z opatření je, že se převrátí koště vzhůru nohama. Také zatlučení hřebíků do „futer“ dveří je preventivním opatřením proti nečisté síle. Velmi často se stávalo, že si Romové nechali svěcenou vodou vykropit místnost, kde probíhal porod.

Původně k porodům byly zvány babice – romské čarodějnice, neboli vědmy - **phuri daj**. Tyto ženy měly nadpřirozené schopnosti a byla spojena se třemi světy. U ostatních Romů požívala tato osoba velkou úctu, neboť vstupovala do romských rodin v intimních záležitostech. Romové se této babice báli a rituálně se po jejím odchodu čistili. Na židli, na které seděla, si nikdo nesměl sednout, do té doby, než se vyčistila. Sklenici, z které pila vodu, pořádně umyli vodu a nechali ji odkapat. Kdo by si sedl na židli, nebo vypil z poháru, z kterého pila, byl by v nebezpečí.¹⁹⁵

¹⁹³ ZNAMENÁČKOVÁ Zuzana: *Magické léčitelství bystranských Romů*; Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav jižní a centrální Asie, Bakalářská práce; str. 4

¹⁹⁴ I. Muž, Vlachi Rom, 24 let, Masokombinát Kladno, prosinec 2006; M. H. žena 35 let; N. P. autor

¹⁹⁵ MANN B. Arne: *Etnokulturní vývoj Romů*; přednáška na FHS UK, 2004

Rodící žena si musela rozpustit vlasy a nesměla být opásaná, aby byl porod volný.¹⁹⁶ Nečistá síla z třetího světa – gul'i daj je také přítomna u porodu.

Dodnes se věří, že dítě, které se narodí se zbytkem placenty na hlavě bude dítě moudré.¹⁹⁷ Placenta se usušila a pro dítě se schovala. Vněkterých názorech se můžeme setkat i s tím, že toto dítě je budoucí vědma.

Hned po porodu je dítě koupano ve vaničce. Vanička je napuštěna vodou a ve vodě jsou byliny a mince. Vykoupané dítě se podá otci, který jej přijme do rodiny.

V současné době se v Bystranech nesetkáváme s funkcí porodních bab. Romské ženy rodí v nejbližší porodnici v Krompaších.

7.5.5 Ochrana matky a dítěte po porodu

Dítě i matka po porodu jsou v neustálém ohrožení. Matka dítěte nesmí po dobu šestinedělí (to je rituálně nečistá) a většinou až do křtu dítěte vycházet z domu. Nesmí opustit právě narozené dítě, který je neustále v nebezpečí a snaží se ho zmocnit nečisté síly z třetího světa.

7.5.6 Gul'i daj – bosorka

Jednou z nečistých sil, která dodnes v Bystranech chodí je obdoba slovanské **polednice** – romská **gul'i daj**, neboli sladká mama. V Bystranech se můžeme i setkat s názvem **ribabaška** nebo **šmrťka**. V Letanovcích jsem se setkal s názvem **striga**. Názvy se mohou regionálně lišit. Můžeme se setkat jako: „**višbaba, višbabaška, erešbaba, indžibaba, vašbaba, vižbaba, ňecuch, luca, sotona, bosorka, čocháni, zlí duchos, zlá ženská a tak dále**.“¹⁹⁸ Všeobecně můžeme tyto bytosti shrnout pod název **bosorka**.

Tato romská obdoba, ve slovanských zemích známá pod názvem **polednice**¹⁹⁹, je vlastně žena z třetího světa, v kterém je člověk po smrti. „*Na teto svět je, tak jako ostatní revenanti, posílána vyšší mocí. Když se nevrátí do doby, která je ji vymezena, je odsouzena a její duše*

¹⁹⁶ MANN B. Arne: Etnokulturní vývoj Romů; přednáška na FHS UK, 2004

¹⁹⁷ Tamtéž

¹⁹⁸ MANN B. Arne: *Magická ochrana novoroděnca u Rómov na Slovensku*, str. 85 – 86; in: KOVÁČ Milan, MANN B. Arne: *Boh všetko vidí – O Del sa dikhel – Duchovný svet Rómov na Slovensku – Romano paťaviben pre Slovensko*

¹⁹⁹ Polednice „... Nejradeji číhá na šestinedělky, které vycházejí za poledne před dům. Nechá – li šestinedělka v čas žní dítě své ležeti bez dohledu na poli, ukradne je Polednice. Křičícím dětem se proto vyhrožuje, že si polednice pro ně přijde. Kdysi odvedla Polednice šestinedělku, která v poledne před domem meškala, a nosila ji ve vichřici od dvanácti hodin do jedné. Jindy se zjevila šestinedělce, která před domem prala; měla podobu bílé paní, postříkala šestinedělku vodou a zahnila ji do světnice. Když jednašestinedělka v poledne ze světnice vyšla nechajíc tam své dítě, uslyšela najednou silnou ránu; pospíchala zpátky a spatřila celou postel v plameni. Bílá vzdušná paní skláněla se nad dítětem. Žena dala se do křiku a bílá paní zmizela s dítětem na rukou; také záře nad postelí zmizela. V posteli bylo dítě, ale mělo velikou hlavu; lidé povídali, že je od Polednice podvrženo.“ In: MÁCHAL Jan: *Bájesloví slovanské*; str.130 - 131

bloudí po lesích. Vrací se pouze do vesnice, kde žila. K Romům může chodit i neromská vesničanka, která takto zemřela. Duše ženy, která zemřela při porodu, je neukojitelná, tudíž nikdy nepřestává chodit na tento svět. “²⁰⁰ Tato žena zemřela i s dítětem při porodu:

H. L.: „... Je to... taká... asi sa mi zdá z druhého sveta, nebo z šmrtnici. Většinou vieš takto: Keď žena zomre pri porodu, aji s tým malým babetkom. Ona ho má na ruky. Vieš. No a to dieťa nieje obyčajné dietko. Že umírá takto jak trebas taký, čo jak hriešný, znáš. Ale je to anjel! Je to anjel. A preto chodí i s tým... malým... živých. Že ona ona to zvladne... to urobiť. To rozprávať aji farár, keď som sa s ním rozprávala... “²⁰¹

Tato žena zemřela předčasně, nepřírozenou smrtí a její duše byla ještě silná a mladá.²⁰² Vzhledově je popisována stejně. Má na sobě bílé oblečení a je strašně škaredá.²⁰³ Děti v romské osadě v Letanovicích mi říkaly, že má dlouhé špinavé nehty a rozčuchané dlouhé vlasy.

Ribabaška na rozdíl od polednice navštěvuje matky a novorozence v noci, kdy se snaží své mrtvé dítě vyměnit za živé. Výměnu dětí v Bystranech překazila rodina, u které jsem byl ubytován. Tento příběh mě vyprávěla o svém vnukovi paní H. L.:

H. L.: „... Normálně... zatváralo sa... Dvere. A otvíralo sa. A Rudo hovorí, že... „Kdo to otvorí dvere?“ Tam nikoho nebolo, znáš. On vstal, išol vnu a hovorí: „Lído, vieš čo?! Však Marko není na postel!“ Ja hovorím: „Kde je?!“ Tak sme zobudili Lucku, že malý není... Marko. On bol... v perinke pod postel’ou! Vyťáhl ho vonka... ho zobral na ruke... A hovorí, že čo to znamená, že malý pri něj nespí?! Že je pod postel’u? Tak sme ho vybrali a museli sme byť... Tak normálně.

Vobec na postel’ sme nešli ani špať, ani sma neleželi. Sedli sme si... Až do rána museli sme dávať pozor. Že kdo to, kdo to mohl urobiť. Děcko bul celkom zimný... Marko. No a Lucka bola šotova.

Tak potom som potom aji za farárom a hovoril, že... že áno, že je to smrťka. Ona chcela ho vymenit jako...

Bolo tma, znáš. Bez svetla nemôžeme ani spať. Však vidíš! No a sme urobili chybu, že ani nič, ani hrebeň, nič sme mu nedali, nič... pod hlavu. Lebo spal malý pri ní...

No a od tej doby stálo takto robíme, keď sa narodí dieťa, tak už to tak nemôžeme nechať ty dieťa. Lebo už viem, že jak to je... “²⁰⁴

²⁰⁰ DOBRUSKÁ Petra: *Víra v revenanty jako součást náboženství bystranských Romů*; str. 21

²⁰¹ paní H. L.; 46 let; leden 2006 Bystrany

²⁰² DOBRUSKÁ Petra: *Víra v revenanty jako součást náboženství bystranských Romů*; str. 21

²⁰³ Tamtéž; str. 22

²⁰⁴ paní H. L.; 46 let; leden 2006 Bystrany; více příloha č. 2 – Ribabaška a výměna dítěte

V Bystranech se i stalo, že některé rodiny neměli to štěstí a **ribabaška** jim dítě vyměnila. Vyměněné dítě se pozná podle toho, že má velkou hlavu a velké oči, je celé černé, nemluví a stále pláče. Takové dítě obvykle umírá brzy:

N. P.: „*Stalo se to tady, že v Bystranech v kolonii, že smrčka vyměnila někomu dítě?*“

H. L.: „*No, vymenila a zomrel to dieťa. Jedna hore... Teraz býva hore, znáš. Tiž sa jej narodilo. Takúto hlavu mal. Také oči pučené. No... Taký hrubý nos. A mal das... té dva roky a pol... potom zomrel. A Karolína, té. Volá sa Karolína a tej, tej menila šmrčka. Či jej děti zobrala a také čo dakého jej dala, znáš, do perinky...*“²⁰⁵

Když už je dítě vyměněné, tak naděje jsou na vrácení jsou malé. Obvykle se užívali brutálně drastické metody: *Takéto dieťa je treba položiť niekde von a keď tam veľmi plače, jeho matka si preň príde.*“²⁰⁶ Pokud se dohoní bosorka, tak muž má vzít proutěnou metlu a opačným koncem má bít bosorku do té doby, než dítě nepustí. Vyměněné dítě se musí předtím vynést ven.²⁰⁷ Někde dokonce vyměněné dítě házeli do kamen.²⁰⁸

Proti **ribabaške** se dá bránit různými způsoby. V Bystranech můžeme pozorovat, že Romové mají přes celou noc na chodbě rozsvíceno. Také televizor se na noc nevypíná, i když už nejde žádný noční program. Obecně platí, že nejenom ribabaška, ale vůbec veškerí revenanti se světél bojí. U nepokřtěných dětí je možno spatřit nůžky, hřeben nebo jehlu, které jsou uloženy pod peřinkou. Předměty pod peřinkou dítěte jsou většinou kovového původu, neboť kov má pro Romy význam magické ochrany. Tyto ostré předměty se dávají z toho důvodu, aby se ribabaška při snaze o zmocnění se dítěte o tyto předměty popíchala. Otázkou zůstává, proč Romové dávají pod peřinku hřeben, který není z kovu, ale je vyroben z plastu. Hřeben je určen k získání času rodičů a příbuzných, aby tak mohli zabránit výměně dítěte. Ribabaška má rozčuchané vlasy a když vidí hřeben, tak se začne česat, popřípadě se o něj popíchá a zapomene za jakým účelem přišla:

N. P.: „*A jak se dá proti ní bránit? Co tam je ihľa, hřeben...?*“

H. L.: „*Ihla, nožnice...*“

N. P.: „*Nožnice, hej...*“

H. L.: „*A hrebeň.*“

N. P.: „*A ona se toho bojí?*“

---

²⁰⁵ H. L.; žena 46 let; leden 2006 Bystrany; N. P. - autor

²⁰⁶ MANN B. Arne: *Magická ochrana novorodenca u Rómov na Slovensku*, str. 87; in: KOVÁČ Milan, MANN B. Arne: *Boh všetko vidí – O Del sa dikhel – Duchovný svet Rómov na Slovensku – Romano paťaviben pre Slovensko*

²⁰⁷ Tamtéž

²⁰⁸ Ne – romská žena mi v Čechách vyprávěla, že se v sedmdesátých letech stal případ, kdy romský muž umlátí své dítě o těleso ústředního topení. Vůbec nedokázala pochopit jeho chování, když Rom byl vzorným otcem a živitelem rodiny a své děti měl rád. Je možné, že k výměně dítěte v této rodině došlo. Nyní se takové brutální praktiky k vrácení dítěte od ribabašky neprovozují, nebo jsem se s nimi nesetkal.

H. L.: „*Bojí sa je, hej. Lebo jej to pichne pod nohama.*“

N. P.: „*Hej, hej.*“

H. L.: „*...Některé mamičky, čo ja som sa dočula, majú dvadsať rokov. Některé až dvadsať jedna... Nesú pokrštené a strach nemajú... Že nevím, jak to je.*“²⁰⁹

Předměty, které mají zabránit výměnu dítěte se mohou regionálně lišit. Upřednostňují se kovové předměty jako jsou lžice, výše zmíněné nůžky, nůž, jehla.²¹⁰ Kovové předměty mají magickou ochrannou moc. Dále se užívá skleniček se svěcenou vodou²¹¹ a potraviny typu česnek, chléb a sůl.²¹² Můžeme se i setkat, že se novorozenci dává pod hlavu modlitební knížka nebo svaté obrázky. Jestliže nejsou po ruce ochranné předměty, tak se dítěti obleče oděv naruby: „*... Zhriešit a v tým mu obliečeš opačnie tričko!*“²¹³

Bosorky mohou ubližovat dokonce i pokřtěným dětem a dospělým lidem. Pan T. M. vzpomíná na to, jak do romské osady v Hrabušicích přišla neznámá žena a žádala od lidí vodu k pití. Od nikoho vodu nedostala a proto Hrabušice proklela. Po několika tragických úmrtích v Hrabušicích se Romové složili a objednali si kříž. Po vysvěcení kříže místním knězem již nedocházelo k tragičtým událostem. Muž si pamatuje, jak se mu striga objevila v dětství. Naštěstí vše po zásahu dospělých lidí vše dopadlo dobře. (Více příloha číslo 3).

V Bystranech jsme mohli vidět, že nepokřtěné dítě má kolem zápěstí uvázanou červenou šňůrku. Romové šňůrku nazývají **indraľori**²¹⁴. Bylo mi sděleno, že šňůrka se váže na zápěstí, pokud je dítě neklidné. Narozené dítě má schopnost komunikovat s bytostmi ze třech světů, zejména s anděly. Proto může být neklidné – třást se nebo plakat. Po uvázání šňůrky kolem zápěstí se dítě zklidní a spí spokojeně. Volba barvy šňůrky – červená – je z toho důvodu, že červená je barva Boha. Nemusí se jen uvazovat pouze červená šňůrka. V jiných lokalitách se používá střeva, anebo v muzikantských rodinách uvazují na zápěstí dítěte strunu.²¹⁵

Vněkterých rodinách, zvláště u Vlachika Roma se novorozeně nesmí fotografovat. Na fotografii se mohou objevit věci nebo bytosti, které nelze pouhým okem spatřit. Většinou se jedná o revenanty – mule – to je duše zemřelých příbuzných.

²⁰⁹ H. L.; žena 46 let; leden 2006 Bystrany; N. P. - autor

²¹⁰ MANN B. Arne: *Magická ochrana novorodenca u Rómov na Slovensku*, str. 88; in: KOVÁČ Milan, MANN B. Arne: *Boh všetko vidí – O Del sa dikhel – Duchovný svet Rómov na Slovensku – Romano pařaviben pre Slovensko*

²¹¹ Tamtéž

²¹² Tamtéž

²¹³ H. R., muž 52 let; Bystrany – prosinec 2006

²¹⁴ **indraľori** od slovesa **indraľor** – dřímat, podřimovat; in: HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*

²¹⁵ MANN B. Arne: *Etnokulturní vývoj Romů; přednáška na FHS UK 2004*

Lidé, kteří se přijdou na narozené dítě podívat, musí symbolicky třikrát plivnout na zem, aby se dítě neuhnanulo.

Věškerá ochranná opatření matky a dítěte musí být do křtu dítěte. Křest Romové berou jako ochrannou magickou moc dítěte. Není snad Roma, který by nebyl pokřtěn.

U Vlachika Roma, na rozdíl od Slovenských Romů, se nesmí nepokřtěnému dítěti dávat nic kovového:

I.: „*Moje máma... Jí se to stalo... Abych nekecal osm let... Jsme procházeli městem, ne. A teď máš ty trhy. Ne. A ti Vietnamci tam prodávají levný zlato. Tak moje máma koupila mému nejmladšímu jako nejmladšímu dítěti jo, mému bráchovi koupila řetízek i s křížkem. Dala mu na krk. Úplně na to zapomněla. Víš jak – nějaký tradice tady to... A nejstarší brácha zůstal stát: „Tos mu ale neměla dávat, není křtěnej!“ „Ale dobrý,“ víš jak to je, ne: „Dobrý prosím tě.“ A jeli jsme autobusem domů a do půlky cesty mu prásknul tak... víš jak má ruce, ne. Tak on takhle prásknul... víš jako přes hrudník ten křížek. A ta půlka se nenašla... v autobuse...“²¹⁶*

7.6 Křest

Křest je u Romů důležitým přechodovým rituálem. Co do význačnosti se řadí až na druhé místo po pohřbu.

V romském jazyce se křest řekne **boľipen**.²¹⁷ Toto slovo zřejmě pochází z romského slovesa **te bolel**. „*Staroindické bol-aya-ti znamená ponořit, nebo potopit.*“²¹⁸ Nacházíme zde určitou souvislost s křesťanským křtem, který se v řečtině řekne **baptizein**. Což znamená, stejně jako ve staroindické tradici, ponořit, pokropit, barvit, čistit.²¹⁹ Je prováděn buďto třikrát ponořením do pravé vody, nebo třikrát vylitím pravé vody na temeno hlavy.²²⁰ Při křesťanském křtu se musí pronést trojiční formule. To znamená, že kněz, nebo ten, kdo uděluje svátost křtu pronese: „*Křtím tě ve jménu Otce, Syna i Ducha svatého.*“ Křest vodou má pro křesťany určitý význam: „*Vyjadřuje totální rozchod s posvrtností, utopení problematické minulosti. Sestoupení do vody je sestoupení do Božího Soudu, vydání se Božímu soudu. Křtěnec se tímto úkonem nechává Pánem Bohem soudit, vzdává se tím vlastní obhajoby, vlastního alibi a nechává Pána Boha vynést nad sebou*

²¹⁶ I. Muž, Vlachi Rom, 24 let, Masokombinát Kladno, prosinec 2006

²¹⁷ In: HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo **boľipen**

²¹⁸ DOBRUSKÁ Petra: *Křest a instituce kmotrovství v romské osadě Bystrany*; str. 3. Seminární práce, FF UK, nedatováno. Převzato z konzultace s Michalem Beníškem

²¹⁹ BENEŠ Jiří: *Křest v Novém zákoně*; str. 75. In: Sborník 1/95 Akademie 93

²²⁰ Kán. 853 – „*Je třeba, aby voda, která se má použít při udělení křtu byla posvěcena podle předpisů liturgických knih, nejedná-li se o případ nutnosti*“

Kán. 854 – „*Křest se uděluje buď ponořením, nebo politím při zachování předpisů biskupské konference*“
In Kodex kanonického práva; hlava 1, Kán. 853 - 854

rozsudek. Křest vodou je tedy výraz bytostného přiblížení se Bohu. Ba téměř se ponoření se do Boha... Vystoupení z vody při křtu vodou vyjadřuje vycházení ke konání Boží vůle. V okamžiku vystoupení křtěnec nevchází, nevrací se na své cesty. Od nich jej dělí voda. Vstupuje na cesty, kterými jej chce vést Pán Bůh.“²²¹

7.6.1 Romské křtiny

Víme, jak je křest vnímán křesťany. Nyní se dozvíme, jak křest chápou Romové. Zároveň se podělím o zážitky z romského křtu v Bystranech, neboť jsem měl tu čest se křtu zúčastnit.

Křtiny se v romském jazyce řeknou **boňa**.²²² Je to slovo původní z Indie, ale můžeme ho zařadit jako maďarské.²²³ Romové se snaží co nejdřív pokřtít dítě. Toto období je v mezidobí od tří měsíců do půl roku po narození dítěte. Po křtu se již nemusí dávat dítěti ochranné věci proti nečistým silám, jako jsou například bosorky, guľi daj, ohnivý muž atd.²²⁴ Z toho vyplývá, že Romové vnímají křest jako magickou ochranu novorozence. „*Od té doby je považováno za silnější a odolnější, nemusí se ničeho bát.*“²²⁵

Výběr data křtu je velmi důležitý, aby se mohli sjet příbuzní na oslavu křtin. U rodiny K., kteří ještě nebyli za prací ve Velké Británii, měl prioritu datum křtu její dcery Kataríny až po osmnáctém dni v měsíci. Osmnáctého dne v měsíci se totiž vyplácejí dávky sociální podpory. Rodina a příbuzní mohou tím pádem nakoupit občerstvení. Křest se tedy uskutečnil 25. října 2006 v místním římskokatolickém kostele.²²⁶ Samotnému křtu předchází příprava rodičů a kmotrů u místního kněze. Kodex kanonického práva mimo jiné stanovuje, že „*Ke křtu se vezme buď jen jeden kmotr, nebo jen jedna kmotra nebo spolu kmotr a kmotra.*“²²⁷ Aby byl někdo připuštěn jako kmotr, je třeba: „*Aby byl katolík, biřmovaný a již přijal svaté přijímání, dále aby vedl život odpovídající víře a převzatém kmotrovství.*“²²⁸ Musíme zde podotknout, že kmotr T. M. a kmotra H. J. sice spolu zplodili děti, dodnes však nemají uzavřený manželský sňatek. Těsně před křtem, při administrativních úkonech se kněz

²²¹ BENEŠ Jiří: *Křest v Novém zákoně*; str. 78. In: Sborník 1/95 Akademie 93

²²² In HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo **boňa**

²²³ DOBRUSKÁ Petra: *Křest a instituce kmotrovství v romské osadě Bystrany*; str. 3. Seminární práce, FF UK

²²⁴ <http://ling.uni-graz.at/~rombase/cd/data/ethn/cerem/data/baptism.cs.pdf>; HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Boňa (křtiny)*

²²⁵ DOBRUSKÁ Petra: *Křest a instituce kmotrovství v romské osadě Bystrany*; str. 5; Seminární práce, FF UK, nedatováno.

²²⁶ V poslední době má však i velký vliv na Romy Mezinárodní křesťanská misie se sídlem v Ostravě. Do nového náboženského hnutí Romové houfně přecházeli a také tam křtili své děti, popřípadě se dospělí překřtivali. O Mezinárodní křesťanské misi se sídlem v Ostravě bude věnována samostatná kapitola. Proto se zde nebudeme zdržovat

²²⁷ Kán. 873; in: Kodex kanonického práva

²²⁸ Kán. 874 § 1. 3°; in: Kodex kanonického práva

kmotrů ptal, zda jsou sezdáni svátostí manželskou. Oba dva zalhali a řekli, že mají příjmení mužovo-T.

V den křtu nese kmotra dítě v náruči do kostela. Jejím úkolem je, aby se po celou cestu ani před oltářem neotáčela. Po celou dobu obřadu drží kmotřence (**krestňakos**) v náruči kmotra. „*Slovesnou vazbou l'ikerlas les/a – držel(a) ho/ji – se vyjadřuje, že dotyčný je dítěti kmotrem.*“²²⁹ Plače-li dítě, vezme si jej nazpět matka a nakojí ho. Po kojení je dítě vráceno kmotře.

Doporučuje se, aby svátost křtu byla provedena během mše svaté. V Bystranech ovšem byla dopoledne mše a křest dětí byl odpoledne při pobožnosti. Dítě – Katarína měla dva kmotry (přesněji kmotra a kmotru) a oba rodiče, kteří se svátosti křtu zúčastnili. Spolu s ní bylo pokřtěno asi osm dalších romských dětí.

Při krátké pobožnosti a homilii (kázání) dochází ke křtu. Při křtu se světí voda, kterou má být dítě pokřtěno. Následuje vyznání nicejskokařihradské víry. Poté následuje exorcismus – to je zřeknutí se ďábla a veškerého zlého skutku a bytí. „*Není-li křtěnec dospělý, zříkají se toho všeho za něho kmotři.*“²³⁰ Při exorcismu se sype křtěnci špetka soli na jazyk. Po exorcismu následuje mazání posvátným olejem (křižmo) na prsou křtěnce. Hned po pomazání je křest vodou. Kmotry drží děti v náruči a kněz vylívá na temeno hlavy třikrát vodu s trojiční formulí.²³¹ Po udělení křtu kněz udělil požehnání a požádal kmotry, aby za ním zašli do sakristie. V sakristii kmotr T. M. věnoval dar za službu církve 200 slovenských korun, které si kněz vyžádal.

7.6.2 Hostina

Účastníci křtu se vrací do osady. Celou cestu nese pokřtěné dítě kmotra. Při příchodu do domu odložila kmotra dítě na stůl který stál stranou. Dříve kmotr pronášel větu, která byla převzata od slovenských Ne-Romů: „*Židocis kheral il'am, krestňakos khere and'am.*“ Což znamená: „*Z domova jsme odnesli židáčka, domů jsme přinesli křesťánka.*“²³² U Romů byl také dříve zvyk, že se dítě pokládalo pod stůl. Odsud ho vzal otec a položil je na stůl. Přitom pronáší formuli: „*Kaj tuke opre te džal.*“²³³ Je to z toho důvodu, že „*člověk nemá zapomenout, odkud vzešel, má zůstat skromný a pokorný a tak se s Božím požehnáním může*

²²⁹ <http://ling.uni-graz.at/~rombase/cd/data/ethn/cerem/data/baptism.cs.pdf>: HÜBSCHMANNOVÁ Milena:

Boňa (křtiny)

²³⁰ TRTÍK Zdeněk: *Komparativní symbolika*; str. 99

²³¹ Kněz při křtu říká: „*Já tě křtím ve jménu Otce (první vylití) i Syna (druhé vylití) i Duchu svatého.*“ (třetí vylití)

²³² <http://ling.uni-graz.at/~rombase/cd/data/ethn/cerem/data/baptism.cs.pdf>: HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Boňa (křtiny)*

²³³ „*At' ti stoupá*“ In: <http://ling.uni-graz.at/~rombase/cd/data/ethn/cerem/data/baptism.cs.pdf>: HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Boňa (křtiny)*

dostat „nahoru“, k něčemu vyššímu a lepšímu.“²³⁴ Katarína v Bystranech však zůstala ležet na stole a nikdo ji na zem nekladl ani pak nevyzdvihoval.

V domě je vše nachystané k hostině. Jsou nachystány talíře a na nich kuřecí řízky s bramborovým salátem. Na stolech jsou také položeny láhve s pálenkou, lahvové pivo, zákusky a dorty. Všichni příchozí – nejbližší rodina zasednou ke stolu a hodují. Hosté dávají dary rodičům dítěte. Většinou se jedná o finanční částky (ty se mohou dávat i pod peřinku dítěti), aby jim alespoň trochu finančně vypomohli za přípravu hostiny. Jako dary se však mohou objevit láhve s pálenkou apod. Speciální dary mají kmotr s kmotrou. Příchozí hosté se sklání nad dítětem a vynášejí různá přání.

Po občerstvení je volná zábava. Především se pije pálenka, vesele se hovoří a pouští se hudba z DVD-přehrávače, který byl dovezen z Anglie. Po vypití většího množství alkoholu se začíná tancovat na reprodukovanou moderní pop-romskou hudbu. Hostina probíhá v bujarém veselí.

Večer, druhého dne po křtu, se zapaluje křtící svíčka a nechá se celou noc hořet, až dohoří.

Druhého dne již od dopoledne se v domě otce křťence uklízí po hostině. Úklid vypadá tak, že ve středu místnosti sedí tři muži a dopíjejí zásoby alkoholu. Mezi nimi sedí i kmotr. Hovor přechází k tomu, kdy Rom z vedlejší vesnice vyčítá T. M., že jako křesťan zalhal faráři, když mu zapřel, že není sezdáný s kmotrou dítěte H. J. Tím se dopustil velkého hříchu a měl by to faráři říct. Kmotr dítěte T. M. argumentuje tím, že kdyby knězi řekl, že nejsou sezdáni, tak by farář Katarínu nepokřtil.

Někteří Romové hostinu nepořádají doma, pronajímají si pro tyto účely kulturní dům v Bystranech nebo v nejbližší obci Spišských Vlačích.

7.6.3 *Kmotr a kmotrovství*

Na příkladu pozorování tohoto křtu jsme se tedy dozvěděli, jak křest probíhá. Nyní se budu věnovat kmotrům a tomu, jak se kmotři vybírají a co mají za úlohu.

Kmotr v romském jazyce se poví **kirvo**.²³⁵ Výraz kirvo se do romštiny dostalo přes arménštinu a řečtinu od slova „kyrie“, což znamená pán. Kmotra se řekne **kirvi**.²³⁶ Slovy kirvo i kirvi se vyjadřuje vztah kmotra vůči rodičům kmotřence. Kmotra nebo kmotru

²³⁴ <http://ling.uni-graz.at/~rombase/cd/data/ethn/cerem/data/baptism.cs.pdf>: HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Boňa (křtiny)*

²³⁵ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo: **kirvo**

²³⁶ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo: **kirvi**

můžeme také nazvat slovem **krestno**.²³⁷ Krestno je patrně slovenského původu, neboť Romové v osadě často pro označení kmotry či kmotra užívají „krstná mama“ (**krestno daj**) nebo „krstný otiec“ (**krestno dad**). Je to označení vztahu kmotrů vůči kmotřenci. Kmotřenec nebo kmotřenka se řekne **krestňatkos**.²³⁸ Dar, který dostává kmotřenec od kmotrů ke křtu, se nazývá **križmos**.²³⁹

Ještě před narozením dítěte dochází u rodičů k výběru kmotra a kmotry. Potencionální kandidáty na kmotrovství si rodiče dítěte: „Zavolají je k sobě domů, pohostí je a požádají o to, zdali by šli křtít jejich budoucího potomka.“²⁴⁰ Většinou jsou to nejbližší příbuzní z rodiny a v osadě vážení lidé. Kmotr nemusí mít ke kmotřenci příbuzenský vztah. Kmotrem se může stát i kamarád z osady. Ještě před druhou světovou válkou a během války byl v romských osadách běžný vztah a symbióza mezi Romy a sedláckými Ne-Romy. Tento paternalistický a patronský vztah by se dal nazvat heslem: „*můj Rom – můj gádžo*.“ Zjednodušeně se dá říct, že: „Většina romských rodin měla „svého gádže“, většina selských rodin měla „svého cigána“. Vztah byl stvrzován kmotrovstvím. Gádžovský **kirvo**, kmotr, se musel postarat o to, aby rodina jeho kmotřence neumřela hladu. Kmotřenec a jeho rodina museli kmotrovi pomáhat, kdykoli si vzpomněl. Někdy bez odměny, obvykle za jídlo nebo obnošené šatstvo.“²⁴¹ Jednalo se zejména o služby Ne-romským sedlákům při pomoci sklizně na poli nebo hraní na veselkách či pohřbech. V současné době jsem nepostřehl, že by v romské osadě Bystrany byli zváni ke kmotrovství Ne-Romové z obce. Nabídku ke kmotrovství však dostávají studentky romistiky, které do Bystran pravidelně dojíždějí.

Kmotr je pro rodiče dítěte velmi vážená osoba. Dokonce rodiče kmotřence kmotrům na projev úcty vykají. Rodiče s kmotry se nesmějí navzájem urazit. Dobruská Petra se zmiňuje o situaci, kdy se chýlilo k hádce mezi otcem kmotřence a kmotrem. Žena z úcty ke kmotru tuto hádku rázně zarazila: „*Paní Horváthová mi popisovala situaci, kdy došlo k velké hádce mezi jejím mužem a kmotrem. Jednalo se o financování dvou konkurenčních romských souborů. Jeden vedla paní Horváthová, v druhém hrál v kapele kmotr, který byl zároveň člen obecního zastupitelstva. Pan Horváth nabyl dojmu, že díky tomu dostává konkurenční soubor více prostředků na provoz. Během ostré hádky se schylovalo k bitce. Paní Horváthová však*

²³⁷ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo: **krestno**

²³⁸ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo: **krestňatkos**

²³⁹ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo: **križmos**

²⁴⁰ DOBRUSKÁ Petra: *Křest a instituce kmotrovství v romské osadě Bystrany*; str. 9

²⁴¹ HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit*; str.36

v krizovém okamžiku upozornila manžela, že je dotýčný jejich kmotrem. Pan Horváth raději ustoupil. Bít se s vlastním kmotrem by byla velká ostuda.“²⁴²

7.6.4 Úloha kmotra

Z kmotrovství vyplývá i spousta povinností. Podle romského pojetí kmotr kmotřence nevychovává v křesťanské víře, jak by se to mělo dít podle Kodexu kanonického práva. Kmotr má především úlohu sociální. To znamená, že kdyby se rodičům kmotřence něco vážného stalo, musí se kmotr o kmotřence postarat.

Kmotr musí před křtem přinést křtěnci dar. Většinou se jedná o kojenecké oblečení nebo jen obleček ke křtu, ale také, jak již bylo výše zmíněno, peníze. Každým rokem je pak na narozeniny křtěnce nebo při výročí křtu kmotr pozván na rodinou oslavu. Kmotr kmotřenci přináší dar. Většinou se jedná o oblečení či šperky: „*Například rok. Já jej koupím rje... reťazku. A koupím nějakú, nějakú náušnicu... Ale to už je moja vec, čo ja koupim.*“²⁴³ Kmotr si je vědom svou úlohou a snaží se dát co nejvzácnější dar. V Bystranech jsem zaznamenal případ, že ačkoliv rodina kmotra finančně strádala, koupil kmotr kmotřence k narozeninám v bazaru notebook.

7.7 Magie

Již výše jsme se seznámili s tím, že Romové věří a provozují magické praktiky k ochraně plodu, dítěte a budoucí rodičky. Také křtu přiřkládají velký důraz zejména z důvodu magické ochrany novorozence. Ve zde vyjmenovaných příkladech Romové provádějí magii sami anebo pořebují prostředníka (kněze), nebo někoho jiného, kdo umí léčit či vede přísahu. Kapitola o magii se bude věnovat ochraně před nemocemi a jejich léčení. V neposlední řadě se zmíním i o milostné magii a věštění z rukou.

Nejprve si však vysvětlíme, co je to magie:

„*Jako lidovou magii a čarodějnictví označujeme tajné provádění magických praktik za konkrétním účelem, např. za účelem uzdravení, nebo naopak přivolání nemoci, zabránění, nebo přivolání smrti, způsobení prospěchu, nebo škody lidem a domácím zvířatům, vzbuzení lásky, získání ochrany před neštěstím, ovlivnění přírodních dějů (např. přivolání deště) apod. Nositelem síly, kterou magie údajně vytváří, může být slovo (např. při uřknutí či prokletí), předmět (např. amulet), jídlo, nápoj, mast apod.*“²⁴⁴

²⁴² DOBRUSKÁ Petra: *Křest a instituce kmotrovství v romské osadě Bystrany*; str. 13

²⁴³ T. M., muž 34 let; říjen 2006 - Bystrany

²⁴⁴ VOJTÍŠEK Zdeněk: *Encyklopedie náboženských směrů v České republice – Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*; str. 165 - 166

Ačkoli v Bystranech žijí dvě léčitelky – vědmy (Verona a Kori)²⁴⁵, které úspěšně pomáhají léčit různá onemocnění, vzhledem k jejich zapírání z důvodu tabu ze stran Romů budu se zde zabývat magií, kterou Romové používají sami.

7.7.1 Ochrana dítěte během života

V Bystranech jsem se při vyprávění paní Ž. B. setkal s tím, že se jí říká Božena, ale oficiálně se jmenuje Margita. Proč tomu tak je má několik různých vysvětlení.

Užívání dvou jmen je již známo v buddhismu: „*Ve jméně se vidí substance jeho nositele, jakýsi dvojník, proto se dávají dítěti dvě jména, jedno obyčejné, druhé tajné, které znají jen rodiče.*“²⁴⁶

7.7.2 Ochrana před moci úřední

Prvním vysvětlením, proč si Romové říkají jiným jménem než tím, které mají zapsané v matrice či rodném listě je z toho důvodu, aby mohli ošálit úřady. Z historie Romové mají zkušenost, že byli vyháněni. Když se znovu vrátili na území, z kterého byli vyhnáni, tak byli velmi krutě potrestáni. Z důvodu, aby nebyli pořád trestáni, se Romové pokoušeli: „...*hledat nejrozmanitější způsoby úniku, úkrytu, obrany. Jedním z nich bylo matení stop, znepráhledňování identity.*“²⁴⁷ Proto Romové dávali svým dětem dvě jména. Jedno Neromské, které bylo zaznamenáno v křestním listě a jedno romské, které dítěti zůstalo a oslovovalo se tak: „*Na gádžovské jméno se ovšem zapomene ve chvíli, kdy je zaznamenáno v rodném listě. Mezi Romy se člověk identifikuje jménem romským. Romano nav. To vůbec nemusí být romské jméno v tom smyslu, že by se lišilo od běžných jmen, uvedených v kalendáři. Proto dvojice romské-neromské jméno může znít Ivetka-Evička, Románek-Jan, Jan-Michal a podobně.*“²⁴⁸

7.7.3 Ochrana před nemocí

Aver nav – druhé, jiné jméno – má i ochrannou funkci. Je to ochranná funkce před nečistými silami z třetího světa. „*Mezi nečisté síly z jiného světa patří nemoci. Ani ony se nesmějí nazývat pravým jménem, aby se nepřivolaly. Epilepsii se říká někde oda nasva'ipen, ta nemoc, někde jen oja, ta. Jinde nalačo nasva'ipen, nedobrá nemoc.*“²⁴⁹

²⁴⁵ ZNAMENÁČKOVÁ Zuzana: *Magické léčitelství bystranských Romů*; str.12

²⁴⁶ LESNÝ Vincenc: *Buddhismus*; str. 287

²⁴⁷ HÜBSCHMANNOVÁ M. *Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit*; str. 63

²⁴⁸ Tamtéž

²⁴⁹ Tamtéž; str. 65

Staré známé přísloví praví „Neštěstí nechodí po horách, ale po lidech.“ Totéž se děje s nemocí. Nemoc je všudypřítomná a slídí na koho má skočit. Uslyší-li někoho vyslovit něčí jméno, utíká k nositeli jména. Nemoc má samozřejmě spadeno na malé děti. „*Usídlí se v nich, ale projevit se může až v pozdějším věku.*“²⁵⁰ A právě proto musí Romové na dítě volat a oslovovat je jiným jménem, aby nemoc, stejně jako úředníky, žandáry, četníky, zmátli a nemoc na dítě nemohla.

V Bystranech jsem se s romskými druhými jmény nijak zvlášť nesetkal. Neznamená to však, že by je Romové nepoužívali. Častější je však dávání přezdívek – **prizviski**. Vybírám zde jen některé. Napřed uvádím jméno a poté přezdívku: Milan – Pupenc, Andrea – Paruska, Pamela – Paloma, Veronika – Kaľi (černá). Slyšel jsem i případ, kdy si manželé navzájem říkali Melalo (špinavý) a Čhaje (romská dívka). Takže v praxi to pak vypadá tak, že paní má v rodném listě napsáno jméno Margita. Toto jméno od dětství nepoužívá, protože již od dětství ji oslovují jménem Božena a zároveň ji manžel říká přezdívkou „Čhaje“.

Přezdívky mohou být exotické, anebo po hlavních hrdinech z filmů. V Čechách jsem se setkal s přezdívkami jako „Vinetou“, nebo „Sandokan“. V Masokombinátě v Kladně jsem se dozvěděl, že v ubytovně bydlí nevidomá paní, které přezdívací „Esmeralda“.

7.7.4 Uhranutí

Velmi častá nemoc u dětí, ale i u dospělých, je uhranutí. V kapitole ochrana matky a dítěte po porodu jsme si vysvětlili, že uhranutí se dá zabránit nitkou zvanou **indraľori**. Nyní si vysvětlíme, jak se proti uhranutí dá bránit dospělý člověk, popřípadě je-li uhranut, jak se takové uhranutí léčí. Romové používají pro uhranutí slovo **jakhaľiben**, nebo **jakhaľipen**.²⁵¹ **Jakha** v romském jazyce znamenají oči nebo zrak.²⁵² Proto, když je někdo uhranut, říká se, že se dotyčnému stalo „z očí“, nebo „z oč.“

Otázkou zůstává kdo a za jakých okolností může člověka uhranout. U dětí, stejně jako u dospělých osob, to bývá nejčastěji, především kdy: „*Urieknuť dieťa môže ten, kto má zlý pohľad, zvláštne sa na dieťa pozrie, pozre naňho „bokom“ a neosloví ho..., najmä však ak sa návštevník pri pohľade naň začuduje, obdivne zjojkne – „joj, aké je krásne!*“²⁵³

²⁵⁰ Tamtéž

²⁵¹ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo: **jakhaľiben/jakhaľipen**

²⁵² HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo: **jakha**

²⁵³ MANN B. Arne: *Magická ochrana novorodenca u Rómov na Slovensku*, str. 89; in: KOVÁČ Milan, MANN B. Arne: *Boh všetko vidí – O Del sa dikhel – Duchovný svet Rómov na Slovensku – Romano paťaviben pre Slovensko*

Dospělí lidé se proti uhranutí mohou preventivně bránit tím, že například při jídle, pokud je v místnosti hodně lidí, mohou si své jídlo odnést do vedlejší místnosti, kde se najedí bez pohledů jiných lidí (viz výše). Jsme-li na návštěvě a v místnosti je hodně lidí, kteří nás pozorují a nechceme odejít, stačí, když si v oblasti kotníků překřížíme nohy. Jednoduše řečeno - dáme nohu přes nohu: „*Treba za... keď na teba vidia, že veľa ľudí, tak si dávaj tak, takto nohy. A nic sa ti nestane. Do kříža. Ja stále to robím. Keď si někde že som vyobl'ekaná, vypravená, si sadnu, dám je, stále takto mám nohy. A nepozorujem. Ja, ja si jich nevšímám, vobec...*“²⁵⁴

I přes veškerá preventivní opatření může být člověk uhranut. V takovém případě se připraví tak zvaná uhlíková voda – **jagalo paňi**.²⁵⁵ Podrobný popis a proč se připravuje jagalo paňi uvádím v příloze č. 4. Stručně shrnu výrobu jagalo paňi.

Z vědra, v kterém je voda, se do hrníčku nebo sklenice nabere voda. Hrníček, do kterého se voda vlévá, musí být ještě nepoužitý²⁵⁶ (před přípravou jagalo paňi se z něho nesměl nikdo napít). Způsob nabírání a vlévání vody do hrníčku, se může regionálně lišit: „*Pohybom ruky od seba (opačným ako je prirodzené) nabiere žena vodu z vedra do hrnčeka a trikrát ju preleje cez „chrbat ruky“*“²⁵⁷ Do hrníčku s vodou se hází žhavé uhlíky. Uhlíky mohou být z kamen, ale v Bystranech jsem se setkal i s tím, že se odpalují jednotlivé sirky jedna od druhé a ohořelé části sirek se odklepnou do vody v hrníčku. Při odpalování uhlíků se počítá od jedné do posledního počtu uhlíků. Někde se počítá záporně – „ani jeden, ani dva...“²⁵⁸ Počet uhlíků by měl být lichý – nepárový. Čili devět, jedenáct nebo třináct. Při rozhovoru u přípravy jagalo paňi Bystranech (viz příloha č. 5 – přímý přepis nahrávky při výrobě jagalo paňi) jsem zjistil, že uhlíků může být i deset. Jakmile jsou všechny uhlíky ve sklenici s vodou, chvíli se počká a počítá se, kolik uhlíků kleslo na dno sklenice. Jestliže kleslých uhlíků je víc jak polovina vhozených uhlíků, je to důkaz, že dotyčný(á) muž (žena) je uhranut(a). Setkal jsem se i s případem, kdy z jedenácti uhlíků na dno klesly je čtyři. Pro ženu, která chystala jagalo paňi, to byl jasný důkaz, že člověk je uhranut.

Postiženému se jagalo paňi potírá zápěstí na obou rukou, přičemž se na zápěstí silně tlačí. Dále se umyje čelo a tváře. V neposlední řadě se v oblasti krční páteře udělá namočenými prsty kříž.

Při potírání se říká magická formule: „*Jak ti robím, aby ti přešlo.*“ Nemocný to

---

²⁵⁴ H. L., žena 46 let; Bystrany – leden 2006

²⁵⁵ doslova „ohňová voda“

²⁵⁶ MANN B. Arne: *Magická ochrana novorodenca u Rómov na Slovensku*, str. 91; in: KOVÁČ Milan, MANN B. Arne: *Boh všetko vidí – O Del sa dikhel – Duchovný svet Rómov na Slovensku – Romano paťaviben pre Slovensko*

²⁵⁷ Tamtéž

²⁵⁸ Tamtéž

opakuje po tom, kdo ho potírá. Když je postižený potřen na všech místech, třikrát se mírně napije jagalo paňi. Poté se voda vyleje do umyvadla, z okna, nebo na čepy dveří. Je to z toho důvodu, aby lidé do použité jagalo paňi nešlápli a nebyli uhranuti či aby neonemocněli. Hrnek se poté u dveří obrátí a nechá se odstát až do večera.

Jagalo paňi se nemusí chystat jen když je někdo uhranut či je nemocný. Může se připravit i z chvilkové nevolnosti:

P. K.: „*Som bola chorá, furt som zvracala. Ku babke som spaľa, bola, čo hore, nie. A čo som snédla veľa jablka, čo doniesol dēdko. Vela som znédla a potom sa mi stává furt: Zvracala som, už nevracela som. Potom zas. Furt... Potom otec zobral pro peniaze. Išol so mnú do... do liekára. Išol so mnú do doktora...*

N. P.: „*Do Krompach?*“

P. K.: „*Hej! Najprv som išľa tu, kde ku nás. A potom tam som išľa. Poslali ma tam. A bo som išľa tam. A potom... a potom doktor povedal, aby mi kúpil ovocný čaj. On kúpil... vypila som dva poháre a už mi dobre bolo.*

A ještě toto mi robila, ak Božka jej... Zuzke. A mi to bolo lepšie.“

N. P.: „*Taky uhľovou vodu?*“

P. K.: „*Hej.*“

N. P.: „*A to ti dělala mama, nebo otiecko?*“

P. K.: „*O... mamka mi robila. A povedala, aby... aby mi prešel. Abych nebyla chorá. Najprv mi toto urobila, čo teraz urobila Zuzke. Už mi potom bolo lepšie...*“²⁵⁹

Jagalo paňi se může připravit i lidem, kteří mají kocovinu a je jim zle z předcházející bujaré oslavy.

Ž. B.: „*Starostova žena mala vypito a jej bolo plano. Ja som odněsla děti do školy a mňa zavolala vnúka, že by som spravila voči. Že jej bas plano.*“²⁶⁰

7.7.5 Milostná magie

V romské patriarchální komunitě milostnou magii provádějí ženy. Pod pojmem milostná magie si můžeme představit formu a způsob provozování různých úkonů k tomu účelu, aby si žena „přičarovala“ (vzbudila nebo obnovila) lásku svého budoucího nebo současného partnera.

---

²⁵⁹ P. K.; dívka 10 let, Bystrany; říjen 2007; N. P. - autor

²⁶⁰ Ž. B.; žena 37 let; Bystrany; říjen 2007

Pro romské společenství v Bystranech je milostná magie považována za dost intimní věc. Právě z tohoto důvodu a také protože jsem muž a milostná magie je jen záležitostí žen, mi romské ženy o tomto způsobu magie nechtěly poskytnout žádné informace.

Při jedné návštěvě u hostitelské rodiny v Bystranech jsem přivezl na DVD nosiči film *Cikáni jdou do nebe*.²⁶¹ Během filmu, kde romská žena hlavnímu hrdinovi Zobarovi dávala pod sedlo koně své ustřižené vlasy, jsem se zeptal paní Ž. B.²⁶² co a za jakým účelem to ta žena dělá. Paní Ž. B. mě krátce odpověděla, že vlasy mají přičarovat Zobarovu lásku k ženě. Na otázku, zda vlasy dávala i ona sama svému manželovi, mně paní Ž. B. odpověděla, že ano, nejlépe do kapes kalhot nebo kabátu. Tuto praktiku provádí do dneška, i když jsou s manželem spolu sezdáni.

Vlasy a chlupy ženy mají čarovnou moc. Musí ženě přičarovat neopětovanou lásku vyhlédnutého milého. Někdy se nemusí podařit získat oblečení milého muže a vložit mu do kapes ústřížek vlasů. V takovém případě žena muže pozve na jídlo, do kterého dá svůj vlas nebo chlup.

Při jedné jízdě autobusem na Moravě jsem útržkovitě zaslechl rozhovor dvou romských žen, které hovořily o mužích. Jedna romská žena prohlásila, že svému muži uvaří polévku ze svých vlasů a bude mít klid. Zřejmě se jednalo o manželovu nevěru a žena tím pádem, polévkou z vlasů, chtěla demonstrovat, že si nazpátek získá přízeň a lásku svého muže.

7.7.6 Věštění z ruky a karet

Věštění z rukou a karet je především záležitostí Olašských romských žen. Romské ženy se věštěním zabývaly už odedávna. Zůstává otázkou, zda Olašské ženy umějí věštit z ruky nebo využívají svou schopnost empatie a dobře vedeným rozhovorem a vypořádáním reakcí klienta řekne budoucnost (více příloha č. 6 – věštění z ruk):

I.: „...*Je pravda, že když třeba přijdeš a zeptáš se jí: „Hele, umíš věštit z ruky? Mě zajímá třeba co mě čeká.“ Rozumíš. Podle toho, jak ty reguješ na ni, jak ty se zachováš, tak ona si řekne: Tak na tady toho můžu zkusit podle. Jo. Ten je chytřej, budu s ním mluvit jinak. Rozumíš. Ona už ví, jak tě nalákat.*“²⁶³

²⁶¹ *Cikáni jdou do nebe* (1976), režie: Emil Lotjan

²⁶² Ž. B.; žena 37 let

²⁶³ I.; muž – Vlachika Roma; 25 let Sociálně vyloučená lokalita „Masokombinát“ v Kladně – prosinec 2006

Podobná situace je i při věštění z karet. Vlachika ženy se věštění z karet učí věštit, pokud jim učení někdo nepředá, z dostupných knih. I zde hraje velkou roli empatie a dobře vedený rozhovor s klientem (více příloha č. 7 – věštění z karet).

7.8 Smrt

Nejdůležitějším přechodovým rituálem pro Romy je pohřeb. To znamená rozloučení se se zemřelým člověkem, který vstupuje do třetího světa, který následuje po jeho pozemském životě. Ještě než se dovíme více o romském pohřbu, seznámíme se s rituály, tradicemi a postavami z třetího světa, které umírajícího doprovázejí.

7.8.1 Umírání

Romové mají strach z tak zvaného revenantismu. To znamená, že mají strach z návratu mrtvého. Zemřelý člověk, neboli mrtvola, se nazývá **mulo**. Mulo může být totiž negativní bytost, která může škodit živým. I umírající člověk se stává mulem. Proto veškerá péče o umírajícího musí být kvalitní a nesmí se vynechat žádný rituál, aby mulo neškodil živým.

Dříve, když člověk umíral, tak se položil ven na zem. V současnosti se umírá doma v posteli, ale umírající člověk nesmí mít pod hlavou polštář naplněný perím, neboť by nemohl skonat.²⁶⁴ „*V Bystranoch žene rozpustia vlasy, odoberú náušnice, prstene, šnúrky – Mŕtva bude mať voľný svet, duša sa ľahšie dostane z tela.*“²⁶⁵

Jelikož v Bystranech se Romové hlásí k římskokatolické církvi, tak při zaopatřování umírajícího využívají i služeb místního kněze. Římskokatolický kněz uděluje svátost pomazání nemocných, lidově zvané „poslední pomazání.“ Kodex kanonického práva určuje, komu se svátost uděluje: „... *pomazání nemocných může být uděleno věřícímu, který se po dosažení užívání rozumu dostal do nebezpečí života z důvodu nemoci nebo stáří.*“²⁶⁶ Jedná se o svátost umírajících, i když původně svátost byla udělována nemocným v naději na uzdravení. Jestliže se někdo po svátosti uzdraví, může ji při obnoveném nebezpečí přijmout znovu.²⁶⁷ Kněz maže olejem na různých částech těla. Tato svátost je účinná i tehdy, není-li již umírající při vědomí.²⁶⁸ V Bystranech se umírající omyje a při svátosti posledního pomazání se modlí:

---

²⁶⁴ MANN B. Arne: *Obyčejové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku*; str. 110

²⁶⁵ Tamtéž

²⁶⁶ Kodex kanonického práva; hlava 3, Kán. 1004 - § 1.

²⁶⁷ TRTÍK Zdeněk: *Komparativní symbolika*; str. 100

²⁶⁸ Tamtéž

H. L.: „No a farár... s farárom... keď som došla do domu ku mame, otec ležal. Mama ho vykúpala, čisto obliekala mu pyžamo vtedy. A farár si sadol tam na stoličku pri blízko nemu, pri pošteli. A farár sa pýta: „Kroščen,“ bo otec sa menoval Kroščen, vieš. „Kroščen, viete sa pomodliť?“ On hovorí otec: „Áno,“ že hej... Sa krásne modlil! Otec normálne s nima od začiatku až do konca on vydržal sa modliť: „... V jednoho Boha, zdravas Maria, pod mojů ochranů...“ On všetko do konca sa krásne modlil. A všetko ljutoval za svoje... za svoje chyby, čo robil dakemu. Každému čo ublížil, on prosil Boha, že by mu odpustil.“²⁶⁹

(Více příloha č. 8 – Udělení svátosti pomazání nemocných)

7.8.2 *Poslancos*

To, že člověk brzy umře, sám pozná tak, že se mu zjeví tak zvaný **duch poslancos**. Je to duch, kterého můžeme zařadit mezi revenanty. Je seslán z třetího světa a má za úkol připravit člověka na smrt a usmrтит ho. Většinou chodí černě oblečen. Na sobě má černý dlouhý kabát a klobok. K usmrcení smrtelníka používá kladivo, kterým ho udeří po hlavě: **H. L.:** „Ha, ha, ha... S kladivom. S kladivom udre po hlave, znáš, je mrtvý...“²⁷⁰

Někdy se objevuje i s kufrem, ale nikdo neví, co je v kufru ukryto. Zajímavostí je, že **poslanca** může vidět jen umírající člověk, který právě umírá. Pro ostatní nejbližší rodinu a přátele se může zdát, že dotyčný člověk blouzní a může docházet k nepochopitelným situacím jako například napadání příbuzných, či rozbíjení dveří od umírajícího. Pro rozsáhlost uvádím celou výpověď v příloze č. 9 – Poslancos.

Duch poslancos se může zjevit i úplně zdravému mladému člověku. Zatímco umírajícímu člověku se zjeví v kteroukoliv denní, či noční hodinu, tak zdravému se ukazuje zejména ve tmě. To je buď brzo ráno, nebo pozdě v noci. (Více příloha č. 10 – Poslancos II)

7.8.3 *Předzvěst smrti u příbuzných*

Nejenom samotní umírající vědí, kdy skonají, ale pomocí různých úkazů to mohou vědět i nejbližší příbuzní. Nejčastěji se zprávu dozví, když začnou citlivět zuby:

Ž. B.: „... No zuby, keď ti chrtně...“

N. P.: „Krtně... jako když bolí? Nebo...“

Ž. B.: „Nie, jakeby... Jak niemožeš vypít vodu a ty... zuby tak srtněš. Tam už tiež my hovoríme, že dakto zomre. No, jisto je to pravda, že trpně zuby už zomre dachto.“²⁷¹

Předzvěst o nebožtíkovi v rodině může být i ve snu:

²⁶⁹ H. L.; žena 47 let; Bystrany – leden 2006

²⁷⁰ H. L.; žena 47 let; Bystrany – leden 2006

²⁷¹ Ž. B., žena 37 let, Bystrany

M. K.: „... *A tohleto je pravda, že když někdo má umřít, když se ti zdává se zubem... ze zadu zub, že ti vypadá z pusy, že taháš ne zub, ale dro... drot ako z toho vytahuješ, tak je z rodiny mrtvy člověk. Mě se ten den zdálo, když umíral nebožtík. Jeho mama, když umřela, taky se mě zdálo. Můj bratranec zemřel v Český Třebovy tak, že mi vypadly všechny zuby. Byly z pusy. Tak jsem držela, říkám: „Ty vole, zase jsem dostala zuba!“ Takhle zuby, ne... Tak... A slyšela jsem, že umřel mi bratranec. Jeden, druhý... Můj nebožtík, jak umřel, tak se mi zdálo. Jsem to říkala jako mámě. A říkala mi moje mama, že se ti zdává se zubem, tak vypadaj ze zadu zuby. A netaháš zub venku, ale drot. Tak jako drot, takže to z rodiny mrtvola je...*“²⁷²

U Romů se můžeme setkat i se symbolikou, kterou požívá majoritní společnost dodnes. Nejznámější je krájení jablka na Štědrý den. Rozkrojí-li se jablko na půl a je zdravé a objeví-li se z jader hvězda, tak dotyčný bude žít. Je-li rozkrojené jablko červivé nebo se z jader vytvoří kříž, tak to znamená, že někdo umře:

„... *Moje mama tady jak umíral... Ten den co umřel. Moje mama rozpůlila jablko napůl. A tam sa ukázalo kříž. A spadlo lu... lustr prosto na stole. A mama hned zařvala. Křičela: „Jé!“ Bo věděla, že on je nemocný. Ne. Tam byla u nás, viděla ho. Eště když žil. Tak říká mama: „Už umřel Jančo.“ No já jsem ji poslala ten ten den telegram, že umřel. Ukázal normálně v jabku... kříž. Na na Vánoce, nebo na Šcedrý den...*“

To, že někdo umře, Romové poznají i nadpřirozenými jevy. Tyto jevy jsou známy i u Ne-Romů. Ne-romská spolužačka mě vyprávěla, že když ji umřel děda, tak v domě ze stěny spadl obraz. Paní M. K. se dozvěděla o úmrtí svého manžela tím, že ji na návštěvě u kamarádek spadla police a nůžky, které byly položeny na polici, se ji zabodly do nohy. (Více příloha č. 11 – Předzvěst smrti)

Věří se, že zprávu o úmrtí dává sám nebožtík – mulo. Nemusí to být jen věci, které náhle spadnou na zem, ale mohou se dít i nepochopitelné jevy s moderní technikou: „*Okolo roku 1970 Františka Ž. v Spišských Vlachoch zrazila motorka. Jeho rodina v Bystranoch o tom nevedela, večer všetci pozerali televízor. Zrazu sa zjavila ruka a televízor vypla. Všetci vedeli, že je to znamenie, že sa niečo stalo; až nieskôr im prišli povedať, že F. Ž. je mŕtvy.*“²⁷³

7.8.4 Romská pošta, aneb kálo čiriklóro

Nejznámějším způsobem, jak se Romové dozvědí o úmrtí příbuného je, když černý pták (**kálo čiriklóro**) vletí do místnosti v domě. Může se i stát, že v noci pták zaklepe zobáčkem na okno. Věří se, že duch zemřelého se přeměnil v černého ptáka a tak dává vědět

²⁷² M. B.: žena 52 let, Plaňany – září 2007

²⁷³ MANN B. Arne: *Obyčejové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku*; str. 110

příbuzným, že zemřel. Například Romové žijící v Čechách již vědí, že jim zemřel příbuzný na Slovensku, ještě před tím, než jim byl doručen telegram se smuteční zprávou.

N. P.: „Žeprej u Romů existuje nějaká takzvaná romská pošta. Že keď někdo někde zemře, tak přiletí do domu pták. Že... že to oznámí. Vlaštovka, nebo č... černý pták...“

H. L.: „Vták?“

N. P.: „No... zaklepe... na okno...“

H. L.: „Je to pravda. Vieš čo, takto... Vták, keď ti ide do domu, tak vtedy sa má dačo stáť. Vtedy sa niečo staně. Lebo mi mama, keď hore bývala, ona mala iba jednu izbu, keď si pametám. A my sme boli jedenáct dětí. No desať, tiž... Mimo toho, čo zomrel, znáš. Čo sme už, čo žijeme. A nespali sme vobec, never tomu, že takto jak tēraz. Že ma mama nēmala vobec mala jeden postel' taký veľký, vieš. A to toho postela sme spali všetky. Ja nerada klamem, znáš. No a mojho otca brat tiež mal tu rakovinu. Znáš. Bol tiž v nēmocnici. Tak ten vták, to bol taký veľký. Jeden chlap... chlop. On nēní... on bol chlapec. Slobodný. Jako mal das tych osemnásť, sedemnásť roky. Žije tady tu. On dačo potreboval. Tak prišiel do nas. Otvoril dvere a vtak... s ním vnūka. On normálně létal. Po celū dobu... ten vtak. No a tēraz otec, mama, brat čo je v Košicích, Štefan, ho zhánali že by šol' vonka. Kým otec nezapáliť o... čo to bolo... Ta slama! Vieš, čo to je sláma?“

N. P.: „Viem, viem.“

H. L.: „Zakrútil... otec... podpálil. A držal' mu do oči, že by letěl vonka! A tak išol' vonka, ten vták. A tak išol' vonka ten vták. Ale o... otec ho sledoval. Utiekal poň ho. Krok za krokom, že kde je, kde letí. On normálně na smrtnici.“

N. P.: „Hej, na cintorín.“

H. L.: „Na cintorín... No a zomrel brat... Od otca brat. A už potom otec znal o tym. A prinēsol zprávu, že rodičoch ako nēchal...brat... jeho. Otec začal' plakať...“²⁷⁴

Romové v Bystranech kladou velký význam zejména na ptáky jako jsou kukačka nebo sýček. Paní H. L. mně při první návštěvě Bystran v srpnu roku 2004 vyprávěla o tom, že kuká–li kukačka, je třeba počítat zakukání a odkud vychází. Z toho směru, odkud je kukání slyšet, v nejbližší chýši někdo zemře. Počet kukání určuje, kolik dnů se dotyčný člověk bydlící v oné chýši dožije. Opět zde můžeme najít určitou paralelu s Ne-romskou vírou. Z dětství si pamatuji kukání kukačky a počítání zakukání. Počet kuknutí ovšem neznamenal, kolikati dnů se dožiji, ale kolik roků života mně zbývá do smrti.

---

²⁷⁴ H. L.; žena 47 let; Bystrany – leden 2006; N. P.; autor

7.8.5 Opatření mrtvého těla a příprava na pohřeb

Zemře-li člověk, musí nejbližší příbuzenstvo zaopatřit tělo mrtvého a vykonat patřičné úkony, aby se předešlo k újmě na majetku. Prvním úkonem po úmrtí člověka je: „... *zakrytie alebo zvesenie zrkadla zo steny*.“²⁷⁵ Toto preventivní opatření má zabránit tomu, aby se v zrcadle neobjevily podoby zemřelých příbuzných, kteří přišli pro umírajícího, nebo umírající sám, když přijde tři dny po pohřbu poděkovat za důstojné rozloučení: „*Koncom štyridsiatych rokov 20. storočia zomrel v Bystranoch jeden muž na tuberkulózu; oproti posteli mali zrkadlo, ktoré zabudli zakryť. Keď sa vrátili z pohrebu, videli v zrkadle obraz nebožtíka ako leží v posteli; zavolali čhibala (vajdu), ktorý ho tam tiež videl, ten poradil vdove, aby zrkadlo rozbila*.“²⁷⁶

Mrtvé tělo se umyje. Pokud mrtvá je žena, tak tělo myjí ženy. Jestliže umřel muž, tak ho umývají muži. Voda, kterou je nebohý umyt je škodlivá a velmi nebezpečná. Proto se musí vylít na místo, kde nikdo nechodí: „... *na človeka, ktorý by cez takéto miesto prešiel, by sa preniesla choroba mŕtveho, dostal by látku do nôh, prípadne by nebohý takého človeka prenasledoval*.“²⁷⁷ Umyté tělo se obleče. Starší lidé si již za svého života připravují oblečení do rakve.²⁷⁸ Jestliže mrtvý si oblečení nepřipravil, tak se mu kupuje oblečení nové.

Jestliže má nebohý otevřené oči, znamená to, že chce na onen svět ještě někoho sebrat se sebou. Proto se mu na oči dávají mince, které mu potom ponechají v rakvi.²⁷⁹ Nebožtíkovi se šátkem podváže brada, aby neměl otevřené ústa. Popřípadě se i zavážou nohy. Nesjednocený je názor na to, zda se má nebohý člověk about či má být pohřben bez obuvi. V některých lokalitách se mrtví pochovávají bez bot, jen v ponožkách nebo bačkorách: „*Keby mal boty vracal by sa nazad*.“²⁸⁰ V Bystranech se pohřbívá v botách, ovšem v botech nejsou tkaničky.

Do rakve se mrtvému dávají různé předměty a potraviny. Koná se to z několika důvodů. Jedním z důvodů je víra v posmrtný život. Romové věří, že věci každodenní potřeby bude potřebovat mrtvý i na onom světě. Dalším důvodem je ochrana živých před revenanty. Kdyby mrtvému nebyly dány předměty, které měl rád, tak by se pro ně jistě vracel. Mezi takové předměty patří zejména cigarety, pálenka a karty. U cigaret neexistuje jednotný názor, zda se k nim mají přidávat i sirky: „... *inde zápalky nedávajú, čo zdôvodňujú tým, že*

²⁷⁵ MANN B. Arne: *Obyčejové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku*; str. 110

²⁷⁶ Tamtéž

²⁷⁷ MANN B. Arne: *Obyčejové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku*; str. 110

²⁷⁸ Tamtéž

²⁷⁹ Tamtéž – tento zvyk je i zaznamenán v Kustoricově filmu *Dům na oběšení*. V domě je vystavena rakev s mrtvým tělem, který má na místě očí položené mince. V nestřežené chvíli romský chlapec mince z nebožtíka ukradne, čímž se porušila romská tradice, kultura a paťiv – úcta.

²⁸⁰ Tamtéž; str. 111

by sa mŕtvy sám zapálil (Markušovce), alebo z obavy, aby neprišiel zapáliť dom (Sol’).“²⁸¹ Nejednotný je i názor, zda se má dát do rakve hůl či umělá noha. S holí může mulo přijít a rozbít okna.

Z oblečení se dává do rakve to, v čem nebohý rád chodil. Jedná se o šátky, zástěry, klobouk. Dále pak drahé osobní předměty jako jsou prsteny, náušnice, řetízky, hodinky. Je-li nebohý muzikant-houslista, přidává se mu kytara nebo housle. V neposlední řadě se do rakve dává růženec či modlitební knížka.

Zemře-li malé dítě, dávají se mu do truhličky svaté obrázky, hračky, ovoce, nebo sladkosti: „*Dvadsiateho júla 1998 postihla najväčšiu rómsku osadu na Slovensku v Jarovniciach (okr. Sabinov) živelná katastrofa – pri nečekannej ničivej povodni zahynulo 50 ľudí, z toho 34 detí. Truhly s obeťami priviezli vojaci na nákladných autách tesne pred spoločným pohrebom. Rodičia a príbuzní sa snažili otvoriť detské truhly, aby do nich mohli vložiť sladkosti (čokolády, cukríky). Prítomní policajti to pokladali za narušovanie poriadku a snažili sa im v tom zabrániť. Dramatickú situáciu vyriešil jeden z organizátorov pohrebu, ktorý dal pokyn policajtom, aby ďalej nezasahovali a umožnili tak Rómom vložiť pripravené predmety do rakiev.*“²⁸²

7.8.6 Vartování

Zemře-li člověk, se ihned první den po úmrtí „vartuje“ po tři dny a noci. Některé rodiny v Bystranech vartují jen jeden den. Je to z toho důvodu, že na místním hřbitově je postavený dům smutku a vartování se přesouvá do domu smutku: „*Jeden deň stačí. Někedy byly tri dny. Ale jak postavili oné, to ten dom smutku, tak už stačí jeden deň.*“²⁸³

Vartování pochází z romského slova **vartinel**, což znamená hlídat nebo bdít u mrtvého.²⁸⁴ Vartování se většinou odehrává v domě, ve kterém nebohý žil. Tělo mrtvého leží v rakvi, která stojí na dvou židlích. Je-li malá chýše o jedné místnosti, vartuje se přímo v této místnosti. Jestliže má dům více místností, je rakev umístěna v pokoji a vartuje se v jiné části domu, s tím, že dveře do pokoje, kde je nebohý, jsou otevřené a každý tam může vstoupit a rozloučit se s nebohým. Rakev je otevřená a pod rakví je mísa s vodou, která do sebe natahuje zápach z mrtvého. V letních měsících se stává, že tělo rozkladem zapáchá. Právě proto zde i zasahují sociální pracovníce, které příbuzné přesvědčí, aby se vartování přesunulo do domu smutku. V místnosti, v které je vystaven mrtvý, je rozsvíceno

²⁸¹ MANN B. Arne: *Obyčejové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku*; str. 110

²⁸² MANN B. Arne: *Obyčejové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku*; str. 111

²⁸³ P. F., muž 40 let; Bystrany prosinec 2006

²⁸⁴ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo: **vartinel**

buď světlo, anebo svíčky. Proč se vartuje? Nikdo neví. Jedným z vysvětlení je takové, aby mrtvého nepohryzal potkan nebo kočka: „*Ja znám prečo? Ja tiež nevím! Tak musí byť svetlo, nie? Aby v noci... keď aj v noci... je so mnou mrtvý. Hočí čo ho môže... po... potkan a nebo také dačo. Id'e na mrtvolu a sožere mu tvar alebo čo... Vieš, on zná potkan, že je mrtvy. Že mu neublíži. Tak on mu ju tvar... nebo čo... nebo krk dačo vyhrýzne. Vieš ak...*“²⁸⁵

Při vartování se sjíždí i vzdálené příbuzenstvo ze zahraničí. Přicházejí i lidé z osady a mezi nimi i bývalí nepřátelé nebo dlužníci. Každý přicházející přistoupí k mrtvému, dotkne se jeho ruky, hrudi, nebo čela a poprosí ho o odpuštění.²⁸⁶ Lidé prosí mrtvého o odpuštění, žádají ho, aby na onom světě pozdravoval příbuzné, popřípadě mu vrací starý peněžní dluh. To se děje z důvodu prevence, aby se tak vyhnuli případnému vracení se a potrestání mulem. Nejbližší příbuzní mrtvého políbí.²⁸⁷

Přes den u mrtvého hlídají ženy, které se modlí. V noci mrtvého hlídají muži. Při vartování je přísný zákaz zpívat. Každý nově příchozí dostává štamprli pálenky. Štamprlemi se nesmí ťukat: „... *pri otvorení novej flaše, alebo pri vypití prvého pohárika sa odleje trochu na zem so slovami Pre leskeri loki phuv! (Nech mu je zem ľahká!), alebo Vaš leskeri vodži! (Za jeho dušu!)*“²⁸⁸ Všeobecně platí, že při vartování se neopijí, ale pije se symbolicky. Kdo zjistí, že v alkoholu přebíral, nenápadně se vytratí a odchází odpočívat domů. Stane se, že i při vartování se člověk opije a usne. V tomto případě vydrživší si z něho udělají srandu a pomažou ho sazemí. V Hrabušicích vyměnili pozice živého muže s nebožtíkem. (Příloha č. 12 – Popis vartování v Hrabušicích)

Při vartování se většinou vyprávějí veselé příhody z nebožtíkova života. Také se hrají karty a různé hry. V romském prostředí je nejznámější hra „na zadek“ (**pro buľa**). Název hry může být lokálně různorodý. Můžeme se setkat s názvem „sekaná“, „na rici“ a v rusínském prostředí je známa pod názvem „lopatky“²⁸⁹. Jednomu z přítomných se zavážou oči a ostatní ho plácají tam, kde záda přestávají mít slušné místo a on musí uhádnout, kdo ho plácl. Když uhodne, vymění se role.²⁹⁰

²⁸⁵ T. M.: muž, 34 let, Bystrany červen 2006

²⁸⁶ MANN B. Arne: *Vartovanie pri mŕtvych u Rómov na Slovensku*; str. 83. In: *Obyčajové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku*

²⁸⁷ MANN B. Arne: *Vartovanie pri mŕtvych u Rómov na Slovensku*; str. 83. In: *Obyčajové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku*

²⁸⁸ Tamtéž

²⁸⁹ HÜBSCHMANNOVÁ M.: *La credenca nel mulo dei Rom Slovacchi. Lacio drom*, 23, 1987, č. 2 – 3, str. 10 In MANN B. Arne: *Vartovanie pri mŕtvych u Rómov na Slovensku*; str. 83

²⁹⁰ Podle Davida Flussera i Ježíš Kristus prodělal tuto hru v době svého zatčení v domě veleknězově: „*Muži, kteří Ježíše hlídali, se mu posmívali. Bili ho, zavázali mu oči a ptali se ho: ‚Hádej proroku, kdo tě uhodil.‘*“ (Lk 22, 63) Hra nevznikla za dob Ježíšových, ale byla známá již ve starověku.

Původně dětská hra, kterou badatelé nazývají „Stroke the Baby“ (Uhod' dítě) je doložena na jednom obrázku na stěně hrobky Ben Hassana (kolem roku 2000 př. n. l.: „... *představuje hráče na kolenou, jehož další*

Arne B. Mann uvádí různé hry při vartování, které neztrácejí důvtip a šikovnost. Z množství her se seznámíme jen s některými:²⁹¹

- Dotyčný má vypít pálenku ze štamprle, která stojí na stole a dotyčný má přitom stát za dveřmi. Řešení: Vyndají se dveře z pantů, donesou se do středu místnosti ke stolu a za dveřmi se vypije pálenka.
- Na štamprli, která je naplněna pálenkou je postavený hrneček s ouškem. Úkolem je, aby se napilo ze štamprle, ovšem hrnečku se nesmí dotknout živá bytost, ani za pomoci úterky nebo rukavice. Řešení: chytí se štamprle, na které je hrneček, přejde se k věšáku, na kterém se zavěsí za ouško hrneček a napije se ze štamprle.
- Dvě štamprle jsou zasunuty do sebe. Ve spodním je pálenka. Úkolem je, aby se člověk napil, aniž by se dotkl vrchního pohárku. Řešení: Požádá druhého člověka, aby štamprli prostě odstranil.

Při vartování se také vyhlašují různé sázky se strašidelným scénářem: „*Okolo 22. hodiny sa uzatvrajú ďalšie stávky: Kdo pôjde o polnoci na cintorín a ľahne si do vykopanej jamy a z druhého hrobu doniesie umelú kvetinu, dostane liter pálenky?! Prihlásil sa jeden zo susednej dediny, kde žijú zaostalejší Rómovia, preto sa tunajší na nich pozerajú "zhora", asi chce napraviť reputáciu svojej osady; hneď sa určili dvaja svedkovia, ktorí pôjdu s ním ku plotu cintorína a odtiaľ ho budú pozorovať... Ako sa blíži polnoc, muž zo susednej osady*

---

dva, ktoré nevidí, bouchajú pěstmi do zad – nebo to předstírají.“ (J. G. Wilkinson, *Ancient Egyptians*, II, str. 61.)

Ve starém řecku se hra jmenovala Kollabismos: „*Polydeukés (Pollux) [2. stol. n. l.] uvádí, že jeden hráč si zakryje oči rukama, ostatní jej udeří a chtějí po něm (jako to dodnes dělají děti v Darlingtonu), aby uhořel, která ruka ho uhořela.*“

V Anglii byla hra populární poslední čtyři století pod názvem Hot cockles (hra na maso): „... Obvykle se hrála na Vánoce. Jeden z hráčů si se zavázanýma očima klekne na podlahu a ostatní ho různou silou plácají po hlavě a po zádech, aby nemohl poznat, čím je rána.“

Hra je známa i ve vojenském prostředí. Zmiňuje se o ní v autobiografickém románu švýcarský spisovatel Robert Walser: „*Walser mimo jiné hovoří o své zkušenosti z vojenského prostředí v Bermu, kdy se v roce 1904 stal nedobrovolnou obětí hrubé hry známé v němčině jako „Schinkenklöpfen“ (naklepávání šunky). Muži, který je odsouzen k tomu, aby ve hře zaujal roli oběti, zakryjí oči a je bit po zadnici. Když uhádne, kdo ho udeřil, je osvobozen a na jeho místo jde ten, jehož rána byla odhalena.*“

Je možné, že v roce 1923 po neúspěšném puči, hrál tuto hru Hitler a jeho kamarádi ve vězení v Landsbergu: „*Hitlerovi soudruzi hráli tutéž krutou hru jako Ježíšovi strážci – „Hitler však sedí na Landsbergu... Soudruh Heines, veselá kopa, tam v přízemí s kamarády organizuje „Schinkenklöpfen“ a jiné hry* (Heiden K., *Adolf Hitler*, I, str. 207

In FLUSSER David: Ježíš, str. 161 - 165

U nás je hra také známa z vojenského prostředí. Pamětníci, kteří absolvovali základní vojenskou službu vypovídají o rituálu tak zvaném povýšení na mazáka. Jedná se rituál, při kterém je dotyčnému, který je právě v půlce výkonu základní vojenské služby, vyplaceno stočeným vojenským koženým opaskem, který je namočen v solném roztoku, dvacet ran na holou zadnici.

Z dětství si pamatují hru z táborů, které se zve deka. Jeden člověk vzal pokrývku a zakřičel „Deka!“ Pokrývka se na někoho hodila a ostatní bouchali pěstmi toho, který měl tu smůlu a byl právě pod pokrývkou.

²⁹¹ MANN B. Arne: *Vartovanie pri mŕtvych u Rómov na Slovensku*; str. 85; In: *Obyčajové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku*

sa prestáva zapájať do rozhovoru, bledne, potom sa ticho vytratí, nikdo ho však viac nespomína. “²⁹²

Ještě před samotným vartováním se s tělem mrtvého mohou odehrávat nevídané situace. Mrtvý jakoby čekal na svého syna, který byl na vojně a chtěl se s ním rozloučit:

T. M.: „*A raz jednomu sa stalo, že išiel svojho otca tiež pozerať... Svojho otca. A jak išiel vnúka, tak jeho, jeho onen tiež otec sa normálne bol v truhle. A měl normalně stanul!*“

N. P.: „*Otec – mrtvý...*“

T. M.: *Otec mrtvý vstanul. Sa mu chcel ukázat. On prišol z vojny. A ešte s ním prišli ony... vojáci.* “²⁹³

7.8.7 Parušagos (pohrebos)

Třetí den po vartování je **parušagos (pohrebos)** – pohřeb. „*Pohřbíváním rozumíme především ukládání mrtvého těla do hrobu, pohřbem pak souhrn společenských, případně náboženských úkonů, které souvisejí s pochováváním mrtvého těla.*“²⁹⁴

U Romů je kladen velký důraz na pohřební rituály. Ještě než se nebožtík vydá na poslední cestu, dá se mu do rakve pytlík s pískem nebo mákem. Je to z toho důvodu, aby mulo přepočítával zrnka písku nebo máku a tím pádem se nevracel mezi živé. Pokud se mu mák nebo písek nedá přímo do truhly, může se rozházet po cestě ze hřbitova domů.

Rakev se přikryje horním víkem a vynese se ven. Jakmile se vyjde z domu, třikrát se bouchne rakví o práh. To má také preventivní účinek, aby mulo ztratil orientaci a nevracel se do domu.

Venku, před domem v osadě jsou již shromážděni lidé a čekají na průvod. Jakmile je rakev vynesena ven, tak na poslední cestu zazpívá nejstarší dcera nebohého píseň, kterou měl za svého života rád.²⁹⁵ Průvod odchází vyprovodit nebohého na hřbitov. V čele průvodu kráčí kněz. Kněz by se během pohřebního průvodu na hřbitov neměl otáčet na smuteční průvod. Věř se, že jakmile se kněz otočí a podívá se na průvod, někdo z lidí z průvodu do roka zemře. Paní H. L.²⁹⁶ mě vyprávěla, jak při jednom smutečním průvodu se několikrát kněz otočil, což nevydržel její manžel, který na kněze zakřičel, ať se již neotáčí a že je „buzerant“.

²⁹² MANN B. Arne: *Vartovanie pri mŕtvych u Rómov na Slovensku*; str. 85 – 86; In: *Obyčajové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku*

²⁹³ M. T., muž, 34 let, Bystrany červen 2006

²⁹⁴ HAŠKOVCOVÁ Helena: *Thanatologie – Nauka o umírání a smrti*; str. 96. Převzato z: *Pohřbívání /heslo/. Masarykův slovník naučný*. Díl V. Praha: Čs kompas, 1931, s. 804

²⁹⁵ MANN B. Arne: *Etnokulturní vývoj Romů*; přednášky na Fakultě Humanitních studií Univerzity Karlovy.

²⁹⁶ H. L., žena 45 let, Bystrany – srpen 2004

Na hřbitově jsou ostatky mrtvého položeny do jámy. Za přítomnosti kněze a četné účasti lidí z osady je pronesena smuteční řeč a modlitba. I zde může romská kapela zahrát oblíbenou písničku z nebožtíkova života.

Při mé poslední návštěvě (v lednu 2008) v Bystranech, se konal pohřeb sedmdesátileté romské ženy. S některými dětmi jsem byl v době pohřbu na hřišti u parku. Po skončení obřadu po celé obci začali štěkat a výt psi. Jedenáctiletá dívka²⁹⁷ mě vysvětlila, že psi poznají, že člověk zemře a teď truchlí.

Po pohřbu je přichystána smuteční hostina pro hosty. Většinou se tato hostina odehrává buď v rodině nebožtíka, anebo na volném prostranství v osadě. V lednu 2008 bylo takové pohostinství připraveno na Obecním úřadě v Bystranech.

7.9 Revenanti

Revenani jsou transcendentní bytosti. Především jsou to duchové mrtvých.²⁹⁸ Slovo **revenant** můžeme tedy chápat jako navracející se zemřelý.²⁹⁹ Zmínil jsem se, že mezi revenanty patří **gul'i daj** a **poslancos**. Nyní se budu zabývat poslední skupinou revenantů a to **mule**.

7.9.1 Mulo

Mulo znamená mrtvý, neboli mrtvola. Je to duch, anebo přízrak mrtvého, který se vrací z třetího světa mrtvých do světa živých. V Bystranech jsem se setkal s názorem, že mulo znamená tichý člověk, který nemluví: „... *Mulo je tichý a veľa zná. Že je špekulant a věci a také věci... Já tichého člověka nerobím.*“³⁰⁰ Proč se mule objevují živým a co po nich chtějí se nyní budu zabývat v této kapitole.

Mule se objevují hned po pohřbu jako poděkování za důstojné rozloučení s nebohým. Většinou se to stává třetího dne po pohřbu.³⁰¹ Aby Romové zjistili, zda se mulo do domu po pohřbu vrátil, rozsypávají mouku, nebo popel z kamen na podlahu. V mouce se pak objeví stopy mrtvého. (Více příloha č. 13 - Stopy v mouce).

Čtyřicátý den³⁰² po smrti se duše zemřelého vrací do svého původního obydlí a hledá své věci, které na onom světě potřebuje. Jedním ze zaopatření, aby se mulo nevracel je,

---

²⁹⁷ P. K., dívka 11 let, Bystrany – leden 2008

²⁹⁸ DOBRUSKÁ Petra: *Víra v revenanty jako součást náboženství bystranských Romů*, str. 16

²⁹⁹ Tamtéž; str. 1

³⁰⁰ T. M., muž, 34 let, Bystrany červen 2006

³⁰¹ DOBRUSKÁ Petra: *Víra v revenanty jako součást náboženství bystranských Romů*; str.41

³⁰² Vracení se mrtvého čtyřicet dní po smrti je shodné s tibetským buddhismem. In: HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Náboženství Romů*; přednáška; nedatováno.

že se spálí veškeré nebožtíkovo oblečení: „*No a mŕj muž umřel mladej. Mŕj manžel, nebožtík. Bylo mu třicet. Necelých třicet, jak umřel. Děti byly malí. Šest rokŭ bolo holce, nejmladší. Tej Heleně... Tak som sa odstěhovala ze Slovenska sem do Čech, k mamě. Tady ke Kameňákŭm. A pořád jsem ho viděla. Mama říká: „Máš nějaký věci od něho tady?“ „Jo mám tady košile, všecko.“ Mama říká: „Tak to všechno vem a spal!“ No a když jsem slyšela, že ako chodil. To chodil za mnou pořád. Holka se mi narodila, Lucina, a pořád u mě byl. Pořád u mě byl. Pořád sem ho viděla. A furt sem říkala. Začala sem ako brečet. Mama říkala: „Neměla si to dělat, neměla si se odstěhovat z baráku pryč.“ Říkám: „Mami, co tam budu dělat sama?“³⁰³*

U Olašských Romů se dodnes praktikuje zvyk, že když zemře majitel vozu, musí se spálit i vůz: „*Veci, odev a plachty, ktoré zostali po zosnulom sa vyhadzujú von alebo pália. Dávnejšie Rómovia z niektorých kočovných skupin pálili spolu s mŕtvym aj celý dobytok, spolu s vozom. Tento zvyk sa praktikuje niekedy aj u Rómov v Anglicku.*“³⁰⁴

Paní H. L. nám v Bystranech vyprávěla, že jednou za čas dostávají mrtví z „onoho světa“ svolení, aby mohli navštívit žijící příbuzné. Musí se ovšem vrátit do určité hodiny. Taková návštěva mula pak vypadá tak, že zaklepe na dveře, zapláče a vstoupí do domu.

7.9.2 Výskyt a důkazy přítomnosti mulů

Jak již bylo výše zmíněno, člověk se stává mulem, když umírá. Při umírání u něho stojí již zemřelí lidé z rodiny. Mulo se nejčastěji vrací do domu své rodiny, nebo do míst, které měl rád a často je navštěvoval. „*Do obydlí se dostane skrz dveřní panty nebo kouty domu.*“³⁰⁵

Paní H. L. mně v Bystranech vyprávěla, že jednou za čas dostávají mrtví z „onoho světa“ svolení, aby mohli navštívit žijící příbuzné. Musí se ovšem vrátit do určité hodiny. Taková návštěva mula pak vypadá tak, že zaklepe na dveře, zapláče a vstoupí do domu.

Dozvěděli jsme se, že mule chodí navštěvovat živé. Jedním z důkazů je, že nechávají stopy v popelu nebo v rozsypané mouce. Také v kapitole o rituální čistotě a nečistotě jídla jsme se dozvěděli, že mule přes noc ochutnávají a „oňuchávají“ odstáté jídlo. Proto se jídlo nenechává do druhého dne a vyhazuje se. Na svátky, jako jsou Vánoce, Romové nechávají

Zvláštní zvyk čtyřicet dní po smrti člověka, můžeme vidět i u Slovanů: „*Příbuzní scházejí se třetí, šestý, devátý a čtyřicátý den po pohřbu na hostinu, k níž zvou i duši zemřelého. Kousky jídla metají na zemi a ulévají nápoje, aby se duše nasytila a napila. Po jídle vymetají síň a vyhánějí duše zemřelých slovy: „Jedly jste, píly, dušice, nu ven, jděte ven!“ Potom teprve nastane hlučnější zábava, přičemž se statečně popíjí.*“

In: MÁCHAL Jan: *Bájesloví slovanské*; str. 32

³⁰³ M. B.: žena 52 let, Plaňany – září 2007

³⁰⁴ BARTOSZ A.: *Neboj sa Cigána – Na dara Romestar*; str. 120

³⁰⁵ DOBRUSKÁ Petra: *Víra v revenanty jako součást náboženství bystranských Romů*, str. 42

přes noc na stole jídlo, pro své mrtvé předky, které do rána ubyde. Někteří Romové jídlo dávají ven za okno, a to z toho důvodu, aby mule nemohli do domu a neškodili živým lidem.

Přítomnost mulů mohou provázet nečekané a záhadné události:

„Som spal... skriňa... sa mi normálne otvorila. Skriňa sa mi normálne otvorila. Skriňa. A ja som vstal, poviem, že či nieje ona tam, Jarka.³⁰⁶ Povedal som ji: „Čhaje!“ Ona spí! Ona spala! Až som dostal strach. A ja som: „Čhaje!“ A ona: „Čo je!?“ Povedám: „Kdo otvoril skriňu?“ „Tebe čo, jebe do hlavy?!“ Ona zaonačila sa, skriňa sa nazad zavrela. Skriňa sa nazad zavrela. A už, a už, a už, už potom i ona povedala: „Kdo, kdo ... te to.“ A už ráno som videl, že mala tu čarné, čistě čarné modžiny...“³⁰⁷

Časté jsou případy, kdy mule se zjeví dotyčným ve snu. Mule navštěvují živé lidi v noci, během spánku a snu. Jako důkaz své přítomnosti zanechávají na spícím člověku modřiny – **kaľaren**. (Více příloha č. 14 – Modřiny jako důkaz návštěvy mule).

Setkal jsem se i s případem, kdy se dá mulo napálit a lze mu ukradnout i peníze: *„Ja som žil’ veľo roky. Ja aj poznám mrtvoly. Ja šom aj ukradnul peňaží im...“³⁰⁸*

7.9.3 Mulo v podobě člověka

Dozvěděli jsme se, jak mulo dává najevo, že je přítomen u živých lidí. Zatím však nevíme, jak vypadá. Všeobecně se má za to, že mule mohou mít jak lidskou i zvířecí podobu.

Mulo, který má podobu člověka, je duch. Objevuje se v podobě stínu. Většinou se zjeví v oblečení, v kterém zemřel nebo v kterém byl pohřben.³⁰⁹ Vyskytují se i případy, že mule ženy mají oblečení bílé se zajdou přehozenou přes hlavu a mule muži mají oblečení v podobě tmavého obleku.

Mulo neukazuje svou tvář a chodí stranou. Kdo by spatřil jeho tvář, tak na místě zemře. V Bystranech se stal případ, kdy Rom uviděl tvář mula. K neštěstí nedošlo zřejmě proto, že hlava mula měla zavřené oči: *„... Ja som išol’ do... mrazničky som tu. Ja som rožl. A jak som rožl, som dal do mrazničky som položil. Hlava! Tak na mňa kŕkala! Očiami! Bože, ona aj mala zavreté oči!...“³¹⁰*

---

³⁰⁶ manželka T. M.

³⁰⁷ T. M., muž 34 let, Bystrany červen 2006

³⁰⁸ H. R., muž 52 let, Bystrany - prosinec 2006

³⁰⁹ DOBRUSKÁ Petra: *Víra v revenanty jako součást náboženství bystranských Romů*, str. 38

³¹⁰ H. R., muž 50 let, Bystrany – prosinec 2006

7.9.4 Řeč mule

Mule mají řeč nevivinutou. Nedá se s nimi domluvit. Jediné co jim jde rozumět je vyslovení jména živé osoby. Jinak jde slyšet brblání, nebo mluvení slov pozpátku: „Rozprávajú, vieš, ale opačně. Rozpráváš, nemožeš ji obhajit! Rozumíš ty slova. Ja neviem jak sa povie na ty slova. Ja som počula, jak jeho babka volala na vnúčku. Ona zomrela... babka. No a ona starala o svojej vnúčky. Že plače, že by prišla domů, že by dávala kojit. A blízko mňa. Bylo pieť hodin. Ráno. Ráno. A ja slúcham, slúcham, že kto to volá. Ja zobudím a ja mu hovorím: „Počúvaj Rudo, volá tvoja babka a je mrtva. Volá na...“ Ja hovorím: „Počúvaj, tvoja babka volá na Kvetu, že plače, že je lačná.“ Teraz pomaľučky otvierať okno, znáš a slúcha. Hovoril: „Však máš pravdu, že ona volá na nej.“ „Hanko! Hanko!“ Že aby došla domů, že strašne plače, že je lačná. Bola som z toho prekvapena, že jak je možné, že je mrtvola a ona volá, že išla ňaskorej ku nej. To od tej doby stále verím, že je mrtvola, aj rozpráva. Niemožeš to stále pochopiť. Znáš? Tak, tak: „... t', t', t', t', t'...“ Takto, tak rozpráva. Ale meno normálne vysvetlí. Jméno normálne vysvětlí: „Hanko!“ volala, „Hanko!“³¹¹

7.9.5 Mulo v podobě zvířat

Mule mohou mít i zvířecí podobu. Již výše jsme četli, že duše zemřelého se může převtělit do černého ptáka, který dá zprávu, že zemřel člověk. Známé jsou případy, kdy se mulo převtělí do zvířat, které jsou v osadě běžná. Jedná se zejména o potkana, psa a kočku. V Bystranech se jedná především o kočku. Rodina Ž, která bydlí ve spodní části osady v bytovce, byla se mnou na večer pozvána na návštěvu ke své rodině, která bydlí v horní části osady. Jelikož jsme se zdrželi, vyšli jsme za tmy. Jakmile jsme opustili bytovku, uviděla jedenáctiletá dcera (Ž. L.) paní Ž. B. kočku. Ž. L. se strašně lekla a stiskla mně ruku. Mé ruky se nepustila do té doby, než jsme byli v bezpečí hostitelů její rodiny. Následně to vysvětlila, že kočka byla mulo. Dodala, že několikrát viděla mule v podobě kočky s následným popisem kočky, které jsou jako mule velké a jde z nich pára.

Jak se dozvíme později, mule mohou mít podobu hmyzu, přesněji mouchy.

7.9.6 Dobrý a zlý mulo

Romové věří, že mule je navštěvují z důvodu ublížení, ale i pomoci a uzdravení živých. Z toho vyplývá, že mule můžeme rozdělit na dobré a zlé. Romové ovšem takové rozdělení mulů neznají. Pro ně je každý nebožtík ve velké úctě. Rozdělení na dobré a zlé jsem zde použil pro lepší pochopení čtenáře.

---

³¹¹ L. H., žena 47 let; Bystrany - prosinec 2006

a) dobrý mulo

Dobrý mulo je mulo, kterým živým neubližuje. Živým lidem se objevuje, aby je varoval, pomohl, popřípadě jim poradil: „... *Pupiky taky, jak se tahala s Milanem našim, ne. A moucha, normálně se... neseseděla na nikoho, jenom na Piku, ta mucha. Pořád, furt seděla na ňu. Na ruku ji šla. A normálně chtěla, že ji chytne. Normálně ona utekla, šla ji na držku. Odlítlo to a furt to, furt to byla na stole, kde seděla. On. Ona tam ta mucha byla u něj. To byl její děda! Varoval ji, no. Že aby si nezničila život. No.*“³¹²

b) zlý mulo

Zlý mulo se vrací mezi živé lidi, aby jim škodil a ubližoval. Zejména se jedná o pomstu na živých lidech, kteří za života nebohému ubližovali. V takovém případě mulo může živého člověka „*nejen fyzicky vyčerpat, ale také ho může být, škrtit nebo dokonce zabít.*“³¹³ Na příkladu v příloze č. 15 – Zlý mulo uvádím případ nebohé babičky a jejího vnuka, který neměl za jejího života k ní úctu:

Zlý mulo se může stát, když si brání svoje teritorium. V tomto případě se jedná o hřbitov a hrob mrtvého. Jestliže někdo živý krade mrtvému z hrobu květiny, tak následuje krutá pomsta:

T. M.: „... *Cez plot! Ja som tam byl s něma! Mňa chytili...!*“

H. R.: „*Ho chytili, tak ho vyhodili von! A ja vravím... Stojím tak, stál so mnú takto. Ja som nevzal nič! Ja som znám pomodlit. Idiem... pýtám slušně, na cintorín, vieš. Mám rozum nie! A on išiol tam zpitý. A teraz ho chytil tak. A ten plot, a on jó, vysoký! Ty moj!*“

T. M.: „*Vieš prečo ma vy... vyhodili?!*“

N. P.: „*Prečo?*“

T. M.: „*Pavol, šli sme tam kradnúť... kvietky.*“

H. R.: „*Sober kvietky! Vieš. On vytáhnul kvietky, vieš. Lebo on strach má, nie. Keď ideš tam o jedenáctej...*“³¹⁴

U Romů a to jak u Servika i Vlachika Roma je nepřipustné, aby Rom spáchal sebevraždu. Člověk, který sejde ze světa nepřirozenou smrtí (mezi nepřirozené smrti se zařazují právě i sebevraždy), je na jiném světě nešťastný a musí chodit strašit živé. Jeho duše bloudí.

I.: „*Co by musel udělat někdo, abys moh říct: „Jo, to byl jeho největší hřích, tohleto?“*“

³¹² M. Bžena, 52 let, Plaňany – září 2007

³¹³ DOBRUSKÁ Petra: *Víra v revenanty jako součást náboženství bystranských Romů*, str. 50

³¹⁴ T. M., muž 34 let; H. R., muž 52 let; N. P.; autor; Bystrany – prosinec 2006

N. P.: „*Snad největší hřích je vražda, no.*“

I.: „*Ale počkej, v jakém smyslu myslíš vražda?*“

N. P.: „*Že já někoho zabiju.*“

I.: „*Ne.*“

N. P.: „*Aha, sebevražda! Jo?*“

I.: „*Sebevražda... Už, už jdeš do pekla. Viš jak, ne? Už tě nepřijme! Nikdy už tě nepřijme! Protože sis vzal život. A věříš tomu, že ... to... to viš. Nebo máš taky zkušenosti, že většinou dobrý lidi odcházejí dřív. Kolikrát sis řek, třeba znal si někoho? Třeba todleto a řek sis: „To nebyla špatná ženská! Nebo ten chlap! Byl dobrej. Podívej se, bylo mu padesát, nebo já nevím, řeknu šedesát.“ A že jo. A teď si vezmeš devadesát. Nebo já nevím, řeknu sto pět let a furt žije. Protože je na zemi za trest! Proto, proto se říká, že čím největší hřích je, tím si vlastně prodlužuješ život.*“³¹⁵

M. B.: „*U nás na Slovensku, když není po... pokrstěný, nebo se oběsí člověk, tak u nás se nesmíš pochovat to tam, kde sú mrtvý lidi.*“

N. P.: „*A kde se pochovává?*“

M. B.: „*Dole. Na posledním tom. Mesmí tam byt, kde sou ty lidi, co umřeli od Boha. To ich sebral Bůh. Ale takoví, co si oběsí, sám si bere život. Tak tam nesmí byt pohřbenej.*“³¹⁶

7.9.7 Ochrana proti mulům

Je celá řada ochranných prvků, které mají zabránit příchodů mule. O některých jsem se zmínil již výše. Nejdůležitější je mít úctu (paťiv) k druhým lidem. Také jsou důležité přechodové rituály při úmrtí člověka a následné zbavování se (spálení) nebožtíkových věcí. Připomenu jednu tradici, která souvisí s úmrtím člověka a nebyla dosud zmíněna. Jedná se o zvyk, že když umře člověk, tak se nesmí malovat byt, ve kterém nebožtík žil. To by se totiž jeho duše v bytě zamalovala a poté by mulo byl v bytě nastálo: „*Když umře ti z rodiny někdo, chápeš. A je ještě v Kolíně. Není pohřbenej ještě. Takže barák nesmíš malovat! Že tu duši, co umřel, nechal tu duši, eště živu tady. Jo tak zaděláš mu celů duši, v baráku. To by chodil pořád. To by nezbavil si ho.*“³¹⁷

Nejčastější a nejúčinnější ochrana proti mulům, stejně jako proti ostatním reverantům, je světlo. Proto mají Romové alespoň na chodbách přes noc rozsvícené světlo nebo televizor.

³¹⁵ I., muž, 24 let, Vlachika Rom; N. P.; autor. Masokombinát Kladno – prosinec 2006

³¹⁶ M. B.; žena, 52 let, Plaňany – září 2007

³¹⁷ M. B.; žena 52 let, Plaňany – září 2007

Mulo se může zahnat nadáváním či kletím: „*Když ho slyšíš v baráku, že dělá jako rámusy, jako jako chodí. Že ho slyšíš. Jeho bůchání, todlecto, tak nadávat: „Kde si si vybral cestu, tak tam běž!“ Se má říct ako.*“³¹⁸

Mulo se dá i přeprat. Nezáleží však na síle a fyzické kondici napadeného, ale na vychytralosti a levé ruce: „*Ono keď sa ti stane. On je zakľatý! Nie? Idě ku тебе. On keď tě chce chytnúť, aj ty mošíš byť rozumný. Keď tě chytne, ja už znám na to. Chytně, z ľavú ruku chytíš! S pravú nie! S pravú ho nieuderíš. Z ľavú ho zabiješ! A v tým, že z ľavú môžeš udrít. Ja ti poviem, z ľavú.*“³¹⁹

K ochraně proti mule se využívá i služeb místního římskokatolického kněze. Aby se mulo nevracel do domu, tak si Romové vykropí kouty v domě, v kterých se nejvíce mule vyskytují, přinesenou posvěcenou vodou z kostela. Tuto činnost může vykonávat i kněz.

7.10 Manželství

Nejdůležitějších z přechodových rituálů jsou podle pořadí pohřeb, poté následuje co do významnosti křest. Zůstává otázkou, jakou důležitost u Romů má obřad ke vstupu do manželství. Ačkoliv svatba je důležitý životní přechodový rituál k novému vykročení do života, u Romů nezaujímá co do významnosti a důležitosti takové místo jako rituály při přechodu z tohoto světa na onen svět (pohřeb) nebo ze světa, který je před narozením, do světa v kterém žijeme (křest). Proto se zde seznámíme s romskými zvyky při svatbě a zvyky, co ji předcházejí.

7.10.1 Mangavipen

Mladý pár (**terne**), který spolu chodí, postupuje k obřadu zvanému **mangavipen**. Romské slovo **mangavipen** znamená zásnuby.³²⁰ Romové tento obřad považují za svatbu. Civilní nebo církevní sňatky po uzavření mangavipen nejsou pro ně důležité.

Obřad mangavipen probíhá následovně. Po oboustranné dohodě rodičů obou partnerů navštíví rodina ženicha rodinu nevěsty. Ve výpravě rodiny ženicha je i ženichův kmotr a kmotra. Tato delegace nese rodičům nevěsty pohoštění, alkohol a dárky. Ani v domě nevěsty se nezahálí a je nachystáno občerstvení. Samotný obřad probíhá tak, že se slova ujme otec ženicha nebo kmotr a začne s rodiči nevěsty vyjednávat: „*Oddavač si vypýta dcéru*

³¹⁸ M. B.: žena 52 let, Plaňany – září 2007

³¹⁹ H. R., muž 52 let, Bystrany prosinec 2006

³²⁰ HÜBSCHMANNOVÁ Milena, ŠEBKOVÁ Hana, ŽIGOVÁ Anna: *Romsko – český a Česko – romský kapesní slovník*; heslo: **mangavipen**

*rodičov, títo dajú svoj prísľub, hovorí sa tiež o vene... Potom zavolajú dovtedy neprítomnú dcéru.*³²¹

V Bystranech mangavipen probíhá následovne:

P. F.: „*Ona*³²² *je doma, hej. A ja s mámu, s otcom idem na pýtačku. No vejdem vnúka, zaklepem. A otec, alebo mama povie: „Pojďte ďalej vnúka.“ A ja vravím: „No ja som prišiel vnúka pýtať vašej dcery... Súhlasíte, že aby bola moja frajerka? Merženas?“ No a povie jej otec: „Keď ona ťa ľúbí, tak chcem počuť od nej, že či ano alebo nie.“ Ona povie: „Áno, chcem otcko!“ No a on už: „Tak dobre. Chod'te si každý sednúť.“ A už rozprávame.*“³²³

Po úvodní domluvė nasleduje samotný obřad. Oddávající (může to být otec ženicha, kmotr nebo vajda osady), provede samotný obřad: „*Mladí si prekřížija ruky, ktoré im previaže šatkou a do dlaní naleje pálenku, alebo červené víno, ktoré si mladí vzájomne z dlaní vypijú.*“³²⁴ Tento zvyk pravděpodobně má kořeny v Indii.³²⁵ Šátek na svázání rukou se většinou používá v barvě červené, anebo se může použít i sláma.³²⁶

Po obřadu mangavipen následuje svatební hostina za účasti prakticky veškeré veřejnosti z řad obyvatel osady.

Romové nepovažují za důležité svatbu na úřadě či svátost manželskou, uskutečněnou církevním obřadem. Civilní a církevní sňatek se většinou uskuteční až po několika měsících až let po mangavipen. Mladí manželé se tak většinou rozhodnou proto, že je k církevnímu sňatku donutí kněz, když za ním přišli až v okamžiku, aby jim pokřtil děti. Církev totiž podmiňuje křest dětí svátostí manželskou pro jejich rodiče.

7.10.2 Situace u Vlachika Roma

Zatímco Slovenští (Servika) Romové si sami vybírají partnerky ke společnému životu, u tradičních Olašských (Vlachika) Romů je situace jiná. U Olašských Romů musí otec ženicha za nevěstu zaplatit. Ještě než se dítě narodí, anebo hned po narození dítěte se rodiny dohodnou, kdo si koho vezme. Dospěje – li dítě, tak domluvený pár se oddá a otec zaplatí požadovanou finanční částku rodině nevěsty. Právě proto se Olašští Romové snaží oddat dítě s někým z příbuzenstva, aby peníze zůstaly v „rodině“ (více příloha číslo 16 – Svatba u Vlachika Roma).

³²¹ MANN B. ARNE: *Základné znaky svadby Cigánov – Rómov na východnom Slovensku*; str. 114. In: Slovenský národopis – časopis Slovenskej akadémie vied

³²² nevěsta

³²³ P. F., muž 40 let, Bystrany – prosinec 2006

³²⁴ MANN B. ARNE: *Základné znaky svadby Cigánov – Rómov na východnom Slovensku*; str. 114. In: Slovenský národopis – časopis Slovenskej akadémie vied

³²⁵ HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Bijav (Svatba)*; in: Rombase;

<http://ling.kfunigraz.ac.at/~rombase/cd/data/ethn/cerem/data/wedding.cs.pdf>

³²⁶ Tamtéž

8.ALTERNATIVNÍ ZPŮSOB PASTORACE A EVANGELIZACE

8.1 Římskokatolická církev

V Bystranech se snad nenajde Rom, který by nevěřil v Boha. Většina Romů jsou věřící hlásící se k římskokatolické církvi. Od roku 2004 začal romskou osadu navštěvovat pastor Emil Adam z letničářského hnutí Mezinárodní křesťanské misie se sídlem v Ostravě. Romové se postupně rozdělili na dvě skupiny a to hlásící se k římskokatolické církvi a hlásící se k novému náboženskému směru. Novému náboženskému hnutí se budu věnovat v následující kapitole. Nyní se dozvíme, jaké pastorační aktivity provádí římskokatolický kněz pro Romy v Bystranech. Kapitola o římskokatolické církvi v Bystranech by měla sloužit i jako návod pro faráře a kněze všech denominací, kteří pracují nebo chtějí pracovat s Romy.

Většina Romů má vřelý vztah k duchovním. Duchovní, kteří pracují s Romy, by si měli uvědomit, že Romové vnímání faráře jako člověka, který má schopnost komunikovat s tak zvanými „třemi světy“. A právě proto se Romové na faráře obrací se žádostmi ohledně brzkého křtu dítěte, zbavení se návštěv mule atd. Určité potíže mohou nastat v reformních a protestantských církvích, které mají v řadách duchovních i ženy. Tradiční romská společnost byla a je patriarchální. Právě proto se Romové se žádostmi o křest, pohřeb či prevenci proti mule neobracují na ženy farářky. Nastane-li případ v kterém Romové odmítnou služeb církve z důvodu, že ve sboru slouží farářka žena, doporučoval bych, aby zde nastoupila ekumenická výpomoc. Žena ve funkci farářky by měla Romům doporučit nejbližšího faráře – muže, který bez problémů vykoná svátosti. Farářka žena se může podílet na další pastorační a evangelizační Romů.

Dlouhá léta se věnoval pastorační a evangelizační Romů v Bystranech římskokatolický kněz Jozef Krišanda. Kněz Jozef Krišanda (1969 – 2006) nečekaně zemřel v únoru 2006. K místním Romům měl velmi osobní vztah. Konal pravidelné návštěvy v romské osadě a například jim pomáhal i v prevenci proti mule. To znamená, že světil svěcenou vodou kouty v domech, kde se mule objevovali. Zde může nastat určitý problém pro duchovní z řad reformačních, protastantských, nebo jiných církví, které nepoužívají svěcenou vodu. V tomto případě by pomohl doporučení návštěvy nejbližšího římskokatolického kněze. Vedení modlitby, nebo svátost smíření – lidově zvaná zpověď, může také být velkou pomocí od duchovních k prevenci výskytu mule.

Po náhlém skonu kněze Jozefa Krišandy v roce 2006, na jeho místo nastoupil do služby kaplana v Bystranech římskokatolický kněz Jozef Piátik. Jozef Piátik již za dob svých

studii v kněžském semináři v Spišském Podhradí, věnoval a nabíral zkušenosti u romských dětí: „*Na koľko počas pobytu v seminári som bol aktívny, myslím, že raz až trikrát do týždňa chodíval päť rokov vtedy do romskej osady, kde sme sa vlastne venovali dieťom. A tam sme už učili náboženstvo. Věnovali sme sa zhruba tak stodvatsati dieťom. A s nimi sme mali pravidelné stretnutia. Keď sme prišli, hej, dieťa sma měli rozdelené na skupiny. Tak vlastne sme učili náboženstvo. Mali sme rôzne, v lete rôzne tábory, výlety, duchovné cvičenia, duchovné obnovy. Vlastne na prehlubenie a na zpoznanie duchovného života.*“³²⁷

Po nabrání zkušeností při práci s romskými dětmi napsal diplomovou práci na téma „*Výchovné a integračné posobenie cirkví na romské etnikum.*“

Pastorační práce s Romy v Bystranech je specifická. Římskokatolický kaplan pro pracovníky s Romy dává doporučení, kterého se sám drží: „... *Že ten, kto chce pracovať s Romami a to som tak i napísal, že potrebuje trochu žiť s nimi. A potrebuje trochu, by som povedal, tak možno ľudovo, napáchnuť tým dýmom, alebonachytať blechy jednoducho. Vyzkúšať, čo to je. Lebo mnohé situácie, ktoré zlihal na základe toho, že niektorí chceli riadiť Romou z kancelárie. To sa nedá. Takže treba žiť, treba pochopiť!*“³²⁸

Ke speciřičnosti pastoraci a evangelizaci Romů v Bystranech patří alternativní práce. Při výuce „*krstných nauk*“ kněz používá pomůcky, které mohou zjednodušit pochopení probírané látky u Romů. Jedná se zejména o vizuální pomůcky: „*Já mám tabuľu, kde kreslím všetko priamo vizuálne, pretože Rómom ak chce niečo vysvetliť, tak ak my hovoríme čo najviac či zvukovo, obrazne, dotykovo kresliť všetko! Aby ty veci mohli čo najľapšie pochopiť.*“³²⁹ Římskokatolický kaplan také využívá své znalosti romského jazyka, které nabyl v již výše zmíněných návštěvách romských komunit za dob svých studií. Jedná se zejména o skládání a hraní na kytaru romských písní, s náboženskými texty a modlitby v romském jazyce. Jedenkrát týdně pod vedením kněze probíhají v domě naděje romské adorace.

V Bystranech do evangelizace Romů jsou zainteresováni romští laici – katecheté. Každou středu děti, kteří se připravují na první přijímání, se schází u pana Martina, který bydlí v horní části osady a který je učí náboženství.

Ačkoli v Bystranech římskokatoličský kněz má s Romy dobré zkušenosti a aktivně se jim věnuje, nedá se to říct o Ne-romské části věřících. Měl jsem možnost se několikrát zúčastnit mše svaté v bystranském kostele. Pro Romy, kromě dětí které se připravují na první přijímání nebo biřmování, jsou vyhrazeny jen zadní lavice. Někteří Romové, kteří se nevměstnali do kostela, stojí po dobu mše venku. V Bystranech je častým jevem,

³²⁷ Pátik Jozef, 28 let; římskokatolický kaplan v Bystranech; říjen 2006

³²⁸ Pátik Jozef, 28 let; římskokatolický kaplan v Bystranech; říjen 2006

³²⁹ Pátik Jozef, 28 let; římskokatolický kaplan v Bystranech; říjen 2006

kdy Ne-Romové fyzicky zabraňují Romům ve stupu do kostela po dobu mše (více příloha č. 17)

8.2 Mezinárodní křesťanská misie se sídlem v Ostravě

Po pádu komunistických režimů ve východní Evropě v roce 1989, docházelo k velkému zájmu o letniční³³⁰ – charismatické křesťanské hnutí. Věřící pentekostálních hnutí se vyznačují tím, že se snaží získat mimořádné duchovní dary³³¹. Jedná se o dary Ducha svatého, které prvotním křesťanům byly seslány o svátku letnic. Jedná se o tato charismata: dar modlitby v neznámém jazyku (glosolálie), dar prorokování, dar uzdravování apod.³³²

Letniční hnutí svým „triumfalismem,“ naději na brzké zbohatnutí a uzdravení má velký úspěch i u Romů. Již v roce 2004 začal navštěvovat východní Slovensko romský pastor Emil Adam z Mezinárodní křesťanské misie se sídlem v Ostravě. Po několika shromážděních v osadě se Romové začali každou středu v odpoledních hodinách scházet v kulturním domě v Bystranech. Aktivita romského pastora rozdělila lidi v osadě na dvě části. První skupina lidí obhájí „pravou“ víru, která je v římskokatolické církvi. Druhou skupinu tvoří ti, kteří se hlásí k novému náboženskému směru. Pastor Emil Adam a skupina, která ho následovala se velmi rychle snažila poukazovat a vyhraňovat se od smyšlených nedostatků a chyb, které se měly dopustit denominace a církve. Mezi skupinami postupně vzniklo napětí. Podle svědectví římskokatolického faráře Antona Horníka z Rudňan, pastor použil k agresi proti duchovním církvi takový argument: „*Promítali Romům v osadě film Mela Gibsona o umučení Ježíše Krista a Romové potom chodili za mnou a nadávali mi, že jsme to právě my faráři, kdo nechal Ježíše ukřižovat,*“ *hovoří Horník. „Je to nebezpečné, protože jim řeknou něco, aniž by jim to pořádně vysvětlili.*“³³³

Také v Bystranech mezi věřícími charismatického hnutí a věřícími katolíky je napětí. Katoličtí věřící nazývají nový náboženský směr výrazy jako jsou „seкта,“ „aleluja,“ „viera“ či „nová cerkev.“ Z řad hlásící se k letničnímu hnutí a k pastoastoru Emilu Adamovi podle sdělení římskokatolického kaplana Jozefa Piátika dochází k agresi proti katolickým věřícím: **P. J.:** „*Ked' som prišol, bolo to také dost' napeté. Situácia asi pred dvouma mesaci dost také*

³³⁰ „Název **letniční** souvisí s jedním z hlavních židovských svátků – letnicemi (Bible kralická je označuje jako slavnosti žně nebo týdnů), které se slaví padesát dní (odtud původně řecké i jinými jazyky převzaté označení **pentekostos** = padesátý) po Velikonocích.“ JURKOVÁ Zuzana: *Romské letniční hnutí v Čechách a na Moravě – letní dotyk tématu*; str. 58, In: *Romano džaniben – sborník romistických studií* – říj 2004

³³¹ VOJTÍŠEK Zdeněk: *Encyklopedie náboženských směrů – Náboženství, církve, sekty, duchovní společnosti*; str. 66

³³² Tamtéž

³³³ http://www.romea.cz/index.php?id=servis/z2005_0759; ČTK: Český misionář získal na Spiši přízeň stovek slovenských Romů; Spišská Nová Ves (Slovensko), 2. 11. 2005

*bolo napeté. Hej. Kde sami mi hovorili, no mali dosť jednoducho. Oni prišli a lámali kríže. Niektorí z Romou v tej hej aleluja lámali kríže. Takže to ich ako nás katolíkoch, hej, dosť ich nás zranilo a nevedeli. A na základe toho boli viaceré také... no nedorozumnění. Také už si povedali hej, jednoducho sa chceli zastaviť. Takže no toto bolo také dosť veľké. Aj niektoré, poviem ti ktorí... bolo to také dosť ostré. Bolo to ostrý tlak na niektorých Romou ktorí ostali verní v katolíckej cirkvi. A to tak, že napríklad deti tých rodičov, ktoré sú v katolíckej cirkvi, tak prišli domou a jich napríklad po ceste napadol. Alebo prišli zbité. Alebo takto niekedy keď mali stretnutie. Alebo tak často tej z sekty jim hádzali tie kamené do oken a takto.*³³⁴ (Více příloha č. 18 – Římskokatolický kaplan)

Dokonce někteří Romové se domnívají, že za náhlé úmrtí mladého římskokatolického kněze, mohou věřící letničního hnutí. Podle názoru Romů, bývalý nebohý kněz byl počarován a proklet.

Příchodem pastora Emila Adama do osad na východním Slovensku ze strany Romů docházelo ke zbavování se tradiční romské víry. Při rozhovorech s věřícími letničního hnutí jsem se setkal jejich vyhraněností oproti římskokatolické církvi. Argumentovali tím, že narozdíl od katolíků se modlí správně. Katolíci se modlí tak, že mají sepnuté dlaně k sobě. Správně se má modlit když dávám ruce blíž k Bohu – vzhůru. Spory s tradiční romskou vírou se týkají i o svaté obrazy, zejména vyobrazení Ježíše Krista a Bohorodičky Marie. Modlení se k obrazům není modlitba k Bohu. Romové se tedy svatých obrazů, oltářů a sošek Marie zbavují a ničí je. Nejčastěji svaté obrazy spalují v peci. Dokonce se staly případy, při kterých věřící letniční Romové chodili do domácností ke katolickým rodinám a svaté obrazy jim kradli a ničili. V Bystranech se stal případ, při kterém letniční rodina si svaté obrázky spálila v peci a zanedlouho jim vyhořel dům. Katolícky věřící Romové to zdůvodňují tím, že je to Boží trest:

P. K.: *„Taký obrazy dala, čo tam Panna Maria je. I Pan Ježíš... Všetko hodili do peca a... a potom dom ho... horeli! Panna Maria horeli... A ja to... čo chodili do viery, do tej... do ... sekty. Aj tu chodáku, nie. A jedna žena, čo chodí do viery... a potom... Mala to te obrazy, čo mal pre Panna Maria. Hej. A on hodili všetky... všetky na... Všetky dali dole. A potom oni niekam išli. Dom vyhorel.*

N. P.: *„Kam išli? Domou?... Dom vyhorel!? Aha!*

P. K.: *Hej, dom vyhorel, potom. Oni niekam išli, on dom vyhorel.*

N. P.: *„Hm...“*

P. K.: *„Čo hodili do pece...“*

---

³³⁴ Piátik Jozef, 28 let, římskokatolický kaplan v Bystranech; říjen 2006

N. P.: „... *A ten den se to stalo? Jo?... Ked'... hej.*“

P. K.: „*Čo na... čo ... čo na... naráz hodili, potom už dom už sa horel...*“³³⁵

Na místě je otázka, proč se Romové masově hlásí k novému náboženskému směru – letničnímu hnutí. Romové si romského pastora Emila Adama, který objíždí romské osady na východním Slovensku velmi pochvalují. Důvodem je, že je „jedním z nich.“ To znamená, že je Rom. Velmi dobře zná romskou kulturu a romské tradice. Také zná prostředí věznice v které si odpykával trest. Výhoda znalosti romského prostředí jazyka a kultury, využívá při spontánních shromáždění, při kterých káže z hlavy za doprovodu písní, které jsou v romském jazyce. Nemůžeme se tedy divit, že v lokalitách, kde Ne-romští věřící fyzicky Romům zabraňují vstupu na mše, má u Romů úspěch člověk, který bez předsudků vstoupí do romské osady a evangelizuje.

Osobnost pastora není jediným důvodem proč Romové přestupují k letničním hnutím. Dalším faktorem zejména v chudých a sociálně slabých lokalitách je touha po bohatství a získání zdraví. Na shromážděních je zcela běžné, že: „... *lidé např. odhazují brýle (a také ovšem bez nich usedají za volant) ve víře, že jejich oční vada je vlastně již uzdravena a že toto uzdravení je nutné právě odložením brýlí prokázat. Jindy zase odevzdávají své náboženské skupině neúměrně vysoké částky s tím, že když takto prokáží svou velkou víru a obětavost, otevrou si tím cestu k budoucímu bohatství.*“³³⁶

V romské osadě v Bystranech jsem se setkal s tím že Romové dostali dary Ducha svatého a byli uzdraveni:

„*Jak sme išli do tej viery, byste nám neverili. Od malučka, jak sa narodil Tomáš, od malučka už tabletky, tabletky, tabletky. A sme... Každý, každý, každý týždeň do nemocnici. Do nemocnici každý týždeň bol. Byste nám neverili, čo my sme dali peniazena benzín v Košicách, v Popradě a v Krompachoch... A jak sme vstúpili do tej viery, tak sme... nedávali nič!... A teraz jak buk je zdravý! Ideme u doktora. Doktor sa čuduje...*“³³⁷

Také jejich víra brzkého bohatství Romy nutí, kdy na shromážděních dávají pastorovým pomocníkům do proutěných košů tisíc až dva tisíce slovenských korun (více příloha č. 18).

Při poslední návštěvě východního Slovenska na začátku roku 2008 jsem se u charismaticky věřících setkal s kritikou jejich pastora. Romům vadilo, že na jejich úkor zbohatl, koupil si auto a dům ve Spišské Nové Vsi, v kterém žije. Naopak v osadě Letanovce,

³³⁵ P. K.; romská dívka, 10 let; Bystrany

³³⁶ VOJTÍŠEK Zdeněk: *Netradiční náboženství u nás*; str. 50

³³⁷ H. T., muž 27 let; Bystrany – březen 2007

která sousedí se Slovenským Rájem má nový náboženský směr velký úspěch. Je jen otázkou času, jak dlouho tato víra u Romů vydrží.

ZÁVĚR

Na začátku této práce jsem se pokusil čtenáře seznámit s historií Romů od jejich pravlasti až po příchod na území bývalé Československé republiky. Vysvětlil jsem, že násilným přestěhováním Romů ze Slovenska do Čech byly zpřetrhány tradiční romské hodnoty jako jsou rodina a paťiv – úcta.

V části terénního výzkumu jsem se snažil popsat lokality v kterých jsem prováděl výzkum. Zejména jsem se zaměřil na romskou osadu v Bystranech s popisem prostředí a každodenní interakce s Ne-romským obyvatelstvem.

V Bystranech jsem se také snažil zjišťovat praktiky, rituály a specifiky romské víry. Jedná se zejména o Servika Romy neboli Slovenské Romy. Díky mým aktivitám v sociálně vyloučené lokalitě zvané Masokombinát v Kladně, jsem se seznámil i s Vlachika neboli Olašským Romem. Pokusil jsem se jednotlivé rituály u obou skupin Romů srovnávat. Ačkoliv rituály u Olašských Romů jsou zajímavé, z důvodu místa a času téhle diplomní práce jsou popsány jen zběžně. Víra a tradice u Olašských Romů si zaslouží samostatnou studii.

Ohledně tradiční víry Romů jsem zjistil a popsal, že Romové věří na tak zvané „tři světy.“ První svět znamená, že na tento svět v kterém nyní žijeme, přicházíme z jiné dimenze. Druhým světem nazýváme svět, který právě prožíváme a třetí svět je světem, kam putujeme po smrti. Proto u Romů jsou důležité tzv „přechodové rituály.“ Co se do důležitosti týče, je na prvním místě pohřeb a poté následuje křest. A to z toho důvodu, že u Romů je víra v „revenantismu.“ To znamená víra v přízraky zemřelých – mule. Zjistil a popsal jsem i přechodové rituály. Důležité u přechodových rituálů bylo popsání ochrany před revenanty jako jsou guľi daj, mule, poslancos atd.

Dotkl jsem se také tématu magie a to jak ochranné (patří zde i přísahy), léčebné, tak i magie milostné.

Ve výzkumné části jsem se snažil z odborné literatury najít prapůvod romské víry. Terénním výzkumem a srovnáním s dostupnou literaturou jsem objevil, že Romové přejímali náboženství od majoritní společnosti. Nesmí se však opomenout, že většina pojetí náboženství a rituálů se Romům po mnoha staletí dochovalo z jejich pravlasti - Indie.

V neposlední řadě jsem se věnoval romskému vnímání duchovních a jejich vztahu k církvi. Téma pomohl naznačit a doporučit nový směr pastorační a evangelizační u romské populace. Na tomto místě musím zdůraznit, že církve by neměly podcenit úlohu pracovníků nebo pastoračních asistentů diakonií, misií a charit, které mohou být velkou pomocí duchovních při pastorační a evangelizační Romů. Také duchovní by měli mít úctu k Romům.

Ačkoli s tématem tradiční víry Romů nijak nesouvisí nový náboženský směr, který měl u Romů ve zkoumané oblasti velký úspěch, považoval jsem za nutné se o něm zmínit. A to ze dvou důvodů: Za prvé – Je zajímavé, jak charismatické hnutí má vliv na tradiční pojetí romské víry, zejména se jedná o zbavování se svatých obrazů. Za druhé – Podle mého pozorování jsem zjistil, že nový náboženský směr měl u Romů raketový úspěch. Zároveň po necelých čtyřech letech Romové z tohoto směru odcházejí a vrací se ke svému tradičnímu pojetí víry. Také zde je výzva pro církve nejen ve smyslu práce diakonií, misí, charit, ale i nabídnout samotným Romům, aby na teologických fakultách studovalo více studentů romské populace, kteří budou mít tu výhodu, že Romům rozumějí, znají jejich kulturu, jazyk atd.

Shrnu-li konec diplomní práce, tak si uvědomuji, že tradiční víra Romů není jen mrtvý pojem, ale je denodenně prožívána. Bude zajímavé pozorovat, v jakém stavu se bude nacházet romská víra díky vymoženostem civilizace za dvacet let. Zejména víra v revenanty, účta k hostu atd. Na příkladě nového náboženského směru se domnívám, že Romové v tradičních osadách na Slovensku si své tradiční prožívání transcendentna ponechají.

SUMMARY

The aim of the thesis is to describe the religious practice and rituals which have been kept until now in certain Romany regions. Primarily it concerns Servika Roma and Vlachika Roma. For the complexity reasons the thesis starts with the history and the description of the Romany origines. In the practical part I focus on the Romany faith and ritual description which go along with their whole lives. In this part my effort is to find and depict connexions with the religiousness which the Romany have passed on from their prehistoric homeland. The biggest attention is payed to so called transition rituals which are held before and after the birth and after the death of an individual. This applies to so called three worlds. Last but not least in the thesis we learn above all about the medical, amorous and protective occultism. Another aspect is the specification of the Romany ministry service and evangelization by new religious movements as well as the church.

LITERATURA

- BÁRTA Jan: *Dana Němcová Lidé mého života*; Portál; ISBN 80-7178-759-0
- BARTOSZ Adam: *Neboj sa Cigána – Na dara Romestar*; Romani vodži, 2004;
ISBN 80-969356-7-4
- BENEŠ Jiří: *Křest v Novém zákoně*; in AKADEMIE 93, Sborník č. 1/95;
ISBN 80-7130-042-X
- Bible; český ekumenický překlad; Česká biblická společnost 1993
- CORTHIADÉ Marcel: „*My Romové...*“ in: *Hübschmannová Milena ve vzpomínkách*; Romea, o. s., prosinec 2006
- DAVIDOVÁ Eva: *Cesty Romů – Romano drom 1945 – 1990*; Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 1995; ISBN 80-7067-533-8
- DINGIR – časopis o současné náboženské scéně; Téma: Romové a náboženství; 1/2004; březen 2004; 7. ročník
- DOBRUSKÁ Petra: *Víra v revenanty jako součást náboženství bystranských Romů*, Bakalářská práce; Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav jižní a centrální Asie; Praha 2006
- DOBRUSKÁ Petra: *Křest a instituce kmotrovství v romské osadě Bystrany*; Seminární práce; Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav jižní a centrální Asie; nedatováno

- DOBRUSKÁ Petra, KUBÁTOVÁ Martina: *Bystrany versus Chánov (Slovensko a Česko - co je společné a co je jiné)*; in Romano džaniben – sborník romistických studií, jevend 2004; Společnost přátel Romano džaniben
- DOBRUSKÁ Petra, ZNAMENÁČKOVÁ Zuzana: *Maro manušeske kampil – al'e the e pa'iv (Člověk potřebuje chleba, ale také úctu)*; in Romano džaniben – Časopis romistických studií, jevend 2005, o. s. Romano džaniben
- FLUSSER David: *Ježíš*; OIKYMENH Praha 2002; ISBN 80-86005-041-6
- FONCESOVÁ Isabel: *Pochovejte ma postojačky – Rómovia a ich cesty*; Slovart 1999 Bratislava; ISBN 80-7145-303-X
- HANCOCK Ian: *Země utrpení – Dějiny otroctví a pronásledování Romů*; Praha – Signeta 2001; ISBN 80-902608-3-7
- HANZAL Jiří: *Cikáni na Moravě v 15. až 18. století*; Nakladatelství Lidové noviny, 2004; ISBN 80-7106-508-0
- HOLOMEK Antonín: *O mém životě kdybych měl mluvit, tak by to byl román*, in: Romano džaniben – sborník romistických studií, nilaj 2005
- HORVÁTHOVÁ Jana: *Kapitoly z dějin Romů*; Společenství Romů na Moravě a Muzeum romské kultury v nakladatelství Lidové noviny; 2002; ISBN 80-7106-615-X
- HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit*; Univerzita Palackého v Olomouci; Olomouc 2002; ISBN 80-244-0496-6
- HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Hin man ajsi čhaj so... - Romské hádanky*; nakladatelství Fortuna Praha 2003; ISBN 80-7168-842-8
- HÜBSCHMANNOVÁ Milena, Šebková Hana, Žigová Anna: *Romsko - český a Česko – romský kapesní slovník*; Fortuna Praha 2001; ISBN 80-7168-619-0
- HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Moje setkání s **romano šukar laviben***; in Romano džaniben - nilaj 2006; Časopis romistických studií
- JURKOVÁ Zuzana: *Romské letniční hnutí v Čechách a na Moravě: letný dotyk tématu*; in: Romano džaniben – sborník romistických studií/ nilaj 2004
- KENRICK Donald: *Cikáni na cestě z Indie do Evropy*; Univerzita Palackého v Olomouci, 1994; ISBN 80-244-0589-X
- Kodex kanonického práva – Úřední znění textu a překlad do češtiny; Latinsko – české vydání s věcným rejstříkem; Zvon, české katolické nakladatelství, Praha 1994; ISBN 80-7113-082-6
- Kolektiv autorů: *Milena Hübschmannová ve vzpomínkách*; Romea o. s., prosinec 2006
- KOVÁČ Milan, MANN B. Arne (eds.): *Boh všetko vidí – Duchovný svet Rómov na*

- Slovensku, O Del sa dikhel – Romano pa'aviben pre Slovensko*; Oddelenia religionistiky Katedry etnológie a kultúrnej antropológie FiF UK, Ústavu etnológie SAV a vydavateľstva Chronos, Bratislava 2003; ISBN 80-89027-06-7
- LACKOVÁ Elena: *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*; Triáda 2002; ISBN 80-86138-47-X
- LEPAŘ: *Řecko – český slovník*, Nehoméřský; nedatováno
- LESNÝ Vincenc: *Buddhismus*; Votobia Olomouc 1996; ISBN 80-7198-062-5
- MANN B. Arne: *Romský dějepis*; Fortuna 2001; ISBN 80-7168-762-6
- MANN B. A: *Obyčejové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku – s osobitným zreteľom na etnickú a konfesijnú mnohotvárnosť* – Zostavil BOTÍK Ján; LÚČ Bratislava 2001
- MANN B. Arne: *Obyčaje pri mŕtvom a pohreb Rómov na Slovensku*; separát; LÚČ Bratislava 2001
- MANN B. Arne: *Základné znaky svadby Cigánov – Rómov na východnom Slovensku*; in: Slovenský národopis – časopis Slovenskej akadémie vied; ročník 37 1-2/1989
- MÁCHAL Jan: *Bájesloví slovanské*; VOTOBIA v Olomouci 1995; ISBN 80-85619-19-9
- NEČAS Ctibor: *Neznámý holocaust*; in Neznámý holocaust. Příspěvky ze slavnostního odhalení pomníku romským obětem v Letech a ze semináře s mezinárodní účastí v Písku ze dne 13. května 1995; Desetiletí výchovy k lidským právům v Praze ve spolupráci s Muzeem romské kultury, Praha 1995
- NEČAS Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*; Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2002; ISBN 80-7067-952-2
- NEČAS Ctibor: *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740 – 1945)*; Matice moravská v Brně, Brno 2005; ISBN 80-86488-20-9
- NOVOTNÝ Adolf: *Biblický slovník*; Kalich – Česká biblická společnost 1992
- PAVELČÍKOVÁ Nina: *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*; Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004; ISBN 80-86621-07-3
- RYVOLOVÁ Karolína: *Stručný přehled dějin Romů*; In: MANUŠ Erika: *Jdeme dlouhou cestou – Odkud jsme? Kdo jsme? Kam jdeme?*; Arbor vitae 1998; ISBN 80-901964-5-4
- ŘÍČAN Pavel: *S Romy žít budeme – jde o to jak*; Portál, Praha 1998; ISBN 80-7118-250-
- SOULIS C. Georgie, ROCHOWOVÁ Ilse: *Romové v Byzanci*; Indologický ústav FF UK Praha 1998
- ŠEBKOVÁ Hana, ŽLNAYOVÁ Edita: *Nástin mluvnice slovenské romštiny (pro pedagogické*

- účely); Pedagogická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem; 1998
- STEWART Michael: *Čas Cikánů*; Barrister & Principal ve spolupráci s Univerzitou Palackého v Olomouci 1997; ISBN 80-7364-017-1
- STOJKA Peter: *La krísiňake Rom taj i Románi krísi andrej Vlašika Rom – Soudci a soudy u Olašských Romů*; in Romano džaniben – časopis romistických studií, 3 – 4 / 97
- TRTÍK Zdeněk: *Komparativní symbolika*; skriptum, Katedra systematické teologie na Husově československé bohoslovecké fakultě v Praze, 1962
- VOJTÍŠEK Zdeněk: *Encyklopedie náboženských směrů – Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*; Portál 2004; ISBN 80-7178-798-1
- VOJTÍŠEK Zdeněk: *Netradiční náboženství u nás*; DINGIR 1998; ISBN 80-902528-0-X
- ZBAVITEL Dušan: *Bozi bráhmani lidé – Čtyři tisíciletí hinduismu*; Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1964
- ZNAMENÁČKOVÁ Zuzana: *Magické léčitelství bystranských Romů*; bakalářská práce; Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav jižní a centrální Asie, Praha 2006

Internet:

- <http://www.rpa.sk/rpa.php?lang=Sk&m=VYH&id=&show=5906> Vaňová Jarmila: *Aktivne rómske ženy z obce Bystrany sa chcú zametat najmä na problémy mladých*; 26.3.2007
- <http://www.rpa.sk/rpa.php?lang=Sk&m=VYH&id=&show=4015>; Vaňová Jarmila: *Hygienické centrum v Bystranoch je v prevádzke, Romovia ho plne využívajú*; 4.1.2006
- <http://www.cassovia.sk/korzar/archiv/clanok.php3?sub=21.11.2007/3096S>; Karasová Erika: *Výjazdy do Anglicka narušajú vzdelávanie*
- <http://www.romea.cz/index.php?id=archiv/2005-07/141516>; Schön T. Jožo: *Panská choroba medzi slovenskou bedačou*
- <http://www.rpa.sk/rpa.php?lang=SK&m=VYH&id=&show=2500>; Vaňová Jarmila: *Rómovia v obci Bystrany využívajú všetky dostupné možnosti zapojenia sa do pracovného pomeru*; 22.11.2004
- http://www.romea.cz/index.php?id=servis/z2005_0759; ČTK: *Český misionář získal na Spiši přízeň stovek slovenských Romů*; Spišská Nová Ves (Slovensko), 2. 11. 2005
- <http://ling.uni-graz.at/~rombase/>; *De(ve)l, m., Devla! God, God!*
- <http://ling.uni-graz.at/~rombase/cd/data/ethn/cerem/data/baptism.cs.pdf>; HÜBSCHMANNOVÁ Milena: *Boňa (křtiny)*
- <http://romani.uni-graz.at/rombase>

<http://ling.kfunigraz.ac.at/~rombase/cd/data/ethn/cerem/data/wedding.cs.pdf>

Textové přílohy

Příloha č. 1 – Bůh ve snu

Příloha č. 2 – Ribabaška a výměna dítěte

Příloha č. 3 – Bosorka

Příloha č. 3 – Bosorka; pokračování

Příloha č. 4 - Příprava a použití jagalo paňi

Příloha č. 5 – Přepis nahrávky při výrobě jagalo paňi

Příloha č. 6 - Věštění z ruk

Příloha č. 7 – Věštění z karet

Příloha č. 8 – Svátost pomazání nemocných

Příloha č. 9 – Poslancos I

Příloha č. 10 – Poslancos II

Příloha č. 11 – Předzvěst smrti

Příloha č. 12 - Popis vartování v Hrabušicích

Příloha č. 13 – Stopy v mouce

Příloha č. 14 – Modřiny jako důkaz návštěvy mule

Příloha č. 15 – „Zlý“ mulo

Příloha č. 16 – Svatba u Vlachika Roma

Příloha č. 17 – Konflikty Romů s Ne-Romy v církvi

Příloha č. 1 – Bůh ve snu

„...Tak, tak sa mi stalo, vieš. Keď sa mi narodil prvý syn, mal pol roka, dva týždni. Sme spali, nebul vobec chorý. No a keď som stala ráno, už bol mŕtvý... Došiel otec... a zaklopal, vieš, aby som mu otvorila dvere. Já mu hovorím otcovi, aby mňa nechal spať, že malý spí. A nebolo to tak, jak som si ja myslela, že malý spí. On bol už mŕtvý. A hovorí otec, že ide, položí mi oheň, aby bolo teplo v dome ako... Ja Rudo... Rudovi som hovorila: „Tak ho pust vnu.“ Pusti ma vnúka. A otec vloží oheň, zapáli papier... Vobec sa mu to nepodarilo, že by položil oheň. A išol ku malému a hovorí mi: „Pozri sa Lída, však malý pozerá na oči! Nėšpí!“ To mal oči otvorené, tak zomrzal. Zase išol ku pecu a zase hovorí: Či čo to znamená, že nemože položiť ako oheň. To zase vstal a šel ku malému. A chyťal malého takto. Malý už bol celkom... zimný. On zrazu hovorí, že je mŕtvý. Som bola taká... jak trošku zašokovaná. Silno zašokovaná! Nie trošku, ale silno! A ja som otca začala chyťať za vlasy, bila som silno. Normálne som ho udurela, že čo to hovorí na malého. Mala som radosť, nie, že je to prvý syn! No že... že...že je mŕtvý. Že abysom sa držala. Plakala som, bola som hotova.

Tak rok, stále som bola zamyšlená. Taká so trošku bola jak... Znáš. Potom sa mi snívalo, znáš. Pravdu ti povedám teraz. Čo teraz rozprávam. Čistá pravda! Nėcht' sa mē nikdy věcí nestane! Ať ma Boh ochrání. Snívalo sa mi potom to, že Boh ma hovoril, že som hrišnica. Lebo malý... ležal vo vodě, na druhom svetě. Bolo to celkom zelená lúka, tráva. Také malé děti. Som viděla, jak normálně stály v kole sa chyťily za ruky. A pri něj stála Pánna Mária. A Boh bol... V takomto strome veľkom. Mal palicu...Všetko som viděla... Bradu mal. A on mi hovorí: „Ty plačeš, však ty si hriešnica!“ Tak som utiekla ... prosila... Ježíša, aby mi odpustil, že sa budem polepšiť. Že už niebudem taká... Ale nechť ho vybere z vody von! Tak som ho prosila. Panna Maria mi potom hovorí: Ano, že sa to staňe, že Boh mi odpustí, keď sa polepším. Ale, že je jej ľúto, že mi musí hovorit, že čakám dvojčiky. Čo ona veděla, že ja budem mať dvojčiky. Ale že mi zomre ešte jedna. Že si ju zobere pri seba ako. Že aby som už nerobila jak pri synom, že som plakala. Že som bola zarmúcená a že som mala strašné myšlenky, aby se mi už toto nestalo. Len toto hovorila, aby som bola veselá. Není dobre... keď děvče... To som aj urobila. Lebo Magda a její muž něbohý, čo zomrzal, boli pokrst... mali ju krstiť. No a zobral on na ruke, ven její muž. V kostole... Na cintorín, keď sme ju odnesli. No a něbohý farár. Bol starý, čo zomrel. Tak on si myslel, že ja sa... normálně tak... že jako ja plačem tak silno. A nie. Ja som sa normálně zasmjala nahlas. Smála som sa... jakeby som mala radosť, že mi zomrela. Já neviem, čo sa mi stalo, že prečo som taká bola. No a potom, ak

prešlo das tri miesace, tak som... tak som seděla normálně. Jarka doma nebola, znáš. Lebo mala kilo a pol... šedesát peť váhu. A ta, čo zomrela dva dvatsať... peť. No a bolo na Biele Vody, vieš, v dietskom kojeňáku. Aby bola silná. Na rok a dva miesace. Si tam nechaly, ty oné, sestričky.

Ja som sa tam normálně poseděla a rozmýšlám nad tým. Tra som dala... do plaču... Plakala som. Som si nemohla dáť rady! Ach Pane Bože... Ja som ... potom... ja som si zamyslela. A hovorím: „Ja němožem plakať. Mě to hovoril Boh a Pánna Maria.“ Tak od tej doby Pávle, čo sa mi snívalo a čo sa mi stalo, stále sa modlím k Bohu. Či tu iděm spať. Či tu iděm z cestu. Ja bez toho nejsem. Najradše keď som sama... Znáš. Že ako nigdo pri mě nieje, či ma nevinšuje. Sa se mnú nerozpráva. Ráda sa modlím k Bohu.

No a stalo to tak, ak sa malo stát', vieš... Keď mi hovorila, že mi zomre ešte jedna. A potom som zase bola o... v treťom a pol' miesaci těhotná. Ak mi přepáčí, že som začala krváceť... tak som hovorila. Dva týžně bola, nechala som tak. Takto som něchala. No... A potom som pošla do němocnice. Nedalo sa to zastaviť... “

H. L., žena 46 let, Bystrany – červen 2006

Příloha č. 2 – Ribabaška a výměna dítěte

H. L.: „*Jak sa narodil, vieš. Spal tam, kde ty teraz. Bolo to tak postel'. Bolo to ešte lepšie. Mala som krásne zariadené... vieš, dom. No a my sme ho dali... no a tu pri Lucke spal. No a Lucka s Marekem nežila vtedy. Das rok spolu neboli no. Nechtěla ho. A tak tu som mala dvere biele, znáš, zo sklom normálne...*“

N. P.: „*Ty si pamatuju, no...*“

H. L.: „*... Normálne... zatváralo sa... Dvere. A otvíralo sa. A Rudo hovorí, že... „kdo to otvorí dvere?“ Tam nikoho nebolo, znáš. On vstal, išol vnu a hovorí: „Lído, vieš čo?! Všet Marko není na postel'!“ Ja hovorím: „Kde je?!” Tak sme zobudili Lucku, že malý není... Marko. On bol... v perinke pod postel'ou! Vyťáhl ho vonka... ho zobral na ruke... A hovorí, že čo to znamená, že malý pri něj nespí?! Že je pod postel'ú? Tak sme ho vybrali a museli sme byť... Tak normálne.*

Vobec na postel' sme nešli ani spať, ani sma neleželi. Sedli sme si... Až do rána museli sme dávať pozor. Že kdo to, kdo to mohl urobiť. Děcko bul celkom zimný... Marko. No a Lucka bola šotova.

Tak potom som potom aji za farárom a hovoril, že... že áno, že je to smrťka. Ona chcela ho vymeniť jako...

Bolo tma, znáš. Bez svetla nemôžeme ani spať. Všet vidíš! No a sme urobili chybu, že ani nič, ani hrebeň, nič sme mu nedali, nič... pod hlavu. Lebo spal malý pri ní...

No a od tej doby stálo takto robíme, keď sa narodí děti, tak už to tak nemôžeme nechať ty děti. Lebo už viem, že jak to je...“

H. L.; žena 46 let; leden 2006 Bystrany

N. P. autor

Příloha č. 3 - Bosorka

T. M.: „... Ale to te. Čo horeli šesti v lese... v lese. Počul si? Čo horeli šesi v lese...“

N. P.: „Šesti? Jako šov?“

T. M.: „Hej... ľud'a.“

N. P.: „Šest lidí?! Prečo?“

T. M.: „Jak... jak ku naš prišla do Hrabušic... Jak šilo, jak zomreli ty... one šesti. Jednoho doma zabi... zabili, ale mešac, v... zomreli dvanact'.“

N. P.: „Aha, naráz dvanáct lidí?!“

T. M.: „Počkaj... Dobre, že sme prišli. Te vraj... prišla tam nějaká paní. Nějaká paní tam ně někde že prišla.“

N. P.: „Do Hrabušic?“

T. M.: „Do Hrabušic... Ona sa prešla po celej dě... dědině. Ona sa prešla po celej dědině. A pý ona sebe pýtala vodu od někeho. Ale nikdo jí nedal vodu! A ona iba povedala... Ona dačo tam pra... pre pré prekl'ala něčo tam. Že něčo tam prekl'ala. Počůvaj. Najprv volali šest'. Nie... najprv volali jedneho za... zabili. On išol zo zábavy domů. Prišli pre něho biely, ako gádžové ho chytili. Ale starý člověk... Osemďesať, osemdesať tri roky mal, bo osemdesať čtyri. Ho sobrali do auta, išli s ním ku... išli s ním ku rieke. Položili mu hlavu do ono... do něho, do vody. A tam ho leha zadusili...“

N. P.: „A čo to byli, skinhedi?“

T. M.: „Biely, také obyčajní. Potom ty šiestom. Oni len robili, jak tu tiež, jak tu robija, na toto tiež na aktivačne. Tak les, do nas horelo les. A a raz oni, čo sú čo ako tiež tiež robili na aktivačnej, tak nás onen starosta poviedal: „Berte a vy chod'te s něma do lesa.““

N. P.: „Jako hasit?“

T. M.: „Hej. Že jen chlap. Nie že jen chlap keby je tam poslal, ale ž... ž... ženy. Oni dostali ako výplatu. Každý jeden dostal po peti, pošesti, po sedem ti... tisíc dostávali. Oni peňeži mali pri sobě a tak išli! A ještě s vy... výplatami, tak išli do lesa! Oni išli tam a oni někde v stredku. A začalo i z tady horeť. Tady, tady, aj z tady. Zo stran. Naraz zo zo zeme! Ten oheň. A ten dym. Vieš už du... du... dusíš sa, vieš ak. Oni len... nemali kde ujíst. Kde u... utékat'. A je chytil oheň. Vlasy, všicko... a že vraj oni zůstali jek, jak keby... čo ja znám. To na teba je všecko maso, všecko... Ta mast, všecko to peče. Že oni horeli a začali kričať tam. A čo boli vonku... Brat tam bol moj. Vraj mi, brat nám doma rozprávval... čo oni začali kričať. To bolo niečo – strach! To niečo bolo strach. Že oni začali f... fe... fše možně kričať. Začali kričať, že tam a

tak. A mě až a mě až tak. Jedna, ta mala šestnáct roky. Druhý mal šestnáct. Jeden mal, čo mala, čo mala doma šedesát šest... Ten mal po šesto dětí, po peti dětí. Vieš ak? Aj aj moj švagor, so švagrínů zomrel. Aj jej jej stryko. Ten, ten mladý, čo mal šestnáct... Oni zomreli z rodiny traja. A jedna zomrela, to už nechali... A vieš, čo to je mla mladá holka šestnáctaročná? Mladá holka, šestnáct roka. Taká krásná bola! Že už teraz mohla mať děti... a tak.“

N. P.: „A čo to bolo za paní, ktorá se prešla poté Hrabušicích?“

T. M.: „To... to... to mi rozprávala matka. Že prešla sa jedna paní... A potom počúvaj...“

N. P.: „To byla gádžovka, nebo nějaký duch?“

T. M.: „Něznám, čo to bolo. Nikdo ti, ani ja neznám.“

N. P.: „Ani nevíš, ako byla oblečená?“

T. M.: „Něviem! Nič neznám. Len len sa jak som chodival tiež do roboty, tak mi roz... rozprávali. Potom sme tam tam tomu jak v tym na měsaču toho zabili Tych šesti a teraz dvaja děti... jak je Ni... Nikolka... Že aby sa tfuj, tfuj, tfuj nikdy v životě nestalo. Tak jak teraz! Vja...vja... vja, tohle v januáry a lebo v kedy to bolo... V january myslím. Zima!... Mrazy!... Dvaja clapci. Malé! Po pět ročné, po šest ročné... Sa zobrali sa. Išli též ak se ide... Išli též ak sa ide na Jadrník. Si bol tam někedy?“

N. P.: „Nie.“

T. M.: „Z Jadrníka išli hore, z teho kopca... a tam dakedy sa po... dopolca malej chlapec sa v tamtej vodě utopil sa. Malej chlapec bol. A on mal tak šest pět roky mal. Jak sa tam utopil... A oni dopadli tak na totu... na to tu hodinu. Čo on tam sa, tam sa utopil sám. Oni tam... Po... počúvaj sem. Každého to nenapadlo. Oni hledali, tam kde netreba. Aji policajti zo psami. Helikoptéru, všechno možné. Že hle hle hledali, kde sú. A těch chlapcov nět! Nět! Nět! Až do... rána vonku chlapci. Ale keby si viděl na nich, tak by si nikdy v životě nezažil! Normálně zmrzli. A potom ten povedal ten reda...ktor povedal: „Hrabušice je preklatá!“ ... Je preklatá. Proto sme robili... Sme sa každý deň též doložili. Každá, že jeden barák po sto korun každý deň sme dali na kříž. A ten sme urobili kříž. Jak sú pre cigánůch. Tak sme spravili kříž. Každý kdo viděl, tak sa musí modlit. Že že ne len za sebe, ale musí sa modlit za každého...“

N. P.: „Aji ste pozvali farára?“

T. M.: „Bol tam farár tiež. Bol tam. Bol tam, aji robil tam to to vyonačil, vysve... vysvetil. S tou vodou všechno možné. Sa tam aj pomodlil a tak... A bolo něco - hrůza!“

N. P.: „Od té doby se už to nestává?“

T. M.: „To niečo bolo hrůza. Hrůza! Ta... ani celý měsíc... Dvanáct lidí! To je něco!“

N. P.: „A dvanáct lidí, to bylo z těch kherů, kde ji nedali vodu?“

T. M.: „Ta, ona paní povedala: „Rok má dvanáct mesa mesace. Rok má dvanáct měsace! A ja to spravim za jeden mesac!“ Tak rok má dvanact mesace, tak dvanáct ľudí... To tak to bolo... To som ešte nikdy v živote toto nezažil! Ani mi nešlo... lebo tak, že jak to, že jak to. To ani neznáš, že dneska niekam stúpiš. Neznáš jakú hodinu stratíš. Neznáš ani dneska. Som už Pavle zažil dost'. Zažil som dost a už ani nechcel by som tu zažiť. Nechcel by som! To sa mohlo mohlo stáť mňa, hoci komu. To mi nišlo, že jak to, že jak to, nebo tak. To se mohlo stáť mňa, hoci komu! Hoci komu! To ani neznáš, že dneska niekam stúpiš, neznáš jakú hodinu stratíš a si v piči.

Já som už, raz som bol malý chlapec. Raz som mal devet' rokov, desať roky a nikdo doma nebol. Len ja a brat. Otec – nebožka bol, bol tam... v base. A ja maličkyschlapce sme boli. A ku nás prišla... Vtedy chodily té... strigy. Ona normálne námi klopkala na okno. A starý brat a ja pod, pod perinu sme utekli. A jak sme začali kričať! Ona nám musela vyonačiť dvere!“

N. P.: „Hej, rozbila?“

T. M.: Nie... dvere ná chcela. Potom brata zobrala do ruky. On, brat sobrál, zobral še... keru. A ja som zobral, že ideme von. A ona něutekl'a. Něutekl'a, ona vonku stála! My sme mysleli, že keď ju vystrašíme, že ona sa bude bať. Ona něutekl'a, ona tam stála. A prišol brat, starší brat. Už on mal dvatsať dva roky. Prišol on. Poto ju začal naháňať... Brat. Aj tak sa ho něbála! Nie! Potom ju utekli za něj vjacej. Takto tekla přech.“

N. P.: „A ako taková striga vypadá?“

T. M.: „To... něčo... Ona má nehty velké. Nehty velké... a taká... vlasy má roztrapané, vo... voslečené a tak.

N. P.: „A na oblečení má...?“

T. M.: „Já som to, já som to ne... bola tma! Bo bola tma. A nám vonku, vonku nám nesvítla ta žárovka. Svítla nám. A měli sme tmou v nůce, v chýži zaonačený, tu žárvku sme sme a ona přišla na okně. Sme sa zľakli! A sme začali kričať! Že že kdo je a přišla matka, přišla. Přišli je fotor. A my sme nechceli mu to říct, nikemu. Lebo sme sa báli už. Tak sme šli spát a furt sme pozerali na okno... Furt!...“

Bystrany – červen 2006

T. M., muž 34 let, N. P., autor

Příloha č. 3 – Bosorka; pokračování

„Ono je tak, že tam jde o finance. Rozumíš. Můj táta teďkom, třeba moje ségra, rozumíš, tak máme nějaký majetek mezi sebou. Jo. A jelikož rodiče nebudou chtít, aby si užíval nějaké cizí, rozumíš. Třeba její, já nevím, frajer, rozumíš z těch peněz. Protože co si budeme říkat. Rozumíš. Jo láska! Rozumíš. A ona bude brát teďkom. Rozumíš. A bude to vrážet do něj. Tak u nás to bylo tak většinou, že třeba já nevím... Už se naroděj no třeba já nevím... teďkom mému tátovi se narodí kluk. A je támhle někdo po koleni... jo, rodina, se narodí holka. Dělej se křtiny. Jo. Tak už si řeknou dopředu, že ti dva budou spolu. Ten kluk, ta holka, jo. A oni jsou třeba, já nevím, řekneme třeba bratranec se sestřenicí. Jo. U nás je v rodině... Jednou se to stalo. To víš, ne? Že vlastně sestřenice s bratrancem žijou a mají už pět dětí. Tak tohleto se dělalo jen kvůli financím. Ale stejně. Oni teďkom žijou třeba rok spolu, no ale ještě nemají svatbu. A přijde teďkom ta doba, kdy se mají vzít. A tchán, jako svému zeťovi přijde a on mu dá... já nevím, třeba řeknu, dá mu tři sta tisíc, jo. Za tu jeho dceru. A on přijede, jako třeba můj táta, jim na svatbu a těch tři sta tisíc jim vrátí. Ale to se dělá jenom kvůli tomu, aby táta... aby táta té dceři viděl, jestli ten chlap na to má, aby ji uživil. Nejde o to, že on ji prodá, tu svoji dceru. Ale on tam teďkom přijel, rozumíš, třeba na zasnuby a on mu řekne: „Tak hele, dej tři sta tisíc a já ti ji dám.“ On řekne: „No jo, ale musíte počkat, než to seženu...“ Rozumíš? To ne. „Jo tak počkejte, já jdu dolů k rodičům. Přinesu peníze. Přijedu s rodičema a dám vám to.“ Už ten táta přemejšlí: Pozor jako. Má na to! Že moje holka možná se bude mít s ním dobře. Jo.

A proto není hned svatba. Po roce, nebo já nevím, řeknu třeba po měsíci, pak bude svatba. On stejně přijde pak jako ten jeho tchán a peníze mu vrátí a dá něco navíc.“

Bystrany – červen 2006

T. M., muž 34 let, N. P., autor

Příloha č. 4 - Příprava a použití jagalo paňi

N. P.: „*Vy jste dneska říkala, že keby ste měla sirky – zápalky, že byste mě udělala uhľovou vodu. Na co je ta uhľová voda?*“

H. L.: „*To aby ti bolo dobre, že aby si, aby si necítil bolesť.*“

N. P.: „*Ako sa vyrába?*“

H. L.: „*... Dáš si vody do pohara a nebo do... no do pohára. A zápalky po jednom páliš. No a toto, čo páliš, dáš to do vody. Jak ti to ukážem, keď nemám zápalky?*“

N. P.: „*A kolik zápalek?*“

H. L.: „*Desať.*“

N. P.: „*Desať? A říká se u toho něco?*“

H. L.: „*Musíš rozprávať. Znáš. Ako jak trebas tu vodu. Čítáš: jekh, duj, trin, štar, panč, šov, echta, ochto, enja, tfuj, tfuj, tfuj pre dželaske. Ako ... aby sa ztratilo – ta bolesť. Aby ti nebolo... no trebas... vidí na těba veľa ljudi a ty sa cítiš ňedobre, vieš.*“

N. P.: „*Ako keď na mě pozerajú?*“

H. L.: „*No, ty sa najieš a bo... bo... Teraz ak sedíš, hej a pozerá sa na těba, že majú zaujem kúkať na těba. To nieje dobré, vieš.*“

N. P.: „*Nie?*“

H. L.: „*Nie, že ti z toho zle. No a tak si zrobíš s těma zápalkama. Dáš to do vody. No a potom bereš jekh, duj, trin... si, si, si te prejša. Si, si, si te prejša. To zrobíš takto: „Jak robím, aby sa ztratilo, ta bolesť,“ no po slovensky. Stále to opakuješ to trikrát aj štyrikrát. A potom zase bereš vodu a urobíš dachkto. Dáváš su tu križík a takto križík... tu na.*“

N. P.: „*Jo, jo, hej.*“

H. L.: „*No a tiež to isté hovoríš: „Nechť robím, aby sa ten bolesť ztratilo.“ A stále ideš: „Si, si, si prešla ta bolesť...“ Vypiješ tri razy tu vodu a potom naliješ tu vodu, tak, aby išľa dekdě dolů. Trebas dať to do zachodu, lebo do umyvadla. Tfuj, tfuj, aby sa ztratilo bolesť. To urobíš.*“

N. P.: „*A čo s tým hrnkem? Rozbije se, nebo...*“

H. L.: „*Nie, nie... Tak sa obratci. Dáš na... na... onu... na skríňu, někde. Alebo na linku. Obaciš tak. Aspoň ty dva hodiny takto něcháš.*“

N. P.: „*Jo, jo, hej.*“

H. L.: „*V Anglicku, kde ta Angličanka, znáš, čo s námi je dobra. Tak jej bolo plano, znáš. Tak som jej zrobila. Ona za tu hodinu sa tak mala dobre, že začala tancovať! Ona ráda tancuje, znáš...*“

N. P.: „A to keď na mňa niekto pozerá, tak vysílá na mňa negatívne signály? Ako svoji vôľ to ovplyvňuje?“

H. L.: „Dakto na teba kúka, tak to znamená, že strašne, keď na teba dlho kúka, tak znamená, vidí na teba, aby sa ti niečo stalo.“

N. P.: „Hej, hej. Chce to?“

H. L.: „Chce to. Treba za... keď na teba vidia, že veľa ľudí, tak si dávaj tak, takto nohy. A nič sa ti nestane. Do kříža. Ja stále to robím. Keď si niekde, že som vyoblěkaná, vypravená. Si sadnu, dám je, stále takto mám nohy. A nepozorujem. Ja, ja si ich nevšímám vobec.“

H. L., žena, 46 let; Bystrany – leden 2006

N. P., autor Navrátil Pavel

Příloha č. 5 – Přepis nahrávky při výrobě jagalo paňi

N. P.: „*Ted'ka robíte čo?*“

Ž. B.: „*No zápalky a to te konečníky konečníky musíme dávať do vody. Desiat'. A keď tam je zcelkom dole, to znamená, že to má ona „z oči.“ No a ti to spadne z oči. To tie bolí hlava, brucho, nie dobre máš... No a to ti spadne z oči. To ti bolí hlava, brucho – nie dobre máš. No a keď ti spravím tak, že toto pomôže.*“

N. P.: „*No a to jako nněkdo udělal naschvál, jako že...*“

Ž. B.: „*Nie, to ešte dakedy robí... robili. Toto dakedy existovalo, keď ti bolo plano. No, ešte tabletky – toto nepomôže jak toto. Dva štyry, šesť, osem, ešte... desať! Tam musíš dať. Desať! Desať, jedenáť.*“

N. P.: „*Jedenáť?*“

Ž. B.: „*No.*“

N. P.: „*Lichý počet, hej?*“

Ž. B.: „*No. Keď sú Pavol až celkom dole. Vidiš...*“

N. P.: „*Aha.*“

Ž. B.: „*A to znamená, že má z očí a to je plano.*“

N. P.: „*Hm.*“

Ž. B.: „*A potom ti ona povie, či jej prešlo. Zuzka.*“

N. P.: „*A říká se při tom nějaká, nějaká formule? Jako... ne formule... Jestli se k tomu něco říká. Nějaký zaříkávadlo...*“

Ž. B.: „*No sa hovorí, že: „Jak ti зробім, aby ti prešlo. Jak ti зробім, aby ti prešlo.“ Lenže po cigansky sa hovorí: „Sakum kekeka bachta pre che džá. Sakum kekera bachta pre che džá. Sakum kekera bachta pre che džal.“*“

Trikrát na tej, na tej. Tvár umyješ a potom dáš to na čopy! Na dvere. A ten hrnček obrátiš a dáš na zem jeden deň.“

N. P.: „*Hej.*“

Ž. B.: „*Dva, štyry, šesť, osem, desať... ešte jedna.*“

N. P.: „*A to musí spadnúť jo, ty uhliky dole?*“

Ž. B.: „*Keď nispadne... tak... spočítaš, koľko je dole! Keď su tam hlavičky dole a spočítaš, že koľko je tam a z tých je Zuzke z očí. Vidiš a sú tam dole! Kúkni keľo! Dva štyry, peť, šesť, osem... Osem!*“

N. P.: „*Osem ľjud'a – jo?*“

Ž. B.: „*No je z očí. Za to jej tak plano.*“

N. P.: „*A keď sa ta voda pripravuje, tak se k tomu taky něco pronáší?*“

Ž. B.: „*No však teraz jej budem robiť. Tak...*“

N. P.: „*Ale když se škrkají ty sirky, tak k tomu se neříká nic?*“

Ž. B.: „*No len dáváš a kúkám, či spadne dolě.*“

K. Z.: „*A když nespadne, tak co?*“

Ž. B.: „*Tak to nemá z očí. Len taký musí dať, čo úplně, čo ho bolet' hlava. A keď už ti dak v bruchu dačo ňedobre, plano je, tak to má z očí! No... a pvěz, či ti prešlo, alebo či ti neprešlo – hej!?* Urobíme Pavlovi polievku.“

N. P.: „*Mě ne! Zuzce!*“

Ž. B.: „*Vojtovi?!*“

N. P.: „*Vojtovi hej!*“

Ž. B.: „*Jak si mal Pavol vypito, som ti chcela zrobiť z očí. Za to si tak zvracal, keď ti bolo plano.*“

N. P.: „*Mě bylo blbě celý den.*“

Ž. B.: „*No! A keď doma, Zuzka ti bude tak náhodou tak plano, to hoci kďe ideš a je ti plano, tak len ti hrnká v bruchu, to už môže znať, že to máš z očí. A keď toto sebe spraviš, prejdě.*“

K. Z.: „*A to se pak vypije?*“

Ž. B.: „*Troška, tri razy vypiješ. Tvár umyješ. Spravím ti na ruky tu tak tri razy na tej, tri razy. To tu vodu dáš na druhej straně. Na druhej potom zas. A ten hrnček dáš do kúta a necháš jeden deň...*“

Starostova žena mala vypito a jej bolo plano. Ja som odněsla děti do školy a mňa zavolala vnúka, že by som spravila voči. Že jej bas plano.“

N. P.: „*A to se musí počkat, až všechny ty uhlíky spadnou?*“

Ž. B.: „*Nie, to nie. Však už spadly! Něvidíš?! Spadly. Má z očí, Zuzka... Od hoci koho má z očí.*“

N. P.: „*A vysvětlíte, co to jako znamená: „Má z očí?“ Že keď se na ni někdo dlouho pozerá...*“

Ž. B.: „*No, alebo tak druhé, keď vonka idě.*“

N. P.: „*A chce ji nějak ublížit, tak...*“

Ž. B.: „*Nie, nie, aj tak. Aj od nás môže dostať z očí.*“

N. P.: „*Hej?*“

Ž. B.: „*Ja dakedy hovorím: „Někúkaj na mě, bo mi bude zle!“ To aj malému chlapcovi, keď je mu plano, keď zvraca a zrobiš mu z očí, lepšie je mu... Osem, máš z očí. To máš veľo, to už ňedobre...: No jak ti robím, aby ti prešlo. Tak musíš povedať: Jak ti robím, aby ti prešlo.*“

K. Z.: „*To musím říkat já?*“

Ž. B. – K. Z.: „*Jak ti robím, aby ti přešlo.*“

Ž. B.: „*Trikrát! Keď ty dakemu robíš, keď já ti robím, já musím rozprávateľ. Aj keď ty sprvíš dakemu, ty budeš sa rozprávateľ: Jak ti robím, aby ti přešlo... No, kúšček sa napi, trikrát...*“

Bystrany – říjen 2007

Ž. B; žena 37 let, Bystrany – říjen 2007

K. Z.; Ne-romská žena 25 let

N. P.; autor

Příloha č. 6 – Věštění z ruk

N. P. : „Oni Olaši jsou i známy tím, že ženy věští z ruky. Ještě to u vás existuje?“

I. : „Nó... takhle jako. Oni už to věděj nazpaměť co ti mají říct.“

N. P.: „Aha, hm...“

I.: „Rozumíš některá jo, stane se, že jo jako. Né přímo, ale dokáže ti říct... ve smyslu třeba co tě může čekat. Jo jako. Není to přímý jako jo. Ale většina... už ví... jak... Takhlenc. Je pravda, že když třeba přijdeš a zeptáš se jí: „Hele, umíš věštit z ruky? Mě zajímá, třeba co mě čeká.“ Rozumíš. Podle toho, jak ty reaguješ na ni, jak ty se zachováš, tak ona si řekne... já nevím... „Tak na tady toho můžu zkusit todle. Jo. Ten je chytřej, budu s ním mluvit jinak.“ Rozumíš. Ona už ví, jak tě nalákat.“

N. P.: „Hm.“

I.: „A má s tím zkušenosti. Rozumíš. Kolikrát jsem se smál!... Ne tady v tom smyslu, ale kolikrát jsem se ptal, proč ty lidi jsou tak blbí?! Rozumíš...“

Sociálně vyloučená lokalita „Masokombinát“ v Kladně – prosinec 2006

I.; muž – Vlachika Roma; 25 let

N. P.; autor

Příloha č. 7 – Věštění z karet

I.: „Hele, já ti něco povím, nemusíš mě věřit... Ségra – starší, takhle nejstarší co mám ze séger. Tak ona... Jsem nevěděl ještě co je kriminál. Ona teďkom si hrála s kartama. Tady to bylo v kuchyni. Ona byla na návštěvě. Ona říká: „Pojď sem.“ Tak mi vyložila karty. Na to nikdy nezapomenu! A já jsem se ji smál! Ne. Říkám: „Na mě to nehraj, já vím, jak to chodí.“ A ona říká: „Tak dobře, tak se směj.“ A přesně mi řekla, jenom že budu mít problémy se zákonem. A budou v tom hrát osoby mužského pohlaví. A jeden bude proti mě a jeden bude na dvě strany. Víš, jako že... A tak ono to taky tak bylo! A tady to není. Víš jak. To mě ani nedostalo, jo, jakože jsem měl problémy se zákonem. Todleto jo, že jsem poznal, co je to kriminál. Ale ty dvě osoby co mě řekla. Říká: „Nezapomeň na to! Jeden tě zradí a jeden bude hrát jako na dvě strany.“ Víš jak. A taky to všechno tak bylo. Na to nezapomenu, tady to. Nikdy!“

N. P.: „Ona se od někoho učila ty karty nebo sama...“

I.: „Nevím, nevím. Já jsem to viděl poprvý tady to. Ani nevím. Ona měla, ona měla jakousi knížku. Měla tadyhle, ale doma měla... Sídli v Praze. No a kolikrát jsem šel na návštěvu, tak jsem viděl tu knížku. Jo. Pak máš všelijaký... Ona měla originál tu knížku k tom. Jo. A tady přišla a měla, co to měla. Jednohlavý ty. A... už má v tom zkušenosti. No. A to jsem viděl jako poprvý. To jsem ani nevěděl, že ona umí něco takovýho... Pak ty details. Jo. Já nevím, třeba ti řekne... Záleží jak se zachováš. Ona opravdu klobouk dolů na to až na odchylky, mají, mají zkušenost dobrou. Ví, jak na tebe zareagovat. Oni ti třeba řeknou: „No... mám pro vás špatnou zprávu. Budete mít třeba smůlu v lásce, ale štěstí v... penězích.“

N. P.: „Jo jasný.“

I.: „A ty si řekneš teďkom nevím. Třeba podnikatel. Jo. Ty si řekneš: „Člověče, ona má pravdu. Docela si nežiju špatně, jo, ale opravdu na to že mám takový příjem.“ Nebo já nevím, už má něco našetřeno. Si řekne: „Už mám tolik peněz, ale stejně jsem furt sám.“ A ona ví, jak tě... Ona na tebe mluví a ty to nečekáš.“

Sociálně vyloučená lokalita „Masokombinát“ v Kladně – prosinec 2006

I.; muž – Vlachika Roma; 24 let

N. P.; autor

Příloha č. 8 – Svátost pomazání nemocných

H. L.: „Pavle, otec keď zomrel, skončil otec. A ja som vtedy... varila. Jak keby dneska – knedlik zo smotanu, kapustu a buček. Moje jedlo strašně... mal rád. A ja mu odniesla jest. Pošla som za farára, znáš, že by mu prišol dať posledné pomazanie. Že je mu ťažko. Že ťažko umiera. Znal o tom, že žít nebude, ako otec. Farár prišiel hore. Ten, ten, čo teraz zomrel. Ši ho viděl, nie? Ten mladý...“

N. P.: „Ten mladý. Hej.“

H. L.: „Prišiel hore. U mamy teraz kde býva v bytovke. Jak Božka je... v zemi. Poznáš mamu, nie?“

N. P.: „No hej, hej. Poznám.“

H. L.: „No a farár... s farárom... keď som došla do domu ku mame, otec ležal. Mama ho vykúpala, čisto obliekala mu pyžamo vtedy. A farár si sadol tam na stoličku pri blízko němu, pri postěli. A farár sa ma pýtá: „Kroščen,“ bo otec sa menoval Kroščen, vieš. „Kroščen, vietě sa pomodlit?“ On hovorí otec: „Áno,“ že hej... Sa krásně modlil! Otec normálně s nima od konca až do konca on vydržal sa modlit: „... V jednoho Boha, zdrávas Maria, pod mojů ochranů...“ On všetko do konca sa krásně modlil. A všetko ljutoval za svoje... za svoje chyby, čo robil dakemu. Každému čo ublížil, on prosil Boha, že by mu odpustil.“

Bystrany – leden 2006

H. L.; žena 47 let; Bystrany – leden 2006

N. P.; autor

Příloha č. 9 – Poslancos I

N. P.: „*A ta smrtka, to je ta samá, ktorá si chodí pro lidi? Jednak vyměňuje děti a chodí potom, jak jsou staří lidi, tak...*“

H. L.: „*Ona zobere, znáš, keď dakto umrie. No nie, že nedáva po izbe. Nechce strašiť. Ona idě pomoc, znáš.*

Tak, že něide ta žena, ale idě tam muž. Jak sa to povie... My po romsky hovoříme Poslancos. Je to duch!

N. P.: „*Hej... Duch, nebo anděl? Anděl smrti...?*“

H. L.: „*Duch! Je to duch smrti! Tě zabije. Že on má dokonce... jak sa to povie...čokanos.*

D.: „*Kladivo...*“

H. L.: „*Kladivo.*“

N. P.: „*Kladivo?...?*“

H. L.: „*Ha, ha, ha... S kladivom. S kladivom udre po hlave, znáš, je mrtvý...*“

N. P.: „*Hej, hej...*“

H. L.: „*Brat keď bol chorý, nebohý. Moj brat mal dvadsaťosem roky, znáš. No á on konal... konal. Bol dvere, znáš, vonku a zo sklom. A on hovorí... Ja som už mu pošla do něho. Tu býval, při mně, znáš... hore. A on hovorí: „Vieš čo, při mně stál... chlop! Mal čapku, mal dlhý kabát na sebe a držal kladivo do ruky!... Držal kladivo do ruky a hovoril, že mňa zabije s tým... s kladivom!“ ...A ja som sa dala do plaču. Znáš. Lebo som veděla o tým jeho... Ja som sa rozprávala s doktorkami do Košic. Že on, on už asi... je asi... najviac te dva dny prežije a zomre. Mi hovoril doktor. Tam ten, Košic, docent. Tak som znala o tym, že on nebude žiť, vieš. A doraz som si pomyslela ja, že není živý, čo ho chce zabiť, ale ten... duch... smrti... co chce zabiť! A ja mu hovorím na to. On sa volal Fero, vieš. Hovorím: „Fero, tak dobre, v poriadku. My pojděm. Ja pojděm vonka, ja s a opýtám, že ktorý ťa chcel zabiť!“ Aby bol spokojný, vieš. No a on a zase, zase st... Jemu sa opakovalo das tri dny v kusem to isté. Zobral drevo do ruky. Normálně sa postavil na koleňa, na zem... Sa ruce z postesek dolů... A Helena – švagřiňa... spala, něznala o tym. Znáš. Ona celú noc spaľa. On, on to to veškere drevo... z... zdvihol ruku a d... dal do skla, do dverí, znáš. Normálně aji potrepal... sklo. On sebe myslel, že ho idě zabiť živý. No keď sa postavil, hovorí, že idě na záchod. Ja hovorím Ruděmu: „Rudo, vieš čo, idz s ním na záchod.“ Tak normálně ak teraz je vonka, cez deň. Sme znali, že neide na záchod. On sa... on potreboval sa pokúkať, znáš, po celom svetě. On kúkal, kďe je a čo robí. Vobec nechcel ist na záchod. My sme stáli vonka. Já ššš... svorka moja,*

mama, otec sme stáli a pozírali na něho, čo robí. No a...a tak sme plakali, aby on neviděl, vieš.

Pošel vnúka a otec mu hovorí: „Fero, prijdě sanitka za ťebou. Pojdeš do nemocnice!“ Počůvaj, čo on zpravil, brat... Ha ha ha. On hovorí jemu, otcovi: „Vieš čo, najradče by bolo, keby si dostal teraz porážku!“ Ha ha ha. A on, Pavle, normálně išol otec. Za... zavola... pohotovost. Pohotovost ho zobrala. Kedy... pondělok do nemocnice. On hovorí: „Prečo zavola si sanitku?! Šlak by ťa trafil!“ Však aj, že vraj on zná, že on zomre! Už on cítil. On to vědel, že on zomre. Že nebude žit'. Čo je z toho on od pondělku odnese. A bude tam v utorok a stredu... zomre. On mal už napísané, znaš. On to už věděl! A tak aj bolo! No. Ale udrel otca! Drevom! Do hlavy. A do nemocnice, keď sme išli na návštěvu k němu, bolo to útorok. A ja som mu odněsla, vieš, banány, džus a nějaké koláče. Keď si dobre pametám. Hovorím: „Ferko, na jez aspoň ten banánek!“ Ja som strašně plakala tam. A on otvoril normálně. Ale už mal, vieš, ten... v ústach, vieš, jak mrtvý. To tak... hrubo mal na jazyk. Mě sa chtělo z něho vracat', znaš. On mal... on hovorí: „Sestričko, pobo... pobozkaj ma!“ Tak ja něznala som, či iz k němu a bozkat', alebo nie! Musela som iba tu... Vidiš... na líca. A keď so cítila tu voňu od něho, znaš, tak už to bolo mrtvé. Už to bolo mrtvé.

Pavle, krásná sestrička! Krásná, krásná sestrička. Sympatická. Ona ho tak chválila, že to je to bol fešák. Vieš čo, on bol krásný. Něbol ani biely, ani černý. Ale tu farbu, tu pleť mal krásnu. Vlasy krásne na hlavu. A ona hovorí, že je ji strašně ljůto. Ona normálně tak plakala, jak keby bol jej brat. Tak plakaly ta sestrička! A potom jak... bolo š... pět hodin, z Košic sme došli doma. No a okolo těch devet' hodin už sme ču... Už nám poslali telegram. Z Košic, že zomrzel. Takže on věděl, že umierá. Dal pozdravit vřetkych kamarátoch. Hra... hrál karty, vieš. Zdrža sebe zdržal sa s nima, s tima chlapcama, s kamarátama. Stále na to... v hromadě bol, na karty. Každý... každého máme ho dať pozdravit'! J... Jak už věděl, že zomre...“

Bystrany, leden 2006

H. L.; žena 47 let

D. chlapec 5 let – vnuk paní H. L.N. P.; autor

Příloha č. 10 – Poslancos II

H. L.: „...Ten poslanec má na sebe dlhý kabát. Kožený. A takú... taký velký klobuk. On na hlavě nosila. Dakedy raz som viděla, že mal kufr do ruky. Normálně kufer... Malý kufer.

N. P.: „... A čo má v kufre?“

H. L.: „A čo já viem? Čo má tam?“

N. P.: „Kladivo?“

H. L.: „Asi... Žanetka moja... Žanetu poznáš?“

N. P.: „Hej, hej.“

H. L.: „Ona chodila do Levoči. Učila sa za učiteľku, znáš.“

N. P.: „Hm, hm...“

H. L.: „No a bolo peť. Ona chodila v peť hodzin deset zo Spišskej autobusom, znáš, včas ráno. (Však id' vnúka do kuchyni...) No a a ona už chodila s tým, čo tu sedel. Že její bol frajer, znáš. A ja som nežnala, že oni svaka chodí spolu. Ja, keby znala, Pavle, že ona má už frajera, určité ju zabijem! Určité. Lebo ja som chcela, že dokončila tu školu, znáš. Ja som mala veľkú radosť, že jedna dcera dokáže na kolóniu v Bystranoch dačo. No a ona v... do školy neišla. Ona keď išla od jeho mamy dolú. Bývala hore jeho mama... Bývala na dedinu, v jednom domčeku. Ona vyšla hore dolú a byla až ten... Ona normálne ho videla. Toho poslanca!

N. P.: „Hej!?“

H. L.: „Na ceste, jak stojí. Z dialky. Kabat, klobúk a ten kufr mal... Do ruky. Znáš. On sa postavil na cestu. A už čakal ju, že... ak pojdě dolú...“

N. P.: „Na Žanetu čakal?“

H. L.: „Na Žanetu... Ona potom utiekala dole, vbehla nazpěť k nám domů. Ona už neišla do školy. A vrátila sa domů. Tu u nas bolo das desiat' hodin. Ona mi porozprávala... Ja som ju strašně zbila za to... Že jak ona si predstavuje sama od seba... ist po těch Romou... špať. Že jako si to dovoluje?! Ona hovorí: „Joj mamo, mě sa to stalo, že ja som videla poslanca! Na cestě.“ Mala strach potom. Som ju nepřustila von v noci, aby stihla tu školu. A Rudo ji odniesl stále každý deň pri autobuse. Bo už som sa bála, že sa ji može dačo stať na cestu. Vtedy, vtedy bol taký, že strašně bolo tma. Už peť hodin, dešet'. Tak mala strach, že chodí čo sama do školy, vieš. Jak chodily děti a ona sama...“

Bystrany, leden 2006

H. L.; žena 47 let; N. P; autor

Príloha č. 11 – Předzvěst smrti

M. K.: „... Bol mladý chlap, jak umřel. To si ještě pamatuju v rakvi. Úplně oči otevřený. Modrý. Ne, on dostal tu rakovinu. Rakovinu hrtanu a jazykovým koreňom. A on sa léčil na to šest měsíců. On měl angínu! No a on si tu angínu prepíchl ihlou. No a chodil do lesa.

On dělал s pásovým traktorem. Roky dělал. Nikdy nevěděl, co to je doktor! No a pak ho začalo bolet v krku. Začalo se mu měnit hlas. No a še... šest měsíců se trápil. Byl na ozařování v Košicach. Akurát na Ščedry den umřel. Ščedry den bolo. Eště tam seděl. Akorát pozvali celá rodina na Vánoce, co jsme byli pozvani. No a on si chtěl ťukat s každým. Nesměl pit, že jo. Nesměl pit. On bral ty prášky. Ale si vzal, pořúkal si s každým a říkal: „No, tady sem s váma naposled.“ To nám to večer řekl za stolem. A ako chlapi mu říkali proč takový keci má? Ne. A on říkal: „Ja už vím, že už žít dlouho nebudu.“ A říkal: „Jsme celá rodina, tady chybí jenom sestra.“ Bo měl nejmladší sestru. Ona bydlela tady v Karlových Varech. Na Ščedry den, ne, koukám, my sme se bavili, všechno. Najednou ráno, ráno holka šla mluvit za ním. Ale on mě hledal ako. Ale já som byla u kamarádky – u kmotry. On si lehl, vstál z postele a hledal mě, jako kde jsem. A holka vedle něho ležela – Helena. No tak vstal, z kapsy peníze vybral. Dal ji a říkal: „Jdi a zavolej mamu, jdeme domů, bo Lída je doma.“ Ta co je z Nymburka holka. A cigaretu si ještě poprosil. Dal jej cigaretu a říkal: „Kde je Božena?“ Takže mě hledal. A ja sem seděla takhle s kamarádkama. Taková polička byla. Ta polička mi spadla. Nůžky rovnou na nohy. Ne. A cikánky na mě koukly. Na jednou utíkaly... Fíf! Šla jsem k němu do postele. Říkali, přišla pro mě: „Mamo pojd', volá tě tata!“ Ja som šla za ním do postele. Ležel tam, vedle ruce. Ja som na něj takhle křičela. Říkám: „Jančo vstávej! Jdeme domů!“ Najednou otočím ho, on zdvihol oči na bok. Říkám: „Ty brd'o.“ On byl mrtvy! ...“

Plaňany – září 2007

M. K.; žena 52 let

Příloha č. 12 – Popis vartování v Hrabušicích

„... Mě sa stalo, že dachtedy sa nedal do domu smutku. Tri dny si bol doma. A to bolo tak, že hej, rozumiš, hej. A my sme ho strážili. Som mal tak dvadsať rokou. Tak sme ho strážili, ho. A

tam jako jeho ujko. A on tam bol. V tým oným... v tým v truhle. Tak my sme ho z tama sa vyndali ven... “

N. P.: *„Z truhly?“*

T. M.: *„Z truhly. A teraz sme tam položili... “*

N. P.: *„Koho?“*

T. M.: *„Teho mladého!“*

N. P.: *„Živého?“*

T. M.: *„Živého sme ho tam položili.“*

N. P.: *„Prečo?“*

T. M.: *„Lebo sme si z něho udělali... piču, vieš. Tak sme ho vyndali teho a jeho sme tam položili. Ale jak... jak sme udělali, že ještě tu onu... tu onu na něho sme položili.“*

N. P.: *„Viko?“*

T. M.: *„Ten, ten... kryt! Ještě toto neměl.“*

N. P.: *„No, no... a on se nechal?“*

T. M.: *„On spal! On spal a my sme na něho položili! Otca jeho sme vyndali ven. Jeho sme položili... Jeho sme položili na onu postel'. A jeho sme položili vnúka. A ted' a ted'kom, jak vstanul ráno. On sa pozeral, kam je, že kde je?! Vieš jak?“*

N. P.: *„Hej.“*

T. M.: *„Keby zbačil, že... tak by... Dvadsať dva roky má. Ked' má vyšku takú. No on veľký nieje Taký veľký. Dvadsať dva roky má a my zme ho položili tam. Ježiš! Ráno vstanul... a prišli vnúka. Ještě oni vnúka přišli! Že jak to je, že on tam spí a oni otvorili a on tam leží. Oni sa zľakli něho! Vieš jak?“*

Bystrany – červen 2006

T. M.; muž 34 let

N. P.; autor

Příloha č. 13 – Stopy v mouce

„Když ti někdo umře, jo, když ti někdo umře, tak... třeba já nevím. Třeba tak řeknu. Po tejdnu třeba, jo už po. Jo, co se to stalo. Tak vezmeš třeba mouku. No, správně by se to nemělo, jo.“

Budeš zvědavý, tak to vyzkoušíš. Ne? „Ty vole! Já to musím. Já tomu nevěřím.“ A vemeš a rozsypeš po zemi. Víš. Mouku. Posypeš ji. Takhle vemeš a posypeš ji, jako kdyby si zrníl, mouku. Ráno vstaneš. A teď si vem todleto, jo. To je neskutečný!... No ale víš. Ne. Ono stačí tu mouku rozsypat, třeba já nevím, někde kde spal. A to třeba tak rozsypeš tu mouku. A teď si vem, ty rozsypeš mouku. Půjdeš po tom bosej, nebo s botama. Když půjdeš, nesmí bejt... má malou vrstvu, jo. Třeba, řeknu milimetr. Ted', ted' budeš šlapat po tý mouce a žádný stopy neuvidíš! Je to tak? Zkus si to. Schválně. No, když dáš velkou vrstvu, tak je tam nějaká taková ta stopa. Rozumíš. Jako nějaký důlek, jo. Nebude tam stopa, jako kdyby šlápl do bahna, jo. Nebo prostě do sněhu. A teď si vem, že ty to nasypeš, přijdeš druhý den, ty vidíš stopy, bosý stopy.“

Sociálně vyloučená lokalita „Masokombinát“ v Kladně – prosinec 2006

I.; muž – Vlachika Roma; 24 let

T. M.: „Tata moj. On ma takto normálne som mal tu, vidíš, ešte mám až doteraz. Takto ma chytil obema rukami.“

N. P.: „Prečo?“

T. M.: „Aj ju.¹ Tu pri nohe. Celé začernělé to mala. A úplne som viděl ruky. A ja som znal, že on to bol on. Tu noc som musel ísť preč. A ja som ráno vstanul. Ruka ma nebolela. Ja som reknul, do čeho se včera udrela. Ona povedala, že do ničeho. Já som myslel, že do stehna se udrela, lebo bol modrý. A to nie! Som mal ony tiež modžiny. Som viděl. Aj ju, celá noha, čierne mala. Aj ju. Otec najradče mal ju. Mojich dětí a ju hej.“

N. P.: „Prečo to tata udělal, že tě stiskl?“

T. M.: „Vieš prečo? Že aby si znal, že na tebe ruky dáva.“

N. P.: „A to bylo v noci?“

T. M.: „To on na teba pustí spánok. Že aby si spal. Že aby si nepocítil, že je tam. Ty o ničom neznáš, že je tam. A vtedy príjde a položí na teba ruku, že aby si znal, že tam bol. To ja som mu tiež ublížil, tatovi. Viš co, já som mu prehrál na automaty peníze. Ja som mal štyry, pět tisíce...“

Bystrany – červen 2006

T. M.; muž 34 let

N. P.; autor

---

¹ Nikolka, dcera T. M., 3 roky

Příloha č. 15 – „Zlý“ mulo

„Tak starý jako já je. Ta babička ho neměla ráda, protože byl na ni zlej strašně. No a on ji furt krad peníze. Ona měla tu sukňu a kapes švicny. Kapesky. No, také měly ušity. Ty staré babičky. Že jo. No a velice lúdil. Furt na ni řval a flustal na ni jako. Neměl ji rád, tu babičku. Byl na ni zlej. A když ta babička umřela, co se potom s ním dělo, že to byla katastrofa! S tím klukem. No a na pohřbu nic. Po pohřbu všeci se rozešli a... on spal. A ona vždycky v deset hodin, co byla ta hodina, vždycky ho sebrala z posteli. Musel ji nosit na zádoch, on, ten kluk... Babičku svoji. A po celom lese, jak byli ted' takoví... chodil s ní a normálně přišel domů samý krev. Ona ho přitáhla až k baráku. Do baráku ho přitáhla, toho kluka, a shazovala ho na zemi. A jeho mama jenom kúkala, že co je mu. Samy krev byl. Pořezanej. Pak bol asi měsíc. Furt se opakovalo s tím klukem tohleto a tohleto. A pak jeho mama šla do kostela. Tak vyprávěla farářovi, že... A on říká. Farář říká: „Heleďte se, když... on musel ublížit tej svojej babičce. Tak dejte na službu a běžte do kostela, ať ho farář vyzpovídá se farářovi.“ A tak se to stalo. Ten kluk vobec nemohl si poradit...“

Plaňany – září 2007

M. B.; žena 52 let

Příloha č. 16 – Svatba u Vlachika Roma

„Ono je tak, že tam jde o finance. Rozumíš. Můj táta teďkom, třeba moje ségra, rozumíš, tak máme nějaký majetek mezi sebou. Jo. A jelikož rodiče nebudou chtít, aby si užíval nějakéj cizí, rozumíš. Třeba její, já nevím, frajer, rozumíš z těch peněz. Protože co si budeme říkat. Rozumíš. Jo láska! Rozumíš. A ona bude brát teďkom. Rozumíš. A bude to vrážet do něj. Tak u nás to bylo tak většinou, že třeba já nevím... Už se naroděj no třeba já nevím... teďkom mému tátovi se narodí kluk. A je támhle někdo po koleni... jo, rodina, se narodí holka. Dělej se křtiny. Jo. Tak už si řeknou dopředu, že ti dva budou spolu. Ten kluk, ta holka, jo. A oni jsou třeba, já nevím, řekneme třeba bratranec se sestřenicí. Jo. U nás je v rodině... Jednou se to stalo. To víš, ne? Že vlastně sestřenice s bratrancem žijou a mají už pět dětí. Tak tohleto se dělalo jen kvůli financím. Ale stejně. Oni teďkom žijou třeba rok spolu, no ale ještě nemají svatbu. A přijde teďkom ta doba, kdy se mají vzít. A tchán, jako svému zeťovi přijde a on mu dá... já nevím, třeba řeknu, dá mu tři sta tisíc, jo. Za tu jeho dceru. A on přijede, jako třeba můj táta, jim na svatbu a těch tři sta tisíc jim vrátí. Ale to se dělá jenom kvůli tomu, aby táta... aby táta té dceři viděl, jestli ten chlap na to má, aby ji uživil. Nejde o to, že on ji prodá, tu svoji dceru. Ale on tam teďkom přijel, rozumíš, třeba na zasnuby a on mu řekne: „Tak hele, dej tři sta tisíc a já ti ji dám.“ On řekne: „No jo, ale musíte počkat, než to seženu...“ Rozumíš? To ne. „Jo tak počkejte, já jdu dolů k rodičům. Přinesu peníze. Přijedu s rodičema a dám vám to.“ Už ten táta přemejšlí: Pozor jako. Má na to! Že moje holka možná se bude mít s ním dobře. Jo.

A proto není hned svatba. Po roce, nebo já nevím, řeknu třeba po měsíci, pak bude svatba. On stejně přijde pak jako ten jeho tchán a peníze mu vrátí a dá něco navíc.“

Masokombinát Kladno – prosinec 2006

Vlachika Rom; 24 let

Příloha č. 17 – Konflikty Romů s Ne-Romy v církvi

H. L.: „Já ti poviem Rudo svoje. Tak počúvaj! Já som katolíčka... ja už v prvom roku v rúženci som, hej. A něcht' mě odpusti Boh, že nechodím teraz do kostola, že mám teraz návštevú, hej. Ale je pravda, je pravda, že je v kostele ľudia, čo já znám a čo já poznám, že v kostele boli, ale hriešili.“

H. R.: „To není spravodlivo, keď sa hrieši v kostele. Vieš čo...“

H. L.: „Hriešili a nadávali: prečo Cigáni chodia do kostela?! Cigáni tu nemajú právo! A pred Bohom toto rozprávali. To ja poznám Pavel. Však je pravda... Pavel! Nebo já som sa... počúvaj, neozývala nigdá, lebo mala som strach, lebo stála som pred Bohom. Hej. Ale zase... že pújdeš tam doma v Bystranoch, som plakala tam. Že ak je možno, že ona pred Bohom stojí a nadáva na Romoch?! Ten cit, znáš, ten cit som nemala dobrý. Lebo ona, keby bola spravodlivá, že by volila matku Božú a Ježiša našho Pánha Ježiša. A ja som neviděla. Ona mala skutočný vzťah. Aj o to aby tam Bohneurobil dačo!

...Ale jemu, tomu človeku je už nieskoro! Keď už je chorý a chce umrieť! Jak sa trápi, jak sa bojí Bohou. Odpustťe mi! On niejde do království Boží! To už v pekle je! Tam musí klekať, tam musí prošíť. Celý život, keď aji zomre. Toto tiež není spravodlivo! A zase tu nemám proti tomu nič, hej, len čo ja mám tu známých, znáš, gadžovkoch. Su staršie v takým veku aj ja, hej. Poznám Gondovú. Poznáš Gondovu?!“

N. P.: „Nie.“

H. L.: „Ona sa robila, že je vieraca. Ona plakala, keď prečítala knížku. Ona bude hriešiť. Ona pozná Pannu Mariu, už už verí v Panne Marie, verí zo srdca sa ona otvorila, že prijala našeho Pána Ježiša. A najhoršia bola! A toto je katolíčka, keď ona hovorila! Pravda že poviem to slovo, hej: „... Chod'te všeci do piči!“ A pred Bohom stála! Boh pri oltáre, nie. A veľká omša bola. Nás vnúka nechtěla púšťať. My sme boli daz... určité tych dvanáct ženy sme sa išly na veľkú omšu modliť. Večer, v šest hodin, o pol šestej. Ona zavrela, ona zavrela, ona zavrela dvere. Ostatnie ľudia na ňu pozerali a stáli so mnou dva biele vonka. No. Dva biele ženy. Tak ani pre nás ani totých dvoch ich nepustila. Ani nás. A ja som hovorila iba toto: Že nieodejdem z kostola, kým sa neskončí omša a že musím sa rozprávať s farárom. S tým, čo zomrel. Tak nie pred všítkama. Znáš. Nebola som... že som sprostá, aby som tam urobila krik, lebo aby som rozprávala každému jednému. Nikomu! Ja som išla do kapličky, znáš. Tam kde spoveď robí. No a tam som hovorila farárovi: „Pán farár, zdvihám ruku, stojím tu pred vama, ale sa mi dneska tu niepáčilo, čo pani Gondová hovorila.“ Pán farár sa mi pýta: „A čo

hovorila Gondová?“ Já mu hovorím: „Tak abysme všeci Cigáni šli do piče, že němáme tam čo hladat!“ Je to spravodlivé? Potom sa začínal modliť ten farár... A znala som, že sa jej nebude pýtať na to. Lebo som bola v kapličke. On nemože rozprávať, to čo ja mu rozprávám no vo spovedi. Nemohol sa pýtať ani vobec. Tak ona bola spokojná. No ale ostatné Cigánky, znáš. Keď ju našly, tak jej nadávaly, že ani na ňu poznať...

Ja som bola ticho, ja som sa rozprávala tady s jednú Gondovkú. Ona je baz milá teta. Ona hovorila, že ona bola tam a ona neveděla čo so tam robí. Ja som znáš. Ja som až na druhý deň tak potichučku rozprávala, keď som Erika poslala do školy, tak mi hovorila: „Ludmilko, vieš čo, nechaj to tak. Dobre si urobila, že si nenadávala, že si neurobila krik.“ A ja hovorím: „Prečo môžem ja... nadávať. Ona, ona něcht' na tým rozmýšlá. Necht' celú noc Bohu nědá spať za to, že ona nás nepustí. Boh pre každého otviera dvere! No nie?! A každého prija. My sme všeci děti od Boha! Ale čo ona robila, tak to je... Takoví sú, aj dobrí aj zlí. Tak ti poviem...”

Bystrany – prosinec 2006

H. R; muž 52 let

H. L.; žena 47 let

N. P. autor

Příloha č. 18 – Římskokatolický kaplan

P. J.: „*Keď som prišol, bolo to také dosť napreté. Situácia asi pred dvoma mesiaci dosť také bolo napreté. Hej. Kde sami mi hovorili, no mali dosť jednoducho. Oni prišli a lámali kríže. Niektorí z Romou v tej hej aleluja lámali kríže. Takže to ich ako nás katolíkoch, hej, dosť ich nás zranilo a nevedeli. A na základe toho boli viaceré také... no nedorozumnění. Také už si povedali hej, jednoducho sa chceli zastaviť. Takže no toto bolo také dosť veľké. Aj niektoré, poviem ti ktorí... bolo to také dosť ostré. Bolo to ostrý tlak na niektorých Romou ktorí ostali verní v katolíckej cirkvi. A to tak, že napríklad deti tých rodičov, ktoré sú v katolíckej cirkvi, tak prišli domou a jich napríklad po ceste napadol. Alebo prišli zbité. Alebo takto niekedy keď mali stretnutie. Alebo tak často tej z sekty jim hádzali tie kamené do oken a takto.*

Bolo to... neviem do aké miery to potom prevládlo to ľudské, že jeden druhému si to vradcali tejto veci. To neviem a neviem sa vyjadrovať. To neviem. Hej.

Takže bolo to také ostré, tak som povedal. Takže budeme sa modliť. Tak boli tie stretnutia stále a každé stretnutie bolo. Aj tam bola zvláštna modlitba za pokoj. Toto bolo stále za pokoj, aby sme dokázali milovať všetkých ľudí. Lebo oni povedali: „No tak ja som lepší, už nepijem, nefajčim, to aleluju sem tam.“ No tak podľa ovocí poznáte, je napísané v Svetom Písmu. Podľa ovocia. Ak je ovocia bitky, roztržky, hádky, prekrínania, nadávania, no tak to nemože byť ovocie Ducha svetého! Mnohé veci, ktoré tam boli, boli vidno hej, že majú naučeno len niektoré frázy, ktoré možno hovorili, či vykrikovali a takto bolo. Tak bolo to možno ziačiatku také, že keď som išol okolo, tak si odplivli keď mňa videli. Ale tak ja s im nemám problémy. Ja som prišol a keď s nima nepozdravili, lebo dačo kričali, hej, tak som za nich pri nich pristavil, som sa porozprával. A videli, že mnohé veci boli len predsudky. Aj s mnohými tými moh som aji mať stretnutia ja alebo pan farár. Stretnutia mi prišli povedať: „Tak sa chcem porozprávať.“ „Je to otvorené prijdte tu na.“ Prišli, sme si sadli na faru, ako vy sedíte, tak sme sa sadli. Lebo niektoré otázky viery stále takto vykrikovali, že: „A vy robíte to! A vy toto robíte!“ Tak som povedal: „Dobre, ideme na jednu vec.“ Tak som začal vysvetľovať. Nechceli počuť odpoveď na tu otázku. „A vy robíte toto!“ „Tak počkaj! Počkajme!“ Keď sme šli tak otázku po otázke, tak uznali jednoducho nie tu vec konfliktu alebo to, ale kto chcel jednoducho niektorí boli v takom stave, že nechceli ani nieaké vysvetlenie. Jednoducho chceli isté veci vykrikovať a pritom žiaľ, keď prišlo na lámanie chleba, nevedeli ani čo hovoria! Toto im bolo, že tak zmanipulovaní bolo vidno, hej. Niektorí mi povedali: „No tak nám povedal takto. Ja som tam bola pokrstená v tej viere. A ja hovorím: „Ako ste boli pokrstení?“ „No tam ma sobral do parku, no tam kde su tie kačky, kde sa kúpú teraz v parku do ZOO. No tam mňa dal

do toho jazierka.“ – Takže no, že si pokrstená: „No ale prečo ste tam šli?“ „Lebo povedali, že kto chce ísť do Anglicka, kto chce prácu, tem musí sa dať pokrstiť! A kto už je v tej viere, môže ísť!“...

N. P.: „Oni jim jako nějak třeba dávají nějaké peníze, že zaplatí třeba cestu do Anglie?“

P. J.: „Ano so počul že... Neviem takovými konkrétnosťami že či cesta lebo tak to som sa nestretol. Ale potom na základě toho majú hej... Že dobre, tak ja ti pomôžem keď pojdeš do našej viery, tak potom jdeš do Anglicka a budeš mať, hej. No a potom dosť... Oni sú tam potom ochotní, vieté keď ste sa pýtali, či príjdu, tak príjde z času na čas niekdo sa opýtať či nemám požičať sto korún alebo čo, že mu nedošlo do toho. Ale tam sú ochotní a dávajú a hovoria dávajú tam tisícku, dve tisícky tam vyberá do veľkých váz. Takže sami hovoria: „My tam dávali,“ že nieje problém z jejich strany. Ale hovorím asi o tým pred mesiacom to možno tak začalo tak stagnovať a upadať. A viďol som, že u mnohých to boli len predsudky. Keď sme sa začali rozprávať, tak zaujali na mňa, že mám dať tomu že mám kolár, alebo že som inako oblečený. Som sa rozprával: „A tak dobre, dá sa normálne porozprávať a nebudem mať proti tebe nič ako proti človeku. Keď sa teraz nebudeme sa ničit, že ty už takto.“ Aji oni hovorili, že už trochu tak ja verím, že... Aji som ich vedol stále k tomu, že by ako by jim to nevracali ti sverenci. Alebo keď také vás preklínajú, tak vy ich nepreklínajte! Oni sice povedali, že požehnaný. No tak dobre, však pojdte, však vám poviem buď požehnaný. Alebo napríklad oni mnohé veci nerozumia, keď u nás je katolícky pozdrav. To len na tom jednom príklade, aby to bolo také demonštratívne. No a keď problém ide, poviem napríklad: „Pochválen buď Ježiš Kristus na veky ámen.“ Tak sa tak pozdravíme. To znamená, že hovoríme len s druhým, aby bolo pochválené meno Ježiša Krista. A keď sa my pozdravíme: „Pochválen buď Ježiš Kristus,“ tak len oni neodpovia „Na veky veky ámen,“ tak oni odpovia: „Ja sa ti takto zdravím nebudem, lebo ty nejsi Ježiš!“ Ale ja poviem: „No dobre a ty keď sa pozdravíš dobrý deň, tak ty nejsi dobrý deň!“ A on: „To nie sa preto, že ja som Ježiš. Že ja nechcem hovoriť, že tak sa... Jednoducho, že chcem buď pochválen to meno Ježišovo.“ A on: „Nie, ty nejsi Ježiš.“ Potom povedal: „Peter zabil, vyťahal nožik na Ježiša, išol zabiť Ježiša!“ A hovorím: „Kde to máš?“ „Ťak to je, ťak to poviedal on.“ No dobre, alebo: „Panna Maria mala dvanásť detí.“ Hovorím: „Ved' zoberte to Písmo. Zkúmajte! Otvorte! Čítajte!...“

Bystrany – říjen 2006

Piátik Jozef

Navrátil Pavel